

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ศาลหลักเมืองมหาสารคาม
ผู้วิจัย ได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการดำเนินการวิจัย โดยได้เสนอ
ตามลำดับ ดังนี้

1. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553
2. แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552-2559)
3. การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552 – 2561)
4. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
5. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
6. แนวคิดพื้นฐานของทักษะชีวิต
7. แนวความคิดตามหลักธรรมสัปปุริสธรรม 7
8. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
9. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
10. การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
11. การจัดการความรู้
12. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
13. ความรู้เกี่ยวกับศาลหลักเมือง
14. บริบทของโรงเรียนหลักเมืองมหาสารคาม
15. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 15.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 15.2 งานวิจัยต่างประเทศ
16. กรอบแนวคิดในการวิจัย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 (กระทรวงศึกษาธิการ. 2553 : 2-46) ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่มที่ 127 ตอนที่ 45 ก ประกาศใช้ วันที่ 22 กรกฎาคม 2553 เหตุผลการประกาศใช้เพราะว่าการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย การศึกษาระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา ซึ่งมีการบริหารและการจัดการศึกษาของทั้งสองระดับรวมอยู่ในความรับผิดชอบของแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ทำให้ การบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเกิดความไม่คล่องตัวและเกิดปัญหาการพัฒนา การศึกษา สมควรแยกเขตพื้นที่การศึกษาก่อเป็นเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาและเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษา เพื่อให้การบริหารและการจัดการศึกษามีประสิทธิภาพ อันจะเป็น การพัฒนาการศึกษาแก่นักเรียนในช่วงชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาให้สัมฤทธิ์ผล และมี คุณภาพยิ่งขึ้น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 มีหมวดและมาตรา ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งนำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

มาตรา 4 “การศึกษา” หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความรู้เพื่อความรู้เพื่อความรู้เพื่อความรู้ เพื่อความเจริญงอกงามของ บุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัด สภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต

หมวด 1 บททั่วไป ความมุ่งหมายและหลักการ มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไป เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลัก (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

หมวด 4 แนวทางจัดการศึกษา มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียน ทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการ การศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ มาตรา 23 การ จัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้ง ความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ การศึกษา (3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และ การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงาน ดำเนินการ (1) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของ ผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล (3) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จาก

ประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง (4) จัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา (6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ มาตรา 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียง มาตรา 26 ให้สถานศึกษา จัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปกับกระบวนการเรียน การสอน ตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา

จากการศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 สรุปได้ว่า สถานศึกษาต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษา จัดเนื้อหาสาระ กิจกรรมตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง และประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา เพื่อปลูกฝังและพัฒนา ผู้เรียนให้มีคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในทุกวิชา มีการประสาน ความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และประเมินผู้เรียนตามสภาพจริง โดยพิจารณาจาก พัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและ การทดสอบผู้เรียน ไปกับกระบวนการเรียนการสอน ตามความเหมาะสม เพื่อร่วมกันพัฒนา ผู้เรียนตามศักยภาพ

แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552-2559)

แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552-2559) (สำนักงานเลขาธิการสภา การศึกษา, 2553 : 1-21)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้กำหนดนโยบายพื้นฐาน

แห่งรัฐในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ในมาตรา 80 (3) ข้อ 6 ความว่า ให้ส่งเสริมและสนับสนุนความรู้รักสามัคคีและการเรียนรู้ ปฏิบัติจิตสำนึกและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติตลอดจนค่านิยมอันดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 33 บัญญัติให้มีการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ ที่บูรณาการการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและกีฬากับการศึกษาทุกระดับ และเพื่อให้สอดคล้องและเป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ จึงได้มีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2552-2559) ซึ่งเป็นแผนยุทธศาสตร์ระยะยาว 15 ปี ประกอบกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ประชากร วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งส่งผลกระทบต่อการศึกษา และจากการติดตามประเมินผลการพัฒนาการศึกษาเกือบหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา (พ.ศ. 2545-2551) พบว่า การดำเนินงานบางเรื่อง ได้ดำเนินการประสบผลสำเร็จแล้วและมีหลายเรื่องที่ยังเป็นปัญหาต้องเร่งพัฒนาปรับปรุง เพื่อให้สอดคล้องและเป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ จึงได้มีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2552 – 2559) ซึ่งเป็นแผนระยะยาว 15 ปี ที่บูรณาการการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและกีฬากับการศึกษาทุกระดับ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคนอย่างรอบด้าน และสมดุล สร้างสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และพัฒนาภาพแวดล้อมของสังคม และสาเหตุที่มีการปรับปรุงแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552-2559) เนื่องจากการปฏิรูปการศึกษาในระยะแรก คือ 9 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2545-2551) พบว่า การจัดการศึกษาของสถานศึกษาและคุณภาพของผู้เรียนยังไม่ได้มาตรฐานตามเกณฑ์ประเมินของ สมศ. ในด้าน ต่าง ๆ ดังนี้ 1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาหลัก (ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา) มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าร้อยละ 50 2) ผู้สำเร็จการศึกษา อาชีวศึกษาและอุดมศึกษาไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้ 3) ขาดทักษะความรู้พื้นฐานที่จำเป็น และ 4) สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานจำนวน 22,425 แห่ง ได้มาตรฐานร้อยละ 79.7 และร้อยละ 20.3 ที่ต้องได้รับการพัฒนา

จากการศึกษาแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552-2559) ฉบับสรุป ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

1. ปรัชญาหลักและกรอบแนวคิด

การจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552-2559) ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ยึดทางสายกลางอยู่บนพื้นฐานของความสมดุลพอดี รู้จัก

พอประมาณ อย่างมีเหตุผล มีความรอบรู้เท่าทันโลก เพื่อมุ่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความ
 อยู่ดีมีสุขของคนไทย และมีเงื่อนไขสำคัญสองประการ ได้แก่ 1) มีความรู้ คือ มีความรู้
 รอบคอบ และระมัดระวัง ในการนำความรู้ วิทยาการ เทคโนโลยีต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน
 และปฏิบัติงาน 2) มีคุณธรรม คือ มีความตระหนัก มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มี
 ความเพียร และใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต เกิดการบูรณาการแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็น
 ศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม เป็น
 แผนที่บูรณาการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และกีฬากับการศึกษาทุกระดับ รวมทั้งเชื่อมโยงการ
 พัฒนาการศึกษากับพัฒนาด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง
 วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เป็นต้น โดยคำนึงถึงการพัฒนาอย่าง
 ต่อเนื่องตลอดชีวิต

2. เจตนารมณ์ของแผน

แผนการศึกษาแห่งชาติมีเจตนารมณ์เพื่อมุ่งพัฒนาชีวิตคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่
 สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมใน
 การดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มี
 ความเข้มแข็งและมีคุณภาพใน 3 ด้าน คือ เป็นสังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการ
 เรียนรู้ และสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน โดยมุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นคนดี เก่ง และมี
 ความสุข

3. วัตถุประสงค์ของแผน

เพื่อให้บรรลุตามปรัชญาหลักและเจตนารมณ์ของแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับ
 ปรับปรุงฯ จึงมุ่งพัฒนาคนและสังคมไทยโดยรวมไว้ 3 ประการ คือ 1) พัฒนาคอนอย่างรอบด้าน
 และสมดุลเพื่อเป็นฐานหลักของการพัฒนา โดยมีเป้าหมายให้คนไทยเป็นคนดี เก่ง มีความสุข
 มีความรู้เชิงวิชาการและสมรรถนะทางวิชาชีพ ใฝ่เรียนรู้ แสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องตลอด
 ชีวิต ดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีสุขภาพทั้งกายและใจที่สมบูรณ์ มีความ
 ภูมิใจในความเป็นไทย สามารถประกอบอาชีพและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข 2) สร้าง
 สังคมไทยให้เป็นสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยมุ่งพัฒนาคนไทย สังคมไทย
 เป็นสังคมแห่งคุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้ มีการสร้างองค์ความรู้ นวัตกรรมและ
 เทคโนโลยี ทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อการเรียนรู้ นำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน มีสุขภาวะ
 ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและเอื้ออาทร 3) พัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมเพื่อเป็น

ฐานในการพัฒนาคน และสร้างสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้ โดยมีเป้าหมายรวม สังคมไทยมีสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาคนอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน มีการนำ เทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เพื่อการศึกษาและเรียนรู้ มีการบริหารจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ มีการกระจายอำนาจสู่สถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการระดมทรัพยากรและความร่วมมือจากทุกภาคส่วน รวมทั้งความร่วมมือใน ภูมิภาคและนานาชาติมากขึ้น อันจะนำไปสู่ความสามารถในการแข่งขันของประเทศและการอยู่ ร่วมกันกับพลโลกอย่างสันติสุข มีการพึ่งพาอาศัยและเกื้อกูลกัน

การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552 – 2561)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้มีการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ในการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดนโยบายของรัฐบาล ที่แถลงต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2551 มุ่งเน้นให้มีการปฏิรูปการศึกษาทั้งระบบ โดยรัฐบาลได้กำหนดสาระสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552 – 2561) ไว้ดังนี้ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. 2553 : 3)

หลักการและกรอบแนวคิด “เน้นการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้ และเสนอ กลไกที่จะก่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ” วิสัยทัศน์ “คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ” เป้าหมาย “ภายในปี 2561 มีการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ” โดยเน้นประเด็นหลักสามประการ คือ 1) คุณภาพและมาตรฐาน การศึกษาและเรียนรู้ของคนไทย โอกาสทางการศึกษาและเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียน สถานศึกษา แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม หลักสูตรและเนื้อหา พัฒนาวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพที่มีคุณค่า สามารถดึงดูดคนเก่ง คนดีและมีใจรักมาเป็นครูคนจรรยาได้อย่างยั่งยืน ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ 2) เพิ่ม โอกาสการศึกษาและเรียนรู้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ เพื่อให้ ประชาชนทุกคน ทุกเพศ ทุกวัยมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต 3) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคม ในการบริหารและจัดการศึกษา โดยเพิ่ม บทบาทของผู้ที่อยู่ภายนอกกระบวนการศึกษาด้วย

กรอบแนวทางการปฏิรูปการศึกษา มีการปฏิรูปการศึกษาและเรียนรู้อย่างเป็น ระบบ โดย 1) พัฒนาคุณภาพคนไทยยุคใหม่ ที่มีนิสัยใฝ่เรียนรู้ สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองและ แสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต 2) พัฒนาคุณภาพครูยุคใหม่ ที่เป็นผู้เอื้ออำนวยให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เป็นวิชาชีพที่มีคุณค่า สามารถดึงดูดคนเก่ง คนดี มีใจรักในวิชาชีพครูมา

เป็นครุ 3) พัฒนาคุณภาพสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ยุคใหม่ เพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา
ทุกระดับ/ประเภทให้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพและพัฒนาแหล่งเรียนรู้อื่นๆ สำหรับ
การศึกษาและเรียนรู้ทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย 4)
พัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการใหม่ ที่มุ่งเน้นการกระจายอำนาจสู่สถานศึกษา เขตพื้นที่
การศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน
ภาคเอกชนและทุกภาคส่วนมีระบบการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล

จากการวิเคราะห์ตามกรอบแนวทางการปฏิรูปการศึกษา จะส่งผลให้คนไทยยุคใหม่
เป็นบุคคล ดังนี้ 1) สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง รักการอ่าน และมีนิสัยใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิต 2) มี
ความสามารถในการสื่อสาร สามารถคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา คิดริเริ่มสร้างสรรค์ 3) มีจิต
สาธารณะ มีระเบียบวินัย เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม สามารถทำงานเป็นกลุ่ม 4) มีศีลธรรม
คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึกและความภูมิใจในความเป็นไทย และสามารถก้าวทันโลก

จากการศึกษา การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง สรุปได้ว่า ในการปฏิรูปการศึกษา
ในทศวรรษที่สองจะต้องปฏิรูปทั้งระบบหรือองค์รวม โดยต้องปฏิรูปทุกด้าน ไปพร้อมกัน
เพราะการปฏิรูปการศึกษาแต่ละด้านมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ตั้งแต่การพัฒนาคุณภาพ
การศึกษาและการเรียนรู้ การเพิ่มโอกาสทางการศึกษา และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุก
ภาคส่วนของสังคมมาพัฒนาการศึกษา พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และเน้นคุณลักษณะอันพึง
ประสงค์ ซึ่งจะส่งผลให้คนไทยเป็นคนใฝ่เรียนรู้ คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น คิดริเริ่มสร้างสรรค์
มีระเบียบวินัย มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึก ภาคภูมิใจในความเป็นไทย เป็นบุคคลแห่ง
การเรียนรู้และก้าวทันโลก

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ.
2551 : 1-3)

1. วิสัยทัศน์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนซึ่งเป็นกำลังของ
ชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็น
พลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมี
พระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ

การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ

2. หลักการ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหลักการที่สำคัญดังนี้

2.1 เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรม บนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล

2.2 เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค และมีคุณภาพ

2.3 เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

2.4 เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลา และการจัดการเรียนรู้

2.5 เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

2.6 เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์

3. จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

3.1 มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัย และปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.2 มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต

3.3 มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย

3.4 มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่น

ในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

3.5 มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคมและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

4. สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ

5 ประการ ดังนี้

4.1 ความสามารถในการสื่อสาร เป็นความสามารถในการรับและส่งสาร มีวัฒนธรรม ในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิด ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม

4.2 ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดอย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

4.3 ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา และมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม

4.4 ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่างๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่างๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

4.5 ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือก และใช้เทคโนโลยีด้านต่างๆ และมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเอง และสังคม ในด้านการเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้อง เหมาะสมและมีคุณธรรม

5. คุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้

- 5.1 รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
- 5.2 ซื่อสัตย์สุจริต
- 5.3 มีวินัย
- 5.4 ใฝ่เรียนรู้
- 5.5 อยู่อย่างพอเพียง
- 5.6 มุ่งมั่นในการทำงาน
- 5.7 รักความเป็นไทย
- 5.8 มีจิตสาธารณะ

สรุปว่า หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหลักสูตรที่กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนตามวิสัยทัศน์ หลักการ จุดหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียนและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โครงสร้างสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดที่ชัดเจน โดยนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ออกแบบการเรียนรู้โดยใช้วิธีและเทคนิคการสอน สื่อ/แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผลเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุเป้าหมายตามมาตรฐานที่กำหนด

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. 2551 ก : 1-5)

1. ทำไมต้องเรียนสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ การดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่างๆ เกิดความเข้าใจในตนเอง และผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ขอมรับในความแตกต่าง และมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ และสังคมโลก

2. เรียนรู้อะไรในสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมว่าด้วยการอยู่ร่วมกัน ในสังคม ที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กัน และมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้ สามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อม เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม โดยได้กำหนดสาระต่างๆ ไว้ ดังนี้

ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอน ไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยม ที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต ระบบการเมืองการปกครอง สังคมปัจจุบันการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะ และความสำคัญ การเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปลูกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก

เศรษฐศาสตร์ การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมี คุณภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ประวัติศาสตร์ เรื่อง เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์วิธีการทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลง ของเหตุการณ์ต่าง ๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพล

ต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในอดีต ความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย
แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

ภูมิศาสตร์ ลักษณะของโลกทางกายภาพ ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากร
และภูมิอากาศของประเทศไทย และภูมิภาคต่างๆ ของโลก การใช้แผนที่และเครื่องมือ
ทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆ ในระบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์
กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ
การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

3. สาระและมาตรฐานการเรียนรู้แกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.1 รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือ
ศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตาม
หลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษา
พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส 2.1 เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงาม และ
ธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทย
และ สังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธา และธำรง
รักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์
ทรงเป็นประมุข

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส. 3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค
การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด ได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้ง
เข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

มาตรฐาน ส. 3.2 เข้าใจระบบ และสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ความสัมพันธ์ทาง เศรษฐกิจ
และความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส 4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในด้านความสัมพันธ์ และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญ และสามารถ วิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

มาตรฐาน ส 5.1 เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพ และความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งซึ่งมีผลต่อกันและกันในระบบของธรรมชาติ ใช้แผนที่และเครื่องมือทาง ภูมิศาสตร์ในการค้นหาวิเคราะห์ สรุป และใช้ข้อมูลภูมิสารสนเทศอย่าง มีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส 5.2 เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิด การสร้างสรรค์วัฒนธรรม มีจิตสำนึก และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

4. คุณภาพผู้เรียน

จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

4.1 มีความรู้เรื่องของจังหวัด ภาค และประเทศของตนเอง ทั้งเชิงประวัติศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพ สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม รวมทั้งการเมืองการปกครอง สภาพ เศรษฐกิจ โดยเน้นความเป็นประเทศไทย

4.2 มีความรู้และความเข้าใจในเรื่องศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ปฏิบัติตน ตามหลัก คำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีส่วนร่วมศาสนพิธีและพิธีกรรมทางศาสนา มากยิ่งขึ้น

4.3 ปฏิบัติตนตามสถานภาพ บทบาท สิทธิหน้าที่ในฐานะพลเมืองดีของท้องถิ่น จังหวัด ภาค และประเทศ รวมทั้งได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเองมากยิ่งขึ้น

4.4 สามารถเปรียบเทียบเรื่องราวของจังหวัดและภาคต่างๆ ของประเทศไทย กับประเทศเพื่อนบ้าน ได้รับการพัฒนาแนวคิดทางสังคมศาสตร์ เกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์เพื่อขยายประสบการณ์ ไปสู่การทำความเข้าใจในภูมิภาค ชักโลกตะวันออกและตะวันตกเกี่ยวกับศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต การจัด ระเบียบทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน

5. การจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติหลักสูตร แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญ ของผู้เรียนและคุณลักษณะอันพึงประสงค์เป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชน

ผู้สอนต้องพยายามคัดสรรกระบวนการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ มีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ รวมทั้งปลูกฝังคุณลักษณะอันพึง ประสงค์ พัฒนาทักษะต่าง ๆ อันเป็นสมรรถนะสำคัญที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน (สำนักวิชาการ และมาตรฐานการศึกษา, 2551 ข : 25-29)

5.1 หลักการจัดการเรียนรู้

หลักการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามมาตรฐาน การเรียนรู้สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลักว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เชื่อว่าทุกคนมี ความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ยึดประโยชน์ที่เกิดกับผู้เรียน กระบวนการจัด การเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ กำเนิดถึง ความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมอง เน้นให้สำคัญทั้งความรู้ และคุณธรรม

5.2 กระบวนการเรียนรู้

การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนจะต้องอาศัย กระบวนการเรียนรู้ ที่หลากหลาย เป็นเครื่องมือที่จะนำพาตนเองไปสู่เป้าหมายของหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน อาทิ กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ

กระบวนการสร้างความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม กระบวนการเผชิญสถานการณ์ และแก้ปัญหา กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง กระบวนการปฏิบัติ ลงมือทำจริง กระบวนการจัดการ กระบวนการวิจัย กระบวนการเรียนรู้ของตนเอง กระบวนการพัฒนา ลักษณะนิสัย

กระบวนการเหล่านี้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนควรได้รับการฝึกฝน พัฒนา เพราะจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร ดังนั้น ผู้สอนจึงจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อให้สามารถเลือกใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.3 การออกแบบการจัดการเรียนรู้

ผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตรสถานศึกษาให้เข้าใจถึงมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สมรรถนะสำคัญของผู้เรียนคุณลักษณะอันพึงประสงค์ แล้วจึงพิจารณาออกแบบการจัดการเรียนรู้ โดยเลือกใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอน สื่อ/แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ซึ่งเป็นเป้าหมายที่กำหนด

5.4 บทบาทของผู้สอนและผู้เรียน

การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตร ทั้งผู้สอนและผู้เรียนควรมีบทบาทดังนี้

5.4.1 บทบาทของผู้สอน

1) ศึกษาวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล แล้วนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนการจัดการเรียนรู้ที่ท้าทายความสามารถของผู้เรียน

2) กำหนดเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ด้านความรู้และทักษะ กระบวนการ ที่เป็นความคิดรวบยอด หลักการและความสัมพันธ์ รวมทั้งคุณลักษณะอันพึงประสงค์

3) ออกแบบการเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมอง เพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย

4) จัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และดูแลช่วยเหลือผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้

5) จัดเตรียมและเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับกิจกรรม นำภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน

6) ประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียน ด้วยวิธีการที่หลากหลาย เหมาะสมกับธรรมชาติของวิชาและระดับพัฒนาการของผู้เรียน

7) วิเคราะห์ผลการประเมินมาใช้ในการซ่อมเสริมและพัฒนาผู้เรียน รวมทั้งปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนของตนเอง

5.2.2 บทบาทของผู้เรียน

- 1) กำหนดเป้าหมาย วางแผน และรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง
- 2) เสาะแสวงหาความรู้เข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ความรู้อย่างตั้งคำถาม คิดหาคำตอบหรือหาแนวทางการแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ
- 3) ลงมือปฏิบัติจริง สร้างสิ่งที่ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ
- 4) มีปฏิสัมพันธ์ ทำงาน ทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มและครู
- 5) ประเมินและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง

6. สื่อการเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเข้าถึงความรู้ ทักษะกระบวนการ และคุณลักษณะตามมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพสื่อการเรียนรู้มีหลากหลายประเภท ทั้งสื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี และเครือข่ายการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีในท้องถิ่น การเลือกใช้สื่อควรเลือกให้มีความเหมาะสมกับระดับพัฒนาการและลีลาการเรียนรู้ที่หลากหลายของผู้เรียน

การจัดหาสื่อการเรียนรู้ ผู้เรียนและผู้สอนสามารถจัดทำและพัฒนาขึ้นเอง หรือปรับปรุงเลือกใช้อย่างมีคุณภาพจากสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัวเพื่อนำมาใช้ประกอบในการจัดการเรียนรู้ที่สามารถส่งเสริมและสื่อสารให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยสถานศึกษาควรจัดให้มีอย่างพอเพียงเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง สถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรดำเนินการ ดังนี้

6.1 จัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ ระบบสารสนเทศการเรียนรู้ และเครือข่ายการเรียนรู้ ที่มีประสิทธิภาพทั้งในสถานศึกษาและในชุมชน เพื่อการศึกษา ค้นคว้า และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ ระหว่างสถานศึกษา ท้องถิ่น สถานศึกษา ชุมชน สังคมโลก

6.2 จัดทำและจัดหาสื่อการเรียนรู้สำหรับการศึกษาค้นคว้าของผู้เรียน

เสริมความรู้ให้ผู้สอนรวมทั้งจัดหาสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้เป็นสื่อการเรียนรู้

6.3 เลือกและใช้สื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ มีความเหมาะสม มีความหลากหลายสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน

6.4 ประเมินคุณภาพของสื่อการเรียนรู้ที่เลือกใช้อย่างเป็นระบบ

6.5 ศึกษาค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน

6.6 จัดให้มีการกำกับ ติดตาม ประเมินคุณภาพและประสิทธิภาพเกี่ยวกับสื่อ และ การใช้สื่อการเรียนรู้เป็นระยะ ๆ และสม่ำเสมอ

ในการจัดทำ การเลือกใช้ และการประเมินคุณภาพสื่อการเรียนรู้ที่ใช้ในสถานศึกษาควรคำนึงถึงหลักการสำคัญของสื่อการเรียนรู้ เช่น ความสอดคล้องกับหลักสูตร วัตถุประสงค์การเรียนรู้ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียน เนื้อหา มีความถูกต้องและทันสมัย ไม่กระทบความมั่นคงของชาติ ไม่ขัดต่อศีลธรรม มีการใช้ภาษา ที่ถูกต้อง รูปแบบการนำเสนอที่เข้าใจง่าย และน่าสนใจ

7. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนต้องอยู่บนหลักการพื้นฐานสองประการ คือ การประเมินเพื่อพัฒนาผู้เรียนและเพื่อตัดสินผลการเรียน ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ประสบผลสำเร็จนั้น ผู้จะต้องได้รับการพัฒนาและประเมินตามตัวชี้วัดเพื่อให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ สะท้อนสมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ในทุกระดับไม่ว่าจะเป็นระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยใช้ผล การประเมินเป็นข้อมูลและสารสนเทศที่แสดงพัฒนาการ ความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน ตลอดจนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนา และเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ มีรายละเอียดดังนี้

7.1 การประเมินระดับชั้นเรียน

เป็นการวัดและประเมินผลที่อยู่ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ผู้สอน
 ดำเนินการเป็นปกติและสม่ำเสมอในการจัดการเรียนการสอน ใช้เทคนิคการประเมินอย่าง
 หลากหลาย เช่น การซักถาม การสังเกต การตรวจการบ้าน การประเมินโครงการ การประเมิน
 ชิ้นงาน/ภาระงาน แฟ้มสะสมงาน การใช้แบบทดสอบ ฯลฯ โดยผู้สอนเป็นผู้ประเมินเองหรือ
 เปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินตนเอง เพื่อนประเมินเพื่อน ผู้ปกครองร่วมประเมิน

การประเมินระดับชั้นเรียนเป็นการตรวจสอบว่า ผู้เรียนมีพัฒนาการ
 ความก้าวหน้าในการเรียนรู้ อันเป็นผลมาจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือไม่ และมาก
 น้อยเพียงใด มีสิ่งที่จะต้องได้รับการพัฒนาปรับปรุงและส่งเสริมในด้านใด นอกจากนี้ยังเป็น
 ข้อมูลให้ผู้สอนใช้ปรับปรุงการเรียนการสอนของตนด้วย ทั้งนี้โดยสอดคล้องกับมาตรฐาน
 การเรียนรู้และตัวชี้วัด

7.2 การประเมินระดับสถานศึกษา

เป็นการตรวจสอบผลการเรียนของผู้เรียนเป็นรายปี/รายภาค ผลการประเมิน
 การอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และเป็น
 การประเมินเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ว่าส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนตาม
 เป้าหมายหรือไม่ ผู้เรียนมีสิ่งที่ต้องการพัฒนาในด้านใด รวมทั้งสามารถนำผลการเรียนของ
 ผู้เรียนในสถานศึกษาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ระดับชาติ และระดับเขตพื้นที่การศึกษา ผลการ
 ประเมินระดับสถานศึกษาจะเป็นข้อมูลและสารสนเทศ เพื่อการปรับปรุงนโยบาย หลักสูตร
 โครงการ หรือวิธีการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนเพื่อการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา
 ของสถานศึกษาตามแนวทางการประกันคุณภาพการศึกษา และการรายงานผลการจัดการศึกษา
 ต่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานคณะกรรมการ
 การศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองและชุมชน

7.3 การประเมินระดับเขตพื้นที่การศึกษา

เป็นการประเมินคุณภาพผู้เรียนในระดับเขตพื้นที่การศึกษาตามมาตรฐาน
 การเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนา
 คุณภาพการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษาตามภาวะความรับผิดชอบ สามารถดำเนินการ
 โดยประเมินคุณภาพผู้เรียนด้วยวิธีการและเครื่องมือที่เป็นมาตรฐานที่จัดทำและดำเนินการ

โดยเขตพื้นที่การศึกษาหรือด้วยความร่วมมือกับต้นสังกัดและหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังได้จากการตรวจสอบทบทวนข้อมูลจากการประเมินระดับสถานศึกษาในเขตพื้นที่ การศึกษา

7.4 การประเมินระดับชาติ

เป็นการประเมินคุณภาพผู้เรียนในระดับชาติตามมาตรฐานการเรียนรู้ตาม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนที่เรียนในชั้น ประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เข้ารับ การประเมินผลจากการประเมินใช้เป็นข้อมูลในการเทียบเคียงคุณภาพการศึกษาในระดับต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการวางแผนยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษา ตลอดจนเป็นข้อมูลสนับสนุน การตัดสินใจในระดับนโยบายของประเทศ

ข้อมูลการประเมินระดับต่าง ๆ ข้างต้น เป็นประโยชน์ต่อสถานศึกษาในการ ตรวจสอบทบทวนคุณภาพผู้เรียน ถือเป็นภาระความรับผิดชอบของสถานศึกษาที่จะต้อง จัดระบบดูแลช่วยเหลือ ปรับปรุงแก้ไข ส่งเสริมสนับสนุนเพื่อให้ผู้เรียน ได้พัฒนาเต็มศักยภาพ บนพื้นฐานความแตกต่างระหว่างบุคคลที่จำแนกตามสภาพปัญหาและความต้องการได้แก่ กลุ่มผู้เรียนทั่วไป กลุ่มผู้เรียนที่มีความสามารถพิเศษ กลุ่มผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ กลุ่มผู้เรียนที่มีปัญหาด้านวินัยและพฤติกรรม กลุ่มผู้เรียนที่ปฏิเสธ โรงเรียน กลุ่มผู้เรียนที่มี ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม กลุ่มพิการทางร่างกายและสติปัญญา เป็นต้น ข้อมูลจาก การประเมินจึงเป็นหัวใจของสถานศึกษาในการดำเนินการช่วยเหลือผู้เรียน ได้ทันทั่วถึง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาและประสบความสำเร็จในการเรียน

สถานศึกษาในฐานะผู้รับผิดชอบจัดการศึกษา จะต้องจัดทำระเบียบว่าด้วยการ วัดและประเมินผลการเรียนของสถานศึกษาให้สอดคล้อง และเป็นไปตามหลักเกณฑ์และแนว ปฏิบัติที่เป็นข้อกำหนดของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้อง ทุกฝ่ายถือปฏิบัติร่วมกัน

สรุปว่า กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้กำหนดให้ผู้เรียน ได้ เรียนรู้สาระศาสนา ศิลธรรมและจริยธรรม หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และ ภูมิศาสตร์ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ ความเข้าใจ การดำรงชีวิตของมนุษย์ การอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการ ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับ

ความแตกต่างและมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ ในการดำเนินชีวิตเป็นพลเมืองดี ของประเทศชาติและสังคมโลก

แนวคิดพื้นฐานของทักษะชีวิต

1. ความหมายของทักษะชีวิต

วนิดา ขาวมงคล เอกแสงศรี (2546 : 1) ได้กล่าวถึงความหมายของทักษะชีวิต ดังนี้ ทักษะชีวิต หมายถึง ความสามารถของมนุษย์ที่มีติดตัวมาแต่กำเนิด ความสามารถที่มนุษย์สามารถเรียนรู้จากตนเองและผู้อื่น ซึ่งรวมถึงสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางสังคมที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น ความสามารถที่ประกอบด้วยความรู้ เจตคติ และทักษะการจัดการ กับชีวิตของตนเองกับปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้ ความสามารถที่มนุษย์ควรที่จะพัฒนา ได้จนบรรลุจุดสูงสุดในชีวิต คือ ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

คำว่าทักษะชีวิต ทักษะการดำรงชีวิต ทักษะการรู้ชีวิต และทักษะการดำเนินชีวิต เป็นความหมายที่สอดคล้องตรงกับคำว่า life skill ซึ่งองค์การอนามัยโลก (WHO) เป็นผู้บัญญัติ คำพจน์นี้ รวมทั้งให้ความหมายขององค์ประกอบของความสามารถในด้านนี้ด้วย

ทักษะชีวิตเป็นของใหม่เมื่อ 100 ปีที่แล้ว (ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2539 : 4) เป็นองค์ความรู้สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตในฐานะมนุษย์ในอดีต โรงเรียนเคยเป็นแหล่ง สำคัญที่สุดในการเรียนรู้โดยมีครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่น เป็นสภาพแวดล้อมที่สนับสนุน การเรียนรู้ทักษะการดำรงชีวิตด้วยตนเองจากบุคคลอื่น ในปัจจุบันโลกแห่งการเรียนรู้ขยายตัว กว้างขวางมากขึ้น ทักษะชีวิตที่เด็กเคยได้รับในอดีตจึงเป็นสิ่งที่สมควรได้รับการพัฒนา ให้สอดคล้องกับการพัฒนาและปฏิรูปการศึกษาให้มากขึ้นยิ่งกว่าเดิม

ดังนั้น ทักษะชีวิต หมายถึง ความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ เช่น การแสวงหาความรู้ มาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ความสามารถในการเข้าใจตนเองและ ผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎ ข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน ความสามารถในการแสดงออกของตนให้ผู้อื่น รับรู้ ชื่นชมในความสำเร็จของตนเองและผู้อื่น และเลือกเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจ เป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ดี รู้ทันและสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ อาสาหรือสมัครใจ ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจโดยไม่หวังผลตอบแทน ดำเนินชีวิตประจำวัน ให้อยู่ในสังคม ได้อย่างเป็นสุข

2. องค์ประกอบของทักษะชีวิตที่มีต่อคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิตเป็นสิ่งที่มนุษย์ทั้งหลายปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้น การมีชีวิตอย่างมีคุณภาพในวัฒนธรรมไทยหรือวัฒนธรรมพื้นฐานของมนุษย์โดยทั่วไป แต่ดั้งเดิม คือ การอยู่ดีกินดี มีความสุข เมื่อสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไปตามยุคสมัย มาตรฐานชีวิตมนุษย์ก็เปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้เหมาะสม สอดคล้องกับความเป็นไปของสังคมโลกปัจจุบัน

ได้มีผู้กล่าวถึงองค์ประกอบทักษะชีวิตไว้หลายแนว (วนิดา ขาวมงคล เอกแสงศรี. 2546 : 4-13) อาทิองค์การอนามัยโลก คณะกรรมการ โครงการพิเศษการประถมศึกษาแห่งชาติ และกรมสุขภาพจิต องค์ประกอบของทักษะชีวิต ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เป็นองค์ประกอบที่เป็นความสามารถของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ ที่ควรพัฒนาและนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพและมีมาตรฐานชีวิตของความเป็นมนุษย์ที่ดี สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขทั้งในสังคมย่อยตลอดไปถึงสังคมโลก มีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

2.1 องค์ประกอบของทักษะชีวิตในรูปขององค์การอนามัยโลก

องค์การอนามัยโลก (WHO) จัดองค์ประกอบของทักษะชีวิตไว้ 10 ประการ ซึ่งจัดเป็นคู่ได้ 5 คู่ คือ

- 2.1.1 ความคิดวิเคราะห์วิจารณ์และความคิดสร้างสรรค์
- 2.1.2 ความตระหนักรู้ในตนเองและความเห็นใจผู้อื่น
- 2.1.3 การสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสาร
- 2.1.4 การตัดสินใจและการแก้ปัญหา
- 2.1.5 การจัดการกับอารมณ์และความเครียด

เมื่อนำองค์ประกอบทั้ง 5 ข้างต้น มาจัดแบ่งตามพฤติกรรมการเรียนรู้ 3 ด้าน จะได้ดังนี้

- 1) ด้านพุทธิพิสัย (ด้านปัญญา ความคิด) ได้แก่ ความคิดวิเคราะห์วิจารณ์ และความคิดสร้างสรรค์
- 2) ด้านจิตพิสัย (ด้านจิตใจ) ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเองและความเห็นใจผู้อื่น
- 3) ทักษะพิสัย (ด้านการกระทำ) ได้แก่ การสร้างสัมพันธภาพ การสื่อสาร การตัดสินใจ การแก้ไขปัญหา การจัดการกับอารมณ์และความเครียด

องค์ประกอบของทักษะชีวิตในด้านความคิด เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญมากที่สุด และถูกจัดเป็นองค์ประกอบร่วมของทุกองค์ประกอบที่เป็นทักษะชีวิต เพราะเป็นลักษณะและความสามารถทางสมองของบุคคลในการเรียนรู้ รับรู้ และเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตั้งแต่ขั้นพื้นฐานจนถึงองค์ความรู้ โดยบุคคลใช้ความสามารถในทางสมองก่อให้เกิดความคิดและปัญญาในการเรียนรู้ชีวิต และสภาพแวดล้อมในปัจจุบันนอกเหนือจากความคิดวิเคราะห์วิจารณ์และความคิดสร้างสรรค์ ตามนิยามขององค์การอนามัยโลก (WHO) แล้ว นักการศึกษาได้เพิ่มลักษณะทางความคิดเพิ่มเติมจากเดิมในอีกหลายรูปแบบของความคิดที่จำเป็นสำหรับทักษะชีวิต เช่น ความคิดเชิงเชื่อมโยง ความคิดแบบ โยนิ โสมนสิการ ความคิดแบบมีวิจารณญาณ ฯลฯ เป็นต้น ทักษะในด้านความคิดนี้รวมถึงผลจากความคิดที่สามารถบรรลุถึงขั้นปัญญา คือ การรู้แจ้งและนำไปใช้ด้วย

ลักษณะองค์ประกอบของทักษะชีวิต ตามคำนิยามของ WHO อธิบายลักษณะองค์ประกอบของทักษะชีวิตได้ดังนี้

1) องค์ประกอบของทักษะชีวิตด้านพุทธิพิสัย ประกอบด้วย

1.1) ความคิดวิเคราะห์วิจารณ์ (Critical Thinking) เป็นความสามารถที่จะวิเคราะห์ แยกแยะข้อมูล ข่าวสาร ปัญหา เหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ธรรมชาติ เทคโนโลยี เป็นต้น

1.2) ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) เป็นความสามารถในการคิดออกไปอย่างกว้างขวางโดยไม่ยึดติดในสิ่งที่เป็นการอบหรือสิ่งที่คิดต่อเนื่องกันมาจนกลายเป็นความเคยชินอาจเป็นความคิดที่แปลก ๆ ใหม่ ๆ ที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ เป็นต้น

2) องค์ประกอบของทักษะชีวิตด้านจิตพิสัย หรือเจตคติ ประกอบด้วย

2.1) ความตระหนักรู้ในตน (Self awareness) เป็นความสามารถในการค้นหาและเข้าใจในจุดดี จุดด้อยของตนเอง และความแตกต่างของตนเองกับผู้อื่นไม่ว่าจะในแง่ความสามารถ เพศ วัย ระดับ การศึกษา ศาสนา สีผิว สุขภาพ ฯลฯ

2.2) ความเห็นใจผู้อื่น (Empathy) เป็นความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกและเห็นอกเห็นใจบุคคลที่แตกต่างกับเราในด้านต่าง ๆ ตามลักษณะข้อ 1

3) องค์ประกอบของทักษะชีวิตด้านทักษะพิสัย หรือด้านการกระทำ ประกอบด้วย

3.1) ทักษะการสร้างสัมพันธภาพ และการสื่อสาร (Interpersonal relationship and Communication skill) เป็นความสามารถในการใช้คำพูด และภาษาท่าทางเพื่อ

สื่อสารความรู้สึกนึกคิดของตนเองไปยังผู้อื่น รวมถึงความสามารถในการรับรู้ความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นที่สื่อสารมายังตนเอง

3.2) ทักษะการตัดสินใจ และแก้ไขปัญหา (Decision making and problem solving skill) เป็นความสามารถในการรับรู้ปัญหา โดยรู้สาเหตุของปัญหา นำมาวิเคราะห์สังเคราะห์จนเกิดความรู้เข้าใจที่จะหาทางเลือกที่เหมาะสม ทำให้ตัดสินใจหาทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาจนถึงขั้นแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

3.3) ทักษะการจัดการกับอารมณ์ และความเครียด (Coping with emotion and stress skill) เป็นความสามารถในการประเมินอารมณ์ที่เกิดขึ้น รู้เท่าทันว่าอารมณ์มีอิทธิพลทำให้เกิดพฤติกรรมทั้งพึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ได้ ดังนั้นจึงต้องรู้จักเลือกใช้วิธีที่ถูกต้องและเหมาะสมจัดการกับอารมณ์ที่อาจก่อให้เกิดปัญหายืดเยื้อต่อเนื่องได้ รู้สาเหตุและความเครียดที่เกิดขึ้น รู้วิธีควบคุมระดับความเครียด รู้จักหลีกเลี่ยงสาเหตุที่จะทำให้เกิดความเครียดซึ่งอาจจะนำมาซึ่งพฤติกรรมหรือสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ได้

2.2 องค์ประกอบทักษะชีวิตในรูปแบบของกรมสุขภาพจิต

ในปัจจุบันได้มีรูปแบบของการจัดองค์ประกอบของทักษะชีวิตเป็น 12 องค์ประกอบ (อ้างถึง กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุขใน “คู่มือดูแลสุขภาพจิตเด็กวัยเรียน” 2543) โดยได้จัดให้ทักษะชีวิตด้านความคิดวิเคราะห์วิจารณ์และความคิดสร้างสรรค์เป็นพื้นฐานที่สำคัญส่วนอีก 10 องค์ประกอบ ซึ่งการจัดลักษณะ ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงองค์ประกอบทักษะชีวิตในรูปแบบของกรมสุขภาพจิต

1. ความคิดวิเคราะห์วิจารณ์ (Critical Thinking)	ความสามารถที่จะวิเคราะห์แยกแยะข้อมูล ข่าวสาร ปัญหา และสถานการณ์ต่าง ๆ รอบตัว
2. ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking)	ความสามารถในการคิดออกไปอย่างกว้างขวางโดยไม่ยึดติดอยู่ในกรอบ
3. ความตระหนักรู้ในตน (Self Awareness)	ความสามารถในการค้นหา และเข้าใจจุดดี จุดด้อยของตนเองและความแตกต่างจากบุคคลอื่น
4. ความเห็นใจผู้อื่น (Empathy)	ความสามารถในการเข้าใจความรู้สึก และเห็นอกเห็นใจบุคคลที่แตกต่างจากเรา

5. ความภูมิใจในตนเอง (Self Esteem)	ความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า คำนพบและภูมิใจในความสามารถด้านต่าง ๆ ของตน โดยไม่มุ่งสนใจแต่เรื่องความโก้เก๋ รูปร่างหน้าตา เสน่ห์หรือความสามารถทางเพศ
6. ความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility)	ความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและมีส่วนรับผิดชอบต่อความเจริญหรือเสื่อมของสังคม
7-8. การสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสาร (Interpersonal Communication)	ความสามารถในการใช้คำพูด และภาษาท่าทางเพื่อการสื่อสารความรู้สึกนึกคิดของตน และรับรู้ความรู้สึกนึกคิดของอีกฝ่าย
9-10. การตัดสินใจและการแก้ไข้ปัญหา (Decision Making and Problem Solving)	ความสามารถในการรับรู้ปัญหา สาเหตุทางเลือก วิเคราะห์ข้อดีข้อเสียของทางเลือก ประเมินทางเลือก ตัดสินใจเลือกและลงมือแก้ปัญหาอย่างถูกต้องเหมาะสม
11-12. การจัดการกับอารมณ์และความเครียด (Coping with Emotion and Stress)	ความสามารถในการประเมินและรู้เท่าทันอารมณ์หรือความเครียด ว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคน เลือกใช้วิธีการจัดการกับอารมณ์และความเครียด และมีวิธีป้องกันการเกิดอารมณ์หรือความเครียดที่เหมาะสม

3. แก่นแท้ของการเรียนรู้ทักษะชีวิต

แก่นแท้ของการเรียนรู้ทักษะชีวิต คือ การยึดเอาชีวิตเป็นศูนย์กลางหรือเป็นตัวตั้งในการเรียนรู้เพื่อเกิดความสามารถในการสร้างอุปนิสัยที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตให้ดำเนินไปอย่างเต็มศักยภาพของตนเองทำให้ชีวิตเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องไปตลอดชีวิต การเรียนรู้ทักษะชีวิตจัดเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้ในโลกยุคปัจจุบัน ซึ่งนักปฏิรูปการศึกษาหลายท่านได้ให้ทัศนะ และแนวคิดในเรื่องการเรียนรู้ว่าการเรียนรู้ต้องค้ำความรู้ (วิชา) และให้ความสำคัญกับตัวความรู้เพียงอย่างเดียว ก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นอันตรายต่อชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก ยิ่งเพราะความจริงสถานการณ์ที่ปรากฏในปัจจุบัน มนุษย์มีความรู้ในด้านวิชาต่างๆ อย่างกว้างขวาง ลึกซึ้งจนสามารถเอาชนะธรรมชาติบางอย่างได้มีความก้าวหน้า

ทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว แต่แทนที่ความรู้นี้จะทำให้นุชนรุ่นหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมนุษย์ในสังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางองค์ความรู้ในด้านวิทยาศาสตร์ กลับมีวิถีชีวิตที่ตกอยู่ในสถานะของอันตราย และไม่สงบสุขจากปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการบิดเอาความก้าวหน้าทางด้านความรู้ไปใช้โดยไม่ได้คำนึงถึงคุณค่าของชีวิต ซึ่งมีสาเหตุจากการทำให้ชีวิตกับการศึกษาแยกส่วนออกจากกัน

ในส่วนที่เกี่ยวกับแก่นแท้ของการเรียนทักษะชีวิต มีผู้กล่าวขยายความไว้หลายแนว ได้แก่

ประเวศ วะสี (2543 : 62) กล่าวว่า การศึกษาที่เอาคนเป็นตัวตั้งนั้น ไม่ได้แปลว่าวิชาหรือความรู้ไม่สำคัญ แต่การศึกษาโดยเอาวิชาเป็นตัวตั้งอาจทำให้เกิดการทอดทิ้งความเป็นคน แต่การศึกษาที่เอาคนเป็นตัวตั้งนั้นจะไม่ทอดทิ้งวิชา เพราะคนจะแสวงหาวิชา หรือความรู้ที่สอดคล้องกับความเป็นคน หรือสร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ต่อชีวิต และการอยู่ร่วมกัน เพราะสิ่งสำคัญที่สุดของความเป็นคน คือการมีชีวิตที่เจริญและมีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม

สุนทร วิวัฒน์ (2543 : 34) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า “การเรียนรู้ คือ พัฒนาการรอบด้านของชีวิต มีองค์ประกอบปัจจัยและกระบวนการที่หลากหลาย มีพลังขับเคลื่อนเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างกลมกลืน ได้สัดส่วนสมดุลกันเกิดความสมบูรณ์ของชีวิต และสังคม ดังนั้น การมองวิสัยทัศน์ของการเรียนรู้ จึงต้องมองเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวม” เนื่องจากแต่ละองค์ประกอบของการเรียนรู้มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันและส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ ยังได้เสนอแนวคิดในการปฏิรูปการศึกษาที่สัมพันธ์สอดคล้องกับ ประเวศ วะสี ในเรื่องการเอาวิชาเป็นตัวประกอบของการเรียนรู้ ดังนี้ “กระบวนการเรียนรู้ต้องเอาชีวิตจริงเป็นตัวตั้ง และเอาวิชาเป็นตัวประกอบ สร้างระบบที่มีฐานของความรู้มีกลไกเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย และมีความต่อเนื่องทางปัญญาในทุกองค์กรและสถาบัน”

จากแนวคิดของนักการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาทั้ง 2 ท่าน ข้างต้นสอดคล้องกับแนวทางการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา ซึ่งยึดธรรมชาติความจริงเป็นที่ตั้งของการศึกษา เมื่อจะศึกษาสิ่งใดจะต้องศึกษาธรรมชาติในสิ่งนั้นๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ ในสิ่งที่ต้องการจะรู้ การเรียนรู้ทักษะชีวิตก็ต้องเรียนรู้ธรรมชาติ (ความเป็นจริง) ธรรมชาติของความเป็นคนดีมีศีลธรรม ที่ปฏิบัติแต่ในสิ่งที่มีคุณค่า และเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ ทำให้เกิดความมั่นใจและการเห็นคุณค่าในตนเอง รู้ธรรมชาติในตัวเองและผู้อื่นเพื่อการอยู่ร่วมกัน

อย่างปกติสุขรู้ธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ เพื่อการปรับตัวให้สอดคล้องกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมที่หลากหลาย แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลาหรือยุคสมัย รวมทั้งรู้จักที่จะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติให้คงสภาพที่เสียหายน้อยที่สุด เกิดวิกฤตน้อยที่สุด

การเรียนรู้ทักษะชีวิตตามแนวทางธรรมชาติ โดยยึดหลักการรู้จัก (ธรรมชาติ) ตนเอง การรู้จัก (ธรรมชาติ) ผู้อื่น การรู้จักธรรมชาติแวดล้อมของชีวิตเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยการใช้ชีวิตหรือนำธรรมชาติในชีวิต มาพัฒนาทักษะชีวิต ให้นักเรียนมีคุณลักษณะที่มีความสามารถในการใช้ความคิด ความสามารถในการรู้จักตนเองการรู้จักผู้อื่นและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างทันโลก ทันเหตุการณ์ทันเทคโนโลยี ฯลฯ อย่างมั่นคงและสงบสุข จัดเป็นหัวใจหรือแก่นในการพัฒนาทักษะชีวิตที่จะต้องเริ่มต้นตั้งแต่วัยแรกเกิดจนตลอดชีวิตของความเป็นมนุษย์ เพื่อบรรลุจุดประสงค์ของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ที่ได้รับการพัฒนาทั้งด้านความรู้ และด้านความสามารถในการใช้ชีวิตให้ประสบความสำเร็จก้าวหน้าความสำเร็จ ทั้งในด้านการทำงานและในด้านชีวิตส่วนตัวต่อไป

4. จุดเน้นการพัฒนาทักษะชีวิตในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดให้มีการสร้างเสริมทักษะชีวิตผู้เรียน โดยกำหนดให้พัฒนาภูมิคุ้มกันให้กับเด็กในเรื่อง การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น การคิดวิเคราะห์ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ การจัดการกับอารมณ์และความเครียดการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น และในแต่ละชั้นปี จัดการเรียนการสอนและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต โดยเน้นผู้เรียนให้เกิดพฤติกรรมและจัดกิจกรรมตามแนวทางที่ได้เสนอ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2553 : 13 – 19) ดังนี้

จุดเน้นการพัฒนาทักษะชีวิต

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 รู้จักตนเอง เข้าใจอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ยอมรับความแตกต่างระหว่างตนเองกับผู้อื่น และรู้จักควบคุมอารมณ์ของตนเอง แสดงความสามารถของตนเองให้ผู้อื่นรับรู้ ชื่นชมในความสำเร็จของตนเองและผู้อื่น และเลือกเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจ

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 มองตนเองและผู้อื่นในแง่บวก และจัดการกับอารมณ์

ของตนเองได้ เป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ดี ใช้ภาษาพูด ภาษากาย ที่ทำให้ผู้อื่นผ่อนคลาย สบายใจ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งหรือรุนแรง

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น ร่วมมือทำงานกับกลุ่มเพื่อน ฟัง และรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่นรวมทั้งช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อมีโอกาส

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น หลีกเลี่ยงสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อความปลอดภัยของตนเอง รู้จักปฏิเสธในสิ่งที่ควรปฏิเสธ โดยไม่เสียสัมพันธภาพ หรือเสียใจ รวมทั้งขอความช่วยเหลือ เมื่ออยู่ในภาวะวิกฤต

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ภาคภูมิใจ เชื่อมมั่นในตนเองและผู้อื่น รู้เท่าทันและสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้

5. แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

5.1 จัดกระบวนการเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎ ข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน

5.2 จัดกระบวนการเพื่อให้ผู้เรียนแสดงความสามารถของตนเองให้ผู้อื่นรับรู้ ชื่นชมในความสำเร็จของตนเองและผู้อื่น และเลือกเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจ

5.3 จัดกระบวนการเพื่อให้ผู้เรียนมีความสามารถสื่อสารได้ดี โดยรู้จักเป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ดี ใช้ภาษาพูด ภาษากาย ที่ทำให้ผู้อื่นผ่อนคลาย สบายใจ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งหรือรุนแรง

5.4 จัดกระบวนการเพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสร่วมมือทำงานกับกลุ่มเพื่อน ฟังและรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่นรวมทั้งช่วยเหลือผู้อื่น

5.5 จัดกระบวนการเพื่อให้ผู้เรียนสามารถหลีกเลี่ยงสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อความปลอดภัยของตนเอง รู้จักปฏิเสธในสิ่งที่ควรปฏิเสธ โดยไม่เสียสัมพันธภาพ หรือเสียใจ รวมทั้งสามารถขอความช่วยเหลือเมื่ออยู่ในภาวะวิกฤต

5.6 จัดกระบวนการเพื่อให้ผู้เรียนรู้เท่าทันอารมณ์และสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ จัดกระบวนการเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนอาสาหรือสมัครใจช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจโดยไม่หวังผลตอบแทน

6. แนวทางการจัดการเรียนรู้นอกห้องเรียน

6.1 การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา เนื่องจากความรู้ต่าง ๆ มีอยู่ใน

สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเราไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมทางสังคม

6.2 ชุมชน ท้องถิ่นเป็นศูนย์รวมแห่งชีวิตและวิถีชีวิตของผู้คน ประกอบไปด้วยเรื่องราว เหตุการณ์หลากหลายรูปแบบ แง่มุม เป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งทางธรรมชาติ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมประเพณี การจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียน จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในห้องเรียนอันกว้างใหญ่ ผ่านประสบการณ์ตรงจากสภาพจริงในวิถีชีวิต

6.3 การเรียนรู้จากวิถีชีวิตในชุมชนเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายและเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของผู้เรียนในขณะเดียวกันทั้งผู้คนที่แตกต่างกัน ด้วยช่วงวัย หลากหลายมิติเชิงประสบการณ์ย่อมทำให้สถานการณ์การเรียนรู้ในระบบสังคม การเมือง วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ เป็นเสมือน โจทย์การฝึกฝนทักษะสำคัญของผู้เรียนทั้งทักษะการคิด ทักษะชีวิต การสื่อสารและเสริมสร้างการเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนร่วมแก้ปัญหาและสร้างสรรค์สังคมต่อไป การเรียนรู้ในห้องเรียนและนอกห้องเรียนมีทั้งความเหมือนและความแตกต่าง และก่อให้เกิดการพัฒนาทักษะ/ความรู้ที่แตกต่างกัน ผู้เกี่ยวข้องในการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในสถานศึกษาจึงควรพิจารณาข้อมูลต่อไปนี้ ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การออกแบบกิจกรรมนอกห้องเรียนเพื่อพัฒนาทักษะ ความสามารถผู้เรียนตามจุดเน้นการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน มีแนวดำเนินการดังนี้

การจัดกิจกรรมนอกห้องเรียนให้มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดทักษะความสามารถสอดคล้องตามจุดเน้นการพัฒนาผู้เรียนได้อย่างแท้จริง สิ่งสำคัญคือการออกแบบกิจกรรมนอกห้องเรียนอย่างเป็นระบบมีความเชื่อมโยงต่อเนื่องตลอดแนว เป็นภาคเรียน/ ปี ในแต่ละระดับชั้น โดยยึดหลักการจัด ดังนี้

6.3.1 กำหนดเป้าหมาย

ระบุทักษะ ความสามารถที่ต้องการพัฒนาตามจุดเน้นฯ และเป้าหมายระดับความก้าวหน้าของนักเรียนแต่ละช่วงวัยอย่างชัดเจน

6.3.2 ปรับตารางเรียน

ปรับตารางเรียน : สัดส่วนเวลาเรียนในและนอกห้องเรียนให้ใกล้เคียงกัน ตารางเรียนที่พบเห็นทั่วไปในปัจจุบันเป็นตารางเรียนที่กำหนดให้ผู้เรียนต้องเรียนรู้อยู่กับตำราในห้องเรียน วันละ 4-6 วิชา ๆ ละ 1 ชั่วโมง ปรับเปลี่ยนเป็นการจัดสัดส่วนเวลาเรียนใหม่ให้มีการเรียนรู้ในห้องเรียนและนอกห้องเรียนด้วยสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน

6.3.3 ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้

เลือกกระบวนการเรียนรู้ที่น่าสนใจ ทำท่าย มีลำดับความง่าย-ยาก เหมาะสมกับวุฒิภาวะผู้เรียนแต่ละช่วงวัย เป็นกิจกรรมที่เอื้อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ลงมือปฏิบัติการเรียนรู้ด้วยตนเองกับแหล่งเรียนรู้ในสภาพจริง ไปพร้อมกับการฝึกฝน เพิ่มพูนทักษะ ความสามารถพื้นฐานตามมิติในจุดเน้นการพัฒนาผู้เรียน

6.3.4 การตรวจสอบและประเมินผล

ผู้เกี่ยวข้องในสถานศึกษากำหนดวิธีการ เครื่องมือ และเกณฑ์การประเมิน ให้เหมาะสมเพื่อตรวจสอบประเมินและยกระดับพัฒนาการของผู้เรียนตามจุดเน้น

หลังจากการดำเนินการตามขั้นตอนตามลำดับแล้ว ครูนำไปปฏิบัติจริง พร้อมทั้งทำหน้าที่ประเมินผลการจัดการเรียนรู้ นำเสนอต่อผู้บริหารเพื่อสะท้อนผลการปฏิบัติตามลำดับ เช่นเดียวกับผู้บริหารสถานศึกษาที่ต้องนำเสนอการดำเนินการพัฒนาผู้เรียนตามจุดเน้นสู่ผู้บังคับบัญชาชั้นสูงต่อไป

เมื่อปรากฏผลการประเมินผลการจัดการเรียนรู้แล้ว ผู้เกี่ยวข้องในสถานศึกษามีหน้าที่ต้องนำไปปรับปรุง/พัฒนาต่อเพื่อให้คุณภาพผู้เรียนสูงขึ้นต่อไป

7. แหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียน

ชุมชน ท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อมเป็นห้องเรียนขนาดใหญ่ที่เต็มไปด้วยแหล่งเรียนรู้หลากหลายประเภท

7.1 บริเวณและสถานที่ต่าง ๆ ภูมิทัศน์ของโรงเรียนในชุมชน /ท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน เช่น สวนป่า สวนพฤกษศาสตร์ สนามกีฬาโรงเรียน ห้องปฏิบัติการต่างๆ ห้องครัว โรงอาหาร ห้องสมุด หอประชุม เป็นต้น แหล่งเรียนรู้ในชุมชน/ท้องถิ่น เช่น วัด สถานีอนามัย ตลาด หอสมุด พิพิธภัณฑ์ โรงพยาบาล หุ่นจำลอง ป่าชุมชน เป็นต้น

7.2 ผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และปราชญ์ชาวบ้าน

7.3 เรื่องราว สถานการณ์ และเหตุการณ์สำคัญ

7.4 วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นและวันสำคัญทางราชการ

การจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้วางแผน แบ่งงานหน้าที่รับผิดชอบ ดำรง สืบค้น รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ นำเสนอแลกเปลี่ยน และสรุปข้อมูลจากการศึกษาโดยใช้ชุมชนและสิ่งแวดล้อมรอบตัวเป็นแหล่งเรียนรู้ จะทำให้ผู้เรียนได้เผชิญกับสภาพจริงของชีวิตหลากหลายมิติ ได้สัมผัสกับธรรมชาติและได้ประสบการณ์ตรงกับการเรียนรู้กับผู้คน

แตกต่างกันหลายช่วงวัย มีส่วนร่วมในการถ่ายทอดประสบการณ์ หลากหลายมิติ ร่วมดูแลและ
ร่วมเรียนรู้ จึงเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายจริงต่อผู้เรียน

ห้องเรียนธรรมชาติ เป็นห้องเรียนแห่งประสบการณ์ตรงที่ผู้เรียนจะได้สัมผัส
กับกลิ่นอายความงดงามระบบ และความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติทั้งที่เป็นดิน น้ำ ป่า ไม้
อากาศ ฯลฯ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในธรรมชาติจึงเป็นไปได้ทั้งในแนวทางเพื่อการปลูกฝัง
เจตคติ จินตนาการ ฝึกฝนทักษะการคิด และการสำรวจ รวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล
การนำเสนอ การสื่อสาร การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ การทำงานร่วมกับผู้อื่น ฝึกการเป็นผู้นำ
ผู้ตาม การทำงานกลุ่ม และทักษะการตัดสินใจ เป็นต้น

วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ในชุมชน ท้องถิ่น เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะได้
เรียนรู้และฝึกฝนทักษะและความสามารถพื้นฐานทางสังคม ทักษะการคิดและทักษะชีวิต
อย่างหลากหลาย ทั้งการวางแผน การสำรวจ การสังเกต บันทึกรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล
นำเสนอ การอ่าน การเขียน การสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น การฝึกมารยาททางสังคม
รวมทั้งเกิดความรัก และภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีของตนเอง

ผู้รู้ ภูมิปัญญา และปราชญ์ชาวบ้าน เป็นศูนย์รวมปรัชญา แนวคิด หลักปฏิบัติ
สำคัญของกลุ่มคนในท้องถิ่น การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ รับการถ่ายทอดประสบการณ์
วิถีปฏิบัติจากผู้รู้/ภูมิปัญญา หรือ ปราชญ์ชาวบ้าน นอกจากจะเป็นการถ่ายทอดแนวคิด
ประสบการณ์ จริยวัตรและวิถีปฏิบัติที่พึงให้กับผู้เรียนแล้ว ยังเป็นการเปิด โอกาสให้เกิด
บรรยากาศร่วมกันเรียนรู้ถ่ายทอด สงทอประสบการณ์จากชนชั้นที่ต่างวัยกัน นอกจากนั้น
ผู้เรียนจะได้ฝึกฝนทักษะความสามารถพื้นฐานต่าง ๆ เช่น การฟัง การพูด การอ่าน การเขียน
การวางแผน แบ่งปันหน้าที่กันทำงาน สังเกต สำรวจค้นคว้า ลงมือปฏิบัติ รวบรวมข้อมูล
วิเคราะห์ ประเมินผล แก้ปัญหา ปรับปรุง นำเสนอ แลกเปลี่ยน สรุปความรู้ ทักษะทางสังคม
การเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นและทักษะชีวิต

8. กระบวนการตรวจสอบและประเมิน

การวัดและประเมินผลคุณภาพผู้เรียนตามจุดเน้น สถานศึกษาจะต้องประเมิน
ตามตัวชี้วัดของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่ตรงตามจุดเน้น
การพัฒนาผู้เรียน โดยใช้เครื่องมือและวิธีการวัดและประเมินผลที่มีความหลากหลาย มีคุณภาพ
ตรงตามตัวชี้วัด เน้นการประเมินตามสภาพจริง โดยเฉพาะการประเมินในระดับชั้นเรียน

การประเมินระดับชั้นเรียน เป็นกระบวนการประเมินที่ครูดำเนินการเพื่อพัฒนาผู้เรียน และตัดสินผลการเรียนในรายวิชาและกิจกรรมที่จัดการเรียนรู้ตามตัวชี้วัด ซึ่งกำหนดเป็นเป้าหมาย ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การซักถาม การสังเกต การตรวจการบ้าน การแสดงออกในการปฏิบัติงาน การแสดงกิริยาอาการต่างๆ ของผู้เรียนตลอดเวลาที่จัดกิจกรรม เพื่อดูว่าบรรลุตามตัวชี้วัด หรือมีแนวโน้มว่าจะบรรลุตัวชี้วัดเพียงใด แล้วแก้ไขข้อบกพร่องเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่องสำหรับการประเมินเพื่อตัดสินเป็นการตรวจสอบความรู้ความสามารถของผู้เรียน แล้วตัดสินว่าผู้เรียนมีผลการเรียนรู้น้อยเพียงใด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บคะแนนของ หน่วยการเรียนรู้ หรือการประเมินผลกลางภาคหรือปลายภาคตามรูปแบบการประเมินที่สถานศึกษากำหนด ผลการประเมินนอกจากจะให้เป็นคะแนนหรือระดับผลการเรียนแก่ผู้เรียนแล้ว ต้องนำมาเป็นข้อมูลสำหรับใช้ปรับปรุงการเรียนรู้ต่อไป

9. การประเมินผลตามสภาพจริง

การประเมินผลตามสภาพจริง เป็นการประเมินที่มีลักษณะดังนี้

9.1 การวัดและการประเมินผลจากสภาพจริงมีลักษณะสำคัญคือ ใช้วิธีการประเมินกระบวนการคิดที่ซับซ้อนความสามารถในการปฏิบัติงาน ศักยภาพของผู้เรียนในด้านของผู้ผลิตและกระบวนการที่ได้ผลผลิตมากกว่าที่จะประเมินว่าผู้เรียนสามารถจดจำ ความรู้ อะไรได้บ้าง

9.2 เป็นการประเมินความสามารถของผู้เรียน เพื่อวินิจฉัยผู้เรียนในส่วนที่ควรส่งเสริม และส่วนที่ควรแก้ไขปรับปรุง เพื่อให้ผู้เรียน ได้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพตามความสามารถความสนใจ และความต้องการของแต่ละบุคคล

9.3 เป็นการประเมินที่เปิด โอกาสให้ผู้เรียน ได้มีส่วนร่วมประเมินผลงาน ทั้งตนเอง และของเพื่อนร่วมห้อง เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักตัวเอง เชื่อมั่นตนเองสามารถพัฒนาข้อมูลได้

9.4 ข้อมูลที่ประเมิน ได้จะต้องสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการเรียนการสอน และการวางแผนการสอนของผู้สอนว่าสามารถตอบสนองความสามารถ ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียนแต่ละบุคคลได้หรือไม่

9.5 ประเมินความสามารถของผู้เรียนในการถ่ายโอนการเรียนรู้ไปสู่ชีวิตจริง

9.6 ประเมินด้านต่าง ๆ ด้วยวิธีที่หลากหลายในสถานการณ์ต่าง ๆ

อย่างต่อเนื่อง

10. หลักการสอนการพัฒนาทักษะชีวิต

การพัฒนาทักษะชีวิต เป็นสิ่งที่มนุษย์จำเป็นต้องพัฒนาอย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่อง และสม่ำเสมอจนตลอดชีวิต เพื่อให้เกิดความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุข และมีคุณค่าทั้งต่อตนเองต่อผู้อื่น ต่อชุมชน ต่อสังคมที่เริ่มต้นจากครอบครัวจนตลอดถึงสังคมโลก การพัฒนาทักษะชีวิตโดยเริ่มต้นจากขั้นพื้นฐานของชีวิตในวัยเด็กอย่างถูกต้องเหมาะสม และสอดคล้องกับวัฒนธรรม คุณธรรมพื้นฐานของแต่ละชุมชน สามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้เด็กได้เติบโตอย่างมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งในด้านความคิด จิตใจ (อารมณ์) และสังคม จนสามารถพัฒนาความสามารถที่มีอยู่ในตัวเอง เช่น ทักษะการรู้จักตนเอง ทักษะการแสวงหาและใช้ข้อมูล ทักษะความคิด ทักษะการตัดสินใจแก้ปัญหา ทักษะการจัดการ ทักษะการปรับตัว ทักษะการสื่อสารและสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น ทักษะการทำงานเป็นทีม เป็นต้น การพัฒนาทักษะชีวิตสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาและตลอดชีวิต ถ้ามนุษย์มีแรงจูงใจและตระหนักในคุณค่าของความสามารถของตนเองที่จะพัฒนาได้จนถึงขั้นความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้

ถึงแม้ว่าตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่กล่าวมาข้างต้นจะจัดการพัฒนาทักษะชีวิต หรือการเสริมสร้างทักษะชีวิตไว้เป็นหน่วยย่อยในกิจกรรมแนะแนวที่สถานศึกษาเป็นผู้จัดให้แก่ผู้เรียนก็ตาม แต่นำความสำคัญของทักษะชีวิตที่กล่าวรวมมาแล้วในบทข้างต้นที่สรุปได้ว่า ทักษะชีวิตเป็นความสามารถในการรู้จักและยอมรับในคุณค่าของตนเองและผู้อื่น และความสามารถที่อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมตลอดถึงสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้ ดังนั้นกิจกรรมการพัฒนาทักษะชีวิตน่าจะถูกจัดอยู่ในด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่แยกออกมาอย่างชัดเจนได้อีกส่วนหนึ่ง เพราะกิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิตเป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิตของมนุษย์ให้เกิดทักษะในด้านรู้จักตนเองตามความเป็นจริง เข้าใจและยอมรับในผู้อื่นและสามารถปรับตัวดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพของความเป็นมนุษย์ คือ มีความสามารถทั้งในด้านความคิดจิตใจ (อารมณ์) และการใช้ชีวิตในสังคม และสภาพแวดล้อมทั้งที่เป็นมนุษย์ สิ่งมีชีวิตอื่นรวมทั้งธรรมชาติและเทคโนโลยียุคต่าง ๆ ได้อย่างมีความสุข และมีคุณค่าทั้งแก่ตนเองและแก่ส่วนรวม

การจัดกิจกรรมการสอนเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตนั้น ประการแรกจะต้องคำนึงถึง

การมุ่งพัฒนาลักษณะนิสัยที่สำคัญและจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าของผู้เรียนที่จะทำให้เกิดการพัฒนาทักษะชีวิตอย่างต่อเนื่อง โดยยังคงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับทักษะชีวิตแบบไทย ๆ แต่สามารถปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมสากล ในฐานะพลเมืองโลกได้ ประการสำคัญต่อมาที่ควรคำนึงถึงในการจัดกิจกรรมการสอนเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตในชั้นพื้นฐานก็คือสภาพแวดล้อมทางสังคม และภูมิหลังของผู้เรียน ซึ่งจะเป็นตัวแปรสำคัญในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

11. หลักการจัดกิจกรรมและการสอนเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

11.1 กำหนดวัตถุประสงค์และแนวการสอนรวมทั้งการจัดกิจกรรมที่เน้นในด้านการปฏิบัติอย่างชัดเจนที่สามารถวัดและประเมินผลได้

11.2 จัดกิจกรรมการสอนที่เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะ ความสนใจ ความถนัด และความสามารถของผู้เรียนตามหลักจิตวิทยาการศึกษา และภูมิหลังหรือสภาพที่สอดคล้องกับความเป็นจริงในชีวิตของผู้เรียน

11.3 ใช้กระบวนการกลุ่ม และกระบวนการเรียนรู้ที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดประสบการณ์ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเกิดทักษะที่จะนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง

11.4 บูรณาการองค์ความรู้กับทักษะชีวิตเพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นคุณค่าของความสำคัญในสาระความรู้ที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาทักษะชีวิตอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

11.5 จัดโอกาสให้เกิดความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา พ่อ แม่ ผู้ปกครอง และชุมชนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดการประชุมในรูปแบบต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการระหว่างบ้านและโรงเรียนการจัดงานหรือนิทรรศการเกี่ยวกับทักษะชีวิตที่เป็นที่สนใจของบุคคลทั่วไป

11.6 จัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับเวลา สถานที่ และสอดคล้องกับวิถีชีวิต วิสัยทัศน์ และความเป็นจริงของบุคคลและเป้าหมายของสถานศึกษานั้น ๆ

11.7 มีการประเมินผลอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

11.8 นำผลที่ประเมินได้จากการจัดการในข้างต้นมาวิเคราะห์วิจัยอย่างเป็นระบบ โดยกระบวนการที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดการพัฒนาทักษะชีวิตที่อยู่ในระดับสูงยิ่งขึ้นต่อไป

12. การกำหนดจุดประสงค์ในการสอนการพัฒนาทักษะชีวิต

การกำหนดจุดประสงค์ในการสอนการพัฒนาทักษะชีวิตควรกำหนดในลักษณะที่สามารถวัดและประเมินผลลัพธ์ (Outcome) ได้ในด้านรูปธรรมหลังจากที่ได้จัดกิจกรรมการสอนที่เน้นเกี่ยวกับคุณลักษณะนิสัยอันพึงประสงค์ที่เด็กได้เรียนรู้และฝึกฝนจนเกิดเป็นนิสัยถาวรที่สามารถนำมาใช้ในการดำรงชีวิตหรือทักษะชีวิตได้ เช่น การเห็นคุณค่าในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และเทคโนโลยี ความฉลาดทางระดับอารมณ์ การป้องกันความเสี่ยงในสังคมปัจจุบัน การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชีวิตของตนอย่างเหมาะสม ฯลฯ เป็นต้น ผลลัพธ์ที่กำหนดในจุดประสงค์ความเป็นผลลัพธ์ที่มีลักษณะเด่นในด้านรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจนทั้งหลักการทำกิจกรรม และผลลัพธ์ต่อเนื่องที่ต้องใช้การวัดและประเมินผลเป็นระยะ ๆ และต่อเนื่อง การกำหนดจุดประสงค์ในการพัฒนาทักษะชีวิตควรอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงในชีวิตและความเป็นไปได้ โดยเน้นการเรียนรู้และการฝึกฝนจากประสบการณ์โดยตรงของผู้เรียน จนเห็นคุณค่า และเกิดจิตสำนึกในการนำไปใช้อย่างมีคุณค่าต่อไป

จุดประสงค์การสอนและการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

- 12.1 ผู้เรียนเห็นคุณค่าในตน รู้จักพึ่งตนเองในการแสวงหาและใช้ความรู้ในการทำงานเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของตนเอง
- 12.2 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณในการแก้ปัญหาและมีวิสัยทัศน์
- 12.3 ผู้เรียนรู้จักและเห็นคุณค่าความสำคัญในคุณลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ของตนเอง และผู้อื่น
- 12.4 ผู้เรียนมีความเข้าใจถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องระหว่างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของมนุษย์กับความสามารถในการนำไปใช้อย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพเพื่อทำให้เกิดผลในทางบวกแก่ตนเอง ผู้อื่น และสังคม รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตในฐานะของพลเมืองในสังคมไทยตลอดจนถึงพลเมืองโลก
- 12.5 ผู้เรียนเข้าใจความหมายและคุณค่าของคำว่า “ทักษะชีวิต” อย่างถูกต้อง และชัดเจนจนถึงระดับที่นำไปพัฒนาทักษะชีวิตของตนเองได้
- 12.6 ผู้เรียนสามารถนำทักษะชีวิตที่ได้รับการพัฒนาไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันของตนเองให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมและสภาพแวดล้อมในชีวิต ทั้งที่เป็นบุคคล สิ่งมีชีวิตอื่นๆ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติอื่นๆ และสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการประดิษฐ์ และเทคโนโลยีต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ถูกต้อง

12.7 ผู้เรียนมีจิตสำนึกและมีความสามารถในการอนุรักษ์วัฒนธรรมคุณธรรม
พื้นฐานของสังคมไทยได้

12.8 ผู้เรียนมีความสามารถในการสร้างภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิตให้
ปลอดภัยจากความเสี่ยงทั้งหลาย เช่น ยาเสพติด เอดส์ ฯลฯ

12.9 ผู้เรียนสามารถสร้างคุณลักษณะนิสัยที่จำเป็นที่สามารถนำไปใช้ในการ
ดำรงชีวิตตามความถนัด ตามความเป็นจริงได้อย่างสอดคล้อง และเหมาะสมกับสภาพสังคม
ปัจจุบัน

12.10 ผู้เรียนสามารถปรับตัวให้เข้ากับโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่เต็มไปด้วยข้อมูล
ทางข่าวสาร และความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีต่างๆ ได้

12.11 ผู้เรียนสามารถบูรณาการทักษะชีวิตกับสาระการเรียนรู้และนำไปใช้
ในการพัฒนาชีวิตของตนเองได้อย่างเป็นกระบวนการ

12.12 ผู้เรียนเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ในตนเองและผู้อื่น ในระดับที่
สามารถเคารพสิทธิของความเป็นมนุษย์ให้เท่าเทียมกัน ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับในสังคมได้
อย่างสงบสุข

สรุปได้ว่า ทักษะชีวิตเป็นความสามารถที่มนุษย์มีติดตัวมาตั้งแต่กำเนิดเพราะเป็น
ทักษะที่สำคัญและจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ ทั้งต่อตนเองและต่อสังคม การพัฒนา
ทักษะชีวิตในขั้นพื้นฐานนั้น ควรเป็นหน้าที่ของ ครู พ่อ แม่ ผู้ปกครอง โดยตรง โดยเฉพาะอย่าง
ยิ่งครูบาอาจารย์ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบต่อการให้การศึกษาแก่ผู้เรียน การเรียนการสอนเพื่อให้
เกิดการเรียนรู้ถึงการนำทักษะชีวิตไปใช้ในการดำรงชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม และมี
ประสิทธิภาพจะทำให้เด็กได้เกิดพื้นฐานทางคุณลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์อย่างถาวร
เพื่อนำไปสู่การมีทักษะชีวิตที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาชีวิตของตนเองให้มีคุณภาพสามารถ
สร้างความสุข ความดีงาม และประโยชน์ให้แก่สังคมได้

แนวความคิดตามหลักธรรมสัปปริสธรรม 7

สัปปริสธรรม 7 คือ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ธรรมของคนดี ธรรมของ
สัตบุรุษธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี

1. ทัมมัญญุตตา หมายถึง รู้จักเหตุ

ความรู้จักกรรม หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้
กฎแห่งกรรมคา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล รู้จักวิเคราะห์สาเหตุของสถานการณ์และรู้หลักการที่จะ

ทำให้เกิดผล อาทิ นักเรียนรู้ว่า จะเรียนอย่างไร ต้องปฏิบัติอย่างไร ก็ทราบดีอยู่แล้ว หลักธรรมข้อนั้น ๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการ อันนั้น เป็นต้น

2. อุตัตถัญญา หมายถึง รู้จักผล

ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมายหรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่นรู้ว่าหลักธรรมหรือภานิตข้อนั้น ๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้น ๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น

3. อุตัตถัญญา หมายถึง รู้จักตน

ความรู้จักตน คือ รู้ว่าตัวเรานั้นมีสถานภาพเป็นอะไร ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น ว่าขณะนี้ เทำไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสมและรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

4. มัตถัญญา หมายถึง รู้จักประมาณ

ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ก็ทราบดีจักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ก็ควรจักประมาณในการใช้จ่าย โภคทรัพย์ นักเรียนรู้จักประมาณกำลังของตนเองในการทำงาน รัฐบาลรู้จักประมาณการเก็บภาษีและการใช้งบประมาณในการบริหารประเทศ

5. กาลัญญา หมายถึง รู้จักกาล

ความรู้จักกาลคือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจการทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

6. ปริสัทถัญญา หมายถึง รู้จักชุมชน

ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักกลุ่มบุคคล รู้จักหมู่คณะ รู้จักชุมชนและรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ประพฤติดต่อชุมชนนั้น ๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาต้องทำกิจหรือปฏิบัติแบบนี้ จะต้องพูดอย่างไร ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างไร เป็นต้น

7. บุคคลปโรปรัญญา หมายถึง รู้จักบุคคล

ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า มีอริยาสัยมีความสามารถ

มีคุณธรรม เป็นต้น ผู้ใดขี้ขลาดหรือหยาบอย่างไรและรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้ จะตำหนิหรือยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น

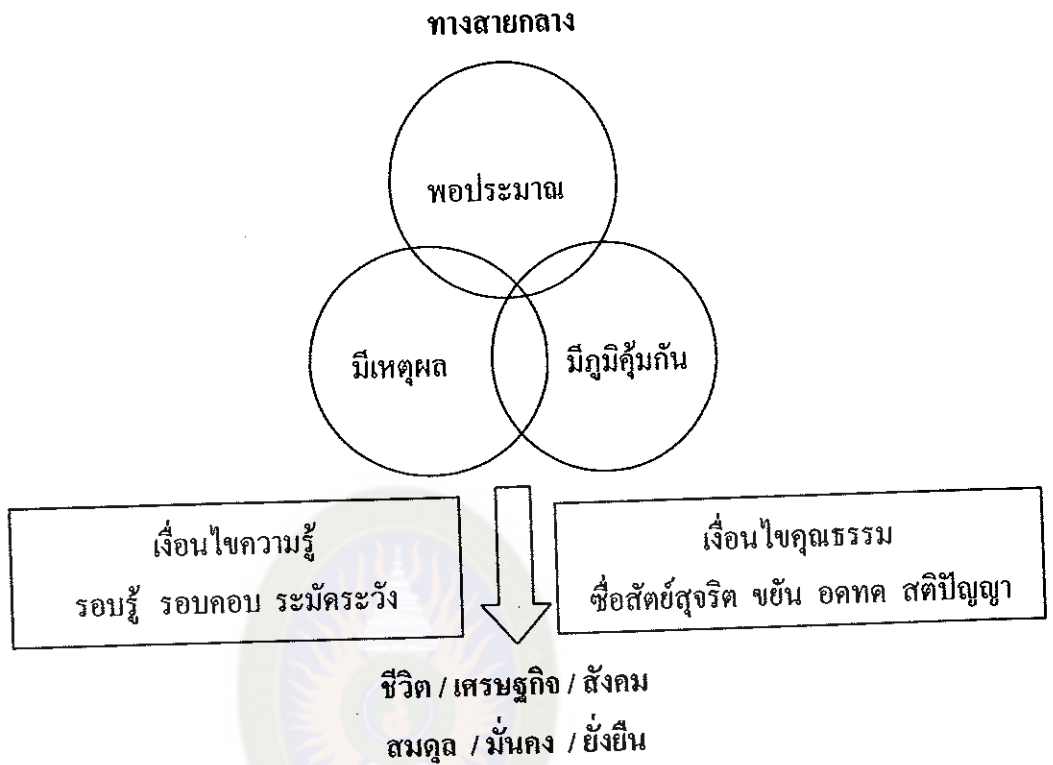
สรุปได้ว่า หลักธรรมสัปปริสธรรม 7 เป็นหลักธรรมที่มุ่งสอนให้มนุษย์รู้จักใช้เหตุผล และตระหนักรู้ในตนเอง และผู้อื่น เข้าใจคนอื่น รู้จักประมาณตน และรู้จักกาลเทศะ เข้าใจชุมชนเพื่อนำไปปฏิบัติคนให้อยู่ในหมู่คณะได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงมีพระราชดำรัส เรื่อง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ใช้เศรษฐกิจพอเพียงเพราะว่าเดิมไปใช้กับชาวไร่ ชาวนา และเกี่ยวกับการทำมาหากิน ก็เลยทรงใช้คำว่า เศรษฐกิจพอเพียง จริง ๆ แล้วสามารถนำไปใช้ในด้านอื่น ๆ ได้ด้วย สามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตและปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ (สมชาย วงศ์เกษม. 2550 : 28) สอดคล้องกับปาฐกถาพิเศษในวันครู วันที่ 16 มกราคม 2549 ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เรื่อง สร้างอนาคตประเทศไทยด้วยการศึกษาจากฐานราก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นว่าเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้ใช้เฉพาะวงเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ทางกระทรวงศึกษาธิการได้นำไปใช้ในเรื่องการศึกษา วัฒนธรรมและเรื่องอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพทุกเรื่อง

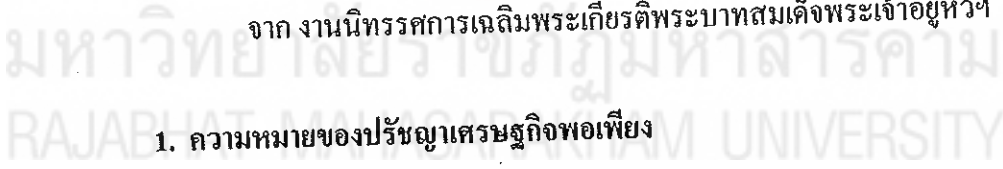
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

แผนภาพที่ 1 แสดงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง 3 ท่วง 2 เงื่อนไข

จาก งานนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

1. ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ศูนย์ เศรษฐ์บุญเลี้ยง (2548 : 10-15) ได้กล่าวถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้ กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้

ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง พอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่ต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ และให้มีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

1.1 ดำเนินไปในทางสายกลาง

ความหมายของคำว่า “ทางสายกลาง” ก็คือมีความ “พอดี พอเหมาะ” ไม่ถึงเกินไปและไม่หย่อนเกินไป ไม่เร็วเกินไปและไม่ช้าเกินไป หรือไม่มากจนเกินไปและไม่น้อยจนเกินไป ความพอดีพอเหมาะย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่แปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่สิ่งที่ยึดตายตัว เพราะเมื่อองค์ประกอบต่าง ๆ เปลี่ยนไป สิ่งที่เคยเป็นความพอเหมาะพอดีภายใต้เงื่อนไขของเวลาและสถานที่หนึ่ง ๆ ก็อาจกลายเป็นสิ่งที่ไม่พอดีพอเหมาะภายใต้เงื่อนไขขององค์ประกอบในอีกเวลาและสถานที่หนึ่งไม่ได้

1.2 เป็นเหตุเป็นผลตามกฎธรรมชาติ

การจะสามารถเข้าถึง “ความพอเพียง” ที่เป็นการดำเนินไปในทางสายกลาง (ดังที่กล่าวมาในข้อ 1) ได้นั้น ต้องอาศัย “การประมาณอย่างมีเหตุผล” และอย่างเป็นทางการศาสตร์เพื่อให้เกิดความพอดีพอเหมาะในการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ โดยถ้าหากสามารถสร้าง “เหตุ” ได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง “ผล” แห่งความเจริญงอกงามก็จะเกิดตามมาในสัดส่วนที่สัมพันธ์พอดีกับ “เหตุ” นั้น ๆ เสมอ และถ้าสามารถพัฒนา “ทางสายกลาง” ไปสู่ความเจริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไปเป็นลำดับได้แล้ว ผลที่จะเกิดตามมาก็คือ การมีความแข็งแรง “ระบบภูมิคุ้มกันในตัวต่อผลกระทบ ใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน” เหมือนคนที่ออกกำลังกายอย่างพอเหมาะ กินอาหารที่มีคุณค่าอย่างพอดี ร่างกายก็จะมี ความแข็งแรง และเกิดภูมิคุ้มกันต่อโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ เป็นต้น

1.3 อาศัยความรู้และคุณธรรม การจะประมาณอะไรได้อย่างมีเหตุผลและพอเพียงพอเหมาะนั้น ย่อมต้องอาศัยความรู้ต่าง ๆ ช่วยในการพิจารณา แต่ทั้งนี้จะต้อง

ใช้ความรู้เหล่านั้นอย่าง “รอบคอบ ระมัดระวัง” และพิจารณาในหลายแง่หลายมุมด้วยความรอบรู้จึงจักสามารถนำ “ความรู้” มาใช้ในการวางแผนและปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม พอดีพอประมาณ ตามทางสายกลางแห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.4 รongรับกระแส โลกาภิวัตน์

โลกทุกวันนี้กำลังเข้าสู่ยุค “โลกาภิวัตน์” ซึ่งหมายถึง ปรัชญาการณที่เทคโนโลยีด้านการสื่อสารและคมนาคมได้เชื่อมประเทศต่าง ๆ ทุกประเทศในโลกให้เป็นหนึ่งเดียวกัน เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็อาจทำหน้าที่สร้างรากฐานที่แข็งแรงให้กับชีวิต ครอบครัว ชุมชนตลอดจนระดับประเทศ เมื่อต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

สมพร เทพสิทธา (2549 : 21-25) ได้กล่าวถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีมิติ 5 ด้าน

เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริอยู่เหนือกว่าเศรษฐกิจแบบทุนนิยมของตะวันตก ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องจิตใจซึ่งเป็นนามธรรม แต่เศรษฐกิจพอเพียงมีขอบเขตกว้างขวางกว่าเศรษฐกิจทางทุนหรือเศรษฐกิจธุรกิจ เพราะครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน คือ มิติเศรษฐกิจ มิติด้านจิตใจ มิติด้านสังคม และมิติด้านวัฒนธรรม

1. มิติด้านเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกิน ให้มีความขยันหมั่นเพียรประกอบสัมมาอาชีพ เพื่อให้พึ่งตนเองได้ ให้พ้นจากความยากจนการปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติตามเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งช่วยให้เกษตรกรจำนวนมากมีรายได้เพิ่มสูงขึ้น มีชีวิตที่เป็นสุขตามสมควรแก่ศักยภาพ พ้นจากการเป็นหนี้และความยากจน สามารถพึ่งตนเองได้

2. มิติด้านจิตใจ

เศรษฐกิจพอเพียงเน้นที่จิตใจที่รู้จักพอ คือ พอดี พอประมาณและพอใจในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ ไม่โลภ เศรษฐกิจพอเพียงจะต้องเริ่มที่ตัวเองโดยสร้างรากฐานทางจิตใจที่มั่นคง โดยเริ่มจากใจที่รู้จักพอ เป็นการปฏิบัติตามทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา

3. มิติด้านสังคม

เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดสังคมที่มีความสุขสงบ ประชาชนมีความเมตตาเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ มุ่งให้เกิดความสามัคคีร่วมมือกัน เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากการเบียดเบียนกัน การเอารัดเอาเปรียบกัน การมุ่งร้าย

ทำลายกัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่สภา
ยุวพุทธิกสมาคมแห่งชาติ ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่ออัญเชิญไปอ่านในพิธีเปิดประชุม
ยุวพุทธิกสมาคมทั่วประเทศครั้งที่ 18 ในวันที่ 18 มกราคม 2530 มีข้อความที่สำคัญดังนี้

“การสร้างสรรค์แผ่นดินไทยให้เป็นแผ่นดินทอง หรือการช่วยตัวเองใน
ปัจจุบันนี้เห็นว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความสงบให้เกิดขึ้นก่อนโดยเร็ว เพราะถ้าความสงบ
ยังไม่เกิดเราจะคิดอ่านแก้ปัญหาหรือจะรวมกำลังกันทำางานช่วยตนเองไม่ได้ ความสงบนั้น
ภายนอกได้แก่ สถานการณ์อันเรียบร้อยเป็นปกติ ไม่มีวุ่นวายขัดแย้ง ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบ
เบียดเบียนหรือมุ่งร้ายทำลายกันภายใน ได้แก่ ความคิดจิตใจที่ไม่ฟุ้งซ่านหวั่นไหวหรือ
เดือดร้อน กระทบกระวาย ด้วยอำนาจความมักไม่เห็นแก่ตัว ความร้ายกาจ เฝงโทษ
ความหลงไหลเห่อเหิมอันเป็นต้นเหตุของอกุศลทุจริตทั้งหมดการทำ ความสงบนั้นต้องเริ่ม
ที่ภายในตัวภายในใจก่อน”

4. มิติด้านวัฒนธรรม

หมายถึง วิถีชีวิต (Way of life) ของประชาชน เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิด
วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่ประหยัด อุดม มีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ไม่ต้อง
เป็นทาสของวัตถุนิยม และบริโภคนิยม ซึ่งทำให้เกิดการเป็นหนี้เป็นสิน เกิดการทุจริต
คอร์รัปชัน เป็นปัญหาสังคมที่ร้ายแรงที่สุดปัญหาหนึ่ง ที่บ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ

สาเหตุประการหนึ่งของความยากจน คือ การขาดการประหยัดและอดออม
ใช้เงินเกินกว่ารายได้ ใช้จ่ายเงินซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค ที่เกินจำเป็น ใช้จ่ายเงินเพื่อการ
เที่ยวเตร่ และความสนุกสนานที่เกินขอบเขต

กล่าวโดยสรุป การมีวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงมีข้อปฏิบัติ
ที่สำคัญดังนี้

4.1 มีชีวิตที่เรียบง่าย ประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย

4.2 ให้ยึดถือทางสายกลาง รู้จักพอ พอดี พอประมาณและพอใจ

4.3 มีความเมตตาเอื้ออาทรต่อกัน ร่วมมือและช่วยเหลือกัน ไม่เอา

เปรียบเบียดเบียนกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ไม่มุ่งร้ายทำลายกัน

4.4 ประกอบสัมมาอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต

ใฝ่หาความรู้เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์

4.5 ให้สามารถพึ่งตนเองได้ ให้พ้นจากความยากจน ให้สามารถพออยู่พอกิน ไม่เดือดร้อน ไม่ตกเป็นทาสของอบายมุข วัตถุนิยมและบริโภคนิยม

8.2 ทฤษฎีใหม่กับการศึกษา

ทฤษฎีใหม่เป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรรายย่อยที่ประสบกับความยากลำบากในการดำรงชีวิตให้สามารถประกอบอาชีพอย่างได้ผลพอเพียง ที่จะเลี้ยงตนเองได้ในระดับประหยัดเป็นอย่างน้อย ทฤษฎีใหม่ ประกอบด้วยหลักการและแนวทางในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตรให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทฤษฎีใหม่กับการวิเคราะห์แนวคิด (ทิสนา แจมมณี. 2550 : 2-4) ได้วิเคราะห์ทฤษฎีใหม่ประยุกต์ใช้กับศาสตร์ทางการศึกษาซึ่งพบว่า มีแนวคิดหลักที่สำคัญหลายประการดังนี้

8.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง ทฤษฎีใหม่ที่มุ่งให้ทุกคนสามารถพึ่งพาตนเอง เลี้ยงตนเองให้อยู่รอด อยู่ดีและมีคุณภาพที่ดีขึ้นตามลำดับ ซึ่งมาจากความเชื่อที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะดูแลและพึ่งตนเองและควรมีความรับผิดชอบในชีวิตและการดำรงชีวิตของตน ซึ่งหากทุกคนถือเป็นการรับผิดชอบและมีความสามารถที่จะเลี้ยงตนเองให้อยู่รอดอยู่ดีได้ก็จะเป็นภาระหรือก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นและสังคมในที่สุด ในทางตรงกันข้ามหากบุคคลไม่รับผิดชอบหรือไม่มีความสามารถในการพึ่งตนเองแล้วก็จะเดือดร้อนถึงผู้อื่นเป็นภาระและปัญหาของสังคมต่อไป

8.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นอิสระภาพ เนื่องทฤษฎีใหม่เป็นทฤษฎีที่มุ่งให้พึ่งตนเองได้ จึงทำให้ชีวิตมีความเป็นอยู่อย่างอิสระภาพ อยู่อย่างเป็นไทย สามารถที่จะอยู่อย่างมีความสุขตามอัธยาศัย

8.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ทฤษฎีใหม่เป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยการบริหารจัดการเป็นทักษะที่สำคัญในการดำรงชีวิต บุคคลที่มีความสามารถในการบริหารจัดการในเรื่องใด ๆ ก็ย่อมมีโอกาสประสบความสำเร็จในเรื่องนั้น ๆ เช่น นักเรียน นักศึกษา ที่สามารถบริหารจัดการเกี่ยวกับการเรียนของตน สามารถบริหารเวลาในการอ่านหนังสือ ทำการบ้านและภารกิจทั้งหลายได้ดี ก็ย่อมมีโอกาสประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนมากกว่าผู้ที่ไม่รู้จักการบริหารจัดการที่ดี

8.2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการทำงาน การทำงานใด ๆ จะได้ผลตามต้องการนั้น ต้องอาศัยคุณสมบัติหลายประการ เช่น ความขยัน อดทน ไม่ท้อถอย ความสามัคคีและการรวมกลุ่ม ความใฝ่รู้ในการแสวงหาความรู้ มาใช้ในการทำงาน การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกัน

8.2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่เหมาะสมกับธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งเป็นผู้มีความสามารถที่จะพัฒนาขึ้นไปได้เรื่อย ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด หากบุคคลตระหนักถึงศักยภาพนี้ ก็จะเป็นพลังผลักดันให้ตนเองมีการพัฒนาขึ้นไปได้เรื่อย ๆ

8.2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและการได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน สังคม และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง แสดงให้เห็นว่า การได้รับความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของกลุ่มคน ยิ่งมาก ยิ่งกว้าง ก็จะยิ่งทำให้ระดับการพัฒนาที่สูง หรืออีกนัยหนึ่งกล่าวได้ว่า การพัฒนาจะทำได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นกับความมากน้อยของการมีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคม

8.2.7 แนวคิดเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ทฤษฎี การนำทฤษฎีใด ๆ ไปใช้ จำเป็นต้องดูว่ามีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นหรือไม่ ดังนั้นการประยุกต์ใช้ความรู้ใด ๆ จึงต้องดูให้เหมาะสมกับความต้องการ ความจำเป็น สภาพแวดล้อม และปัจจัยต่าง ๆ มิใช่เพียงเห็นว่าเป็นทฤษฎีที่ได้รับความนิยมนั้นจะลงมือทำ

ทิสนา แชมมณี (2550 : 18-19) ได้นำแนวคิดทั้ง 7 ประการ มาประกอบกันเป็นกระบวนการพึ่งตนเอง เพื่อการพัฒนาที่มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. การพึ่งตนเอง คือ การที่บุคคลมีความรับผิดชอบในตนเอง รู้จักพึ่งพาตนเอง แก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยไม่คอยแต่จะให้คนอื่นช่วย หรือคอยแต่จะรับความช่วยเหลือของผู้อื่น
2. การทำงานการแก้ปัญหา คือ การลงมือปฏิบัติหรือกระทำการต่าง ๆ

ให้ประสบผลสำเร็จตามที่มุ่งหวัง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยคุณสมบัติที่จำเป็นต่าง ๆ เช่น ความขยัน อดทน ไม่ท้อถอย รวมทั้งทักษะการบริหารจัดการ การต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ และการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น นอกจากนั้นเมื่องานที่ทำ สามารถขยายไปสู่การรวมกลุ่ม ก็จำเป็นต้องมีทักษะการทำงานร่วมกันด้วย

3. การแสวงหาความรู้เพื่อใช้ในการทำงาน คือการศึกษาหาความรู้ที่จำเป็นต่อการทำงานจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นบุคคล เอกสาร หรืออื่น ๆ การทำงานโดยปราศจากความรู้หรือการมีความรู้แต่ไม่ลงมือทำ ย่อมให้ผลเช่นเดียวกัน คือ การไม่ประสบความสำเร็จ ผู้ที่จะประสบความสำเร็จความก้าวหน้าในชีวิตการทำงาน ต้องอาศัยทั้งความรู้ และการปฏิบัติควบคู่กันไป

4. การพัฒนาตนเองและคุณภาพชีวิต คือ การหมั่นปรับปรุงตนเอง และสิ่งที่คุณเองกระทำทำให้ได้ผลดีขึ้น ซึ่งต้องอาศัยการรู้จักประเมินตนเอง ประเมินผลงาน ประเมินวิธีการทำงาน และการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม มาใช้ในการปรับปรุงข้อบกพร่องต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลให้การทำงานครั้งต่อ ๆ ไป ได้ผลดีขึ้น และชีวิตก็จะพัฒนาก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ

จากแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวเป็นแนวคิดที่สามารถประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดไปใช้พัฒนาทักษะชีวิตนักเรียนให้เกิดกับผู้เรียน ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ รู้จักแสวงหาความรู้มาใช้ในการทำงาน ทำงานด้วยความอดทน ไม่ทอดทิ้ง มีทักษะการบริหารจัดการ ทำงานร่วมกับผู้อื่น และอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลช่วยเหลือกัน รู้จักพอประมาณ และพัฒนาตนเองเสมอ

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

1. ความหมายของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

มีผู้ให้ความหมายของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แตกต่างกันดังนี้

ศรีศักร วัลลิโภคม (2541 : 41) อธิบายว่า ท้องถิ่นเป็นคำที่มีความหมายกว้างและมักเข้าใจไม่ตรงกัน แต่อาจสรุปได้ว่า ท้องถิ่นหรือมาตุภูมิเป็นบริเวณที่มีผู้คน อาจเป็นคนกลุ่มเดียวกันหรือหลายกลุ่ม หรือหลายกลุ่มชาติพันธุ์มาตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่ร่วมกัน โดยใช้พื้นที่ในการทำมาหากินร่วมกัน และเกิดสำนึกความเป็นเจ้าของร่วมกัน เป็นคนในท้องถิ่นเดียวกัน มีจารีต ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และกติกาทิศทางเศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน โดยมีพื้นฐานความเชื่อและศีลธรรมเดียวกัน

ประสพสุข ฤทธิเดช (2552 : 19) ได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นการศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านเดียวกันหรือกลุ่มเดียว ถ้าเป็นเมืองก็ควรเป็นเมืองเล็ก ๆ เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์สังคม เพื่อทำความเข้าใจอย่างใกล้ชิดและลึกซึ้งต่อ “กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม” คำว่า ชุมชน นอกจากจะมองในแง่กลุ่มบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ในอาณาบริเวณหนึ่ง ๆ แล้วยังหมายถึง กลุ่มคนที่มีความผูกพันใกล้ชิดกัน มีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากคนอื่น ๆ เช่น “ภูไท” หรือ “ลาวโคราช” ที่มีอยู่หลายพื้นที่ ทั้งในจังหวัดกาฬสินธุ์และจังหวัดนครราชสีมา ถึงแม้ว่าจะอยู่กระจัดกระจายหลายหมู่บ้าน แต่สามารถจัดว่าเป็นกลุ่มสังคม ที่เข้าไปศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้

สรุปได้ว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับคนและการเปลี่ยนแปลงของสังคม ความสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันของผู้คนกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ อาจเป็นกลุ่มเดียวกันหรือหลายกลุ่มโดยสมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์ภาพที่แนบแน่น มีความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม มีแนวทางการดำเนินชีวิตร่วมกันและเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของคนรุ่นต่อ ๆ มา

2. ความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ (2553 : 61-62) ได้กล่าวถึงความสำคัญที่ได้รับจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ดังนี้

2.1 การรู้จักตนและสร้างสำนึกท้องถิ่น

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีส่วนช่วยให้รู้จักตัวตนและสร้างสำนึกท้องถิ่น ประวัติความเป็นมาและเรื่องราวในอดีตของชุมชนสามารถบอกได้ว่าชุมชนนั้นเคยทำและทำอะไรได้บ้าง ทำอะไรไม่ได้บ้าง กลัวหรือชอบอะไร เชื่อหรือไม่เชื่ออะไร มีแนวทางแก้ปัญหาอย่างไร สิ่งเหล่านี้ได้รวบรวมกลายเป็นภูมิปัญญา และสิ่งที่สืบทอดต่อมายังผู้คนในท้องถิ่นนั้น การกลับไปรู้จักตัวตนของผู้คนในท้องถิ่นจึงมีความสำคัญสำหรับชีวิตในอนาคต

2.2 รวบรวมข้อมูลเพื่อการอื่น

เป็นแบบเรียนเรื่องเกี่ยวกับท้องถิ่น เป็นแบบฝึกหัดให้เด็ก ๆ ในท้องถิ่น แต่ละท้องถิ่นรู้จักพื้นที่ของตนเองว่ามีสภาพภูมิประเทศอย่างไร มีสภาพแวดล้อม และผู้คนที่ได้อาศัย ณ ที่แห่งนั้น ได้มีชีวิตกันอย่างไรจนถึงปัจจุบัน เกิดปัญหาอะไรขึ้นบ้างและผู้คนเหล่านั้นในแต่ละยุคสมัยแก้ไขปัญหาอย่างไร เรื่องเหล่านี้สามารถเป็นบทเรียนและแบบฝึกหัดสำหรับนักเรียนได้เป็นอย่างดี

2.3 รักษาและใช้ประโยชน์พื้นที่ทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุ

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีส่วนให้ชุมชนได้ทราบถึงความสำคัญและบทบาทของสถานที่ โบราณสถานและโบราณวัตถุที่ปรากฏในพื้นที่นั้น ๆ เมื่อทราบเรื่องราวประวัติความเป็นมาชุมชน อาจใช้ประโยชน์จากสถานที่โบราณสถาน โบราณวัตถุ เหล่านั้นเพื่อประโยชน์ในการรักษาอนุรักษ์รวมทั้งเพื่อประโยชน์ในการท่องเที่ยว

2.4 Globalization – Localization ในโลกปัจจุบันความเชื่อมโยงของคนเกือบทุกภูมิภาคในโลกได้มีบทบาทสำคัญดังที่ทราบกันในเรื่องของโลกาภิวัตน์ ความสามารถเชื่อมต่อกันอย่างง่ายดายของผู้คนในโลกทำให้การแพร่กระจายของสิ่งต่าง ๆ เป็นไปอย่าง

รวดเร็ว รวมทั้งด้านวัฒนธรรม แบบอย่างการปฏิบัติที่เป็นที่ยอมรับของผู้คน ได้รับการนำมาปฏิบัติทั่วไปโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติและภาษาคั้งที่เคยเป็นมา ด้วยเหตุดังกล่าวการปฏิบัติหรือประเพณีและวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ กำลังประสบปัญหาการสูญหายและการเปลี่ยนแปลง เป็นสิ่งที่ยากที่จะหยุดการเปลี่ยนแปลงของยุค โลกาภิวัตน์ และถ้าปล่อยไปเช่นนี้ในอนาคต ความเป็นไทยและวัฒนธรรมไทยอาจจะสูญหายไป กลายเป็นวัฒนธรรมรวมที่โลกได้ สรรสร้างขึ้น

อย่างไรก็ตามสิ่งที่ช่วยชะลอการเปลี่ยนแปลงแบบ โลกาภิวัตน์ได้ คงจะเป็นการสร้าง ความเป็นท้องถิ่นที่เข้มแข็ง ถ้าท้องถิ่นยังคงรักษาประเพณี ศิลปะเอกลักษณ์ และความเป็นตัว ของตัวเองไว้ได้ การถูกรอบงำโดยวัฒนธรรมของคนต่างถิ่น อาจทำได้ลำบากมากขึ้นเท่ากับ เป็นการยึดความเปลี่ยนแปลงออกไปและในช่วงเวลาดังกล่าวท้องถิ่นหรือสังคมนั้น ยังพอมีเวลาที่จะปรับปรุงหรือหาทางออกที่ดีในการรักษาเอกลักษณ์ของตนเองไว้ได้

สรุปได้ว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ช่วยให้รู้จักตัวตนและเกิดพลังสามารถสร้าง ดำเนินกร่วมของชุมชนท้องถิ่น ได้ และสามารถเป็นบทเรียนและแบบฝึกหัดสำหรับนักเรียนใน การฝึกการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เข้าใจในอดีตและคาดการณ์อนาคตทันต่อการเปลี่ยนแปลงของ ทางสภาพภูมิศาสตร์และสภาพสังคมได้

3. วิธีการทางประวัติศาสตร์

ไพฑูรย์ มีกุล และ ทวีศักดิ์ ถ้อยสิทธิ์ (2548 : 7-10) ได้กล่าวถึงการศึกษาเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมาของเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ในอดีตนั้น ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ มาช่วยในการสืบค้นข้อเท็จจริง ดังนี้

วิธีการทางประวัติศาสตร์ คือ การรวบรวม พิจารณา ไตร่ตรอง วิเคราะห์และ ตีความจากหลักฐานแล้วนำมาเปรียบเทียบอย่างเป็นระบบ เพื่ออธิบายเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น ในอดีตว่าเหตุใดจึงเกิดขึ้น หรือเหตุการณ์ในอดีตนั้น ได้เกิดและคลี่คลายอย่างไร ซึ่งเป็นความ มุ่งหมายที่สำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ สำหรับการศึกษาศาสตร์นั้น มีปัญหาที่ สำคัญอยู่ประการหนึ่ง คือ อดีตที่มีการฟื้นหรือจำลองขึ้นมาใหม่นั้น มีความถูกต้องสมบูรณ์และ เชื่อถือได้เพียงใดรวมทั้งหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษรที่นำมาใช้ เป็นข้อมูลนั้น มีความสมบูรณ์มากน้อยเพียงใด เพราะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มีอยู่มากมาย เกินกว่าที่จะศึกษาหรือจดจำได้หมด แต่หลักฐานที่ใช้เป็นข้อมูลอาจมีเพียงบางส่วน ดังนั้น วิธีการทางประวัติศาสตร์จึงมีความสำคัญเพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้ศึกษาประวัติศาสตร์

หรือผู้ฝึกฝนทางประวัติศาสตร์จะได้นำไปใช้ด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง ไม่ลำเอียง และ เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ

4. ขั้นตอนวิธีการทางประวัติศาสตร์

4.1 ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดเรื่องที่จะศึกษา

เป็นขั้นตอนแรก นักประวัติศาสตร์ต้องมีจุดประสงค์ชัดเจนว่าจะศึกษาอะไร อดีตรสส่วนไหน สมัยอะไร และเพราะเหตุใด เป็นการตั้งคำถามที่ต้องการศึกษานักประวัติศาสตร์ ต้องอาศัยการอ่าน การสังเกต และควรต้องมีความรู้กว้างๆ ทางประวัติศาสตร์ในเรื่องนั้น ๆ มาก่อนบ้าง ซึ่งคำถามหลักที่นักประวัติศาสตร์ควรคำนึงอยู่ตลอดเวลา ก็คือทำไมและเกิดขึ้นอย่างไร

4.2 ขั้นตอนที่ 2 การรวบรวมข้อมูล

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ให้ข้อมูล มีทั้งหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร และหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร มีทั้งที่เป็นหลักฐานชั้นต้น(ปฐมภูมิ) และหลักฐานชั้นรอง (ทุติยภูมิ) การรวบรวมข้อมูลนั้น หลักฐานชั้นต้นมีความสำคัญ และความน่าเชื่อถือมากกว่าหลักฐานชั้นรอง แต่หลักฐานชั้นรองอธิบายเรื่องราวให้เข้าใจได้ง่ายกว่าหลักฐานชั้นต้นในการรวบรวมข้อมูลประเภทต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ควรเริ่มต้นจากหลักฐานชั้นรอง แล้วจึงศึกษาหลักฐานชั้นต้น ถ้าเป็นหลักฐานประเภทไม่เป็นลายลักษณ์อักษรก็ควรเริ่มต้นจากผลการศึกษานักวิชาการที่เชี่ยวชาญในแต่ละด้าน ก่อนไปศึกษาจากของจริงหรือสถานที่จริงการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ดีควรใช้ข้อมูลหลายประเภท ขึ้นอยู่กับว่าผู้ศึกษาต้องการศึกษาเรื่องอะไร ดังนั้นการรวบรวมข้อมูลที่ควรจะจดบันทึกรายละเอียดต่างๆ ทั้งข้อมูลและแหล่งข้อมูลให้สมบูรณ์และถูกต้อง เพื่อการอ้างอิงที่น่าเชื่อถือ

4.3 ขั้นตอนที่ 3 การประเมินคุณค่าของหลักฐาน

วิพากษ์วิธีทางประวัติศาสตร์ คือ การตรวจสอบหลักฐานและข้อมูลในหลักฐาน เหล่านั้นว่า มีความน่าเชื่อถือหรือไม่ ประกอบด้วยการวิพากษ์หลักฐานและวิพากษ์ข้อมูล โดยขั้นตอนทั้งสองจะกระทำควบคู่กันไป เนื่องจากการตรวจสอบหลักฐานต้องพิจารณาจากเนื้อหา หรือข้อมูลภายในหลักฐานนั้น และในการวิพากษ์ข้อมูลก็ต้องอาศัยรูปลักษณะของหลักฐานภายนอกประกอบการวิพากษ์หลักฐานหรือวิพากษ์ภายนอก การวิพากษ์หลักฐาน (External criticism) คือ การพิจารณาตรวจสอบหลักฐานที่ได้คัดเลือกไว้แต่ละชิ้นว่ามีความน่าเชื่อถือเพียงใด แต่เป็นเพียงการประเมินตัวหลักฐาน มิได้มุ่งที่ข้อมูลในหลักฐาน ดังนั้น

ขั้นตอนนี้เป็นการสกัดหลักฐานที่ไม่น่าเชื่อถือออกไปการวิพากษ์ข้อมูลหรือวิพากษ์ภายในการวิพากษ์ข้อมูล (internal criticism) คือ การพิจารณาเนื้อหาหรือความหมายที่แสดงออกในหลักฐาน เพื่อประเมินว่าน่าเชื่อถือเพียงใด โดยเน้นถึงความถูกต้อง คุณค่า ตลอดจนความหมายที่แท้จริง ซึ่งนับว่ามีความสำคัญต่อการประเมินหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร เพราะข้อมูลในเอกสารมีทั้งที่คลาดเคลื่อน และหากนักประวัติศาสตร์ละเลยการวิพากษ์ข้อมูลผลที่ออกมาอาจจะผิดพลาดจากความเป็นจริง

4.4 ขั้นตอนที่ 4 การตีความหลักฐาน

การตีความหลักฐาน หมายถึง การพิจารณาข้อมูลในหลักฐานว่าผู้สร้างหลักฐานมีเจตนาที่แท้จริงอย่างไร โดยดูจากลีลาการเขียนของผู้บันทึกและรูปร่างลักษณะโดยทั่วไปของประติสัมพันธ์ต่างๆ เพื่อให้ได้ความหมายที่แท้จริงซึ่งอาจแอบแฝงโดยเจตนาหรือไม่ก็ตามในการตีความหลักฐาน นักประวัติศาสตร์จึงต้องพยายามจับความหมายจากสำนวนโวหารทัศนคติ ความเชื่อ ฯลฯ ของผู้เขียนและสังคมในยุคสมัยนั้นประกอบด้วย เพื่อที่จะได้ทราบว่าด้วยคามนั้นนอกจากจะหมายความตามตัวอักษรแล้ว ยังมีความหมายที่แท้จริงอะไรแฝงอยู่

4.5 ขั้นตอนที่ 5 การสังเคราะห์และการวิเคราะห์ข้อมูล

การสังเคราะห์และการวิเคราะห์ข้อมูลจัดเป็นขั้นตอนสุดท้ายของวิธีการทางประวัติศาสตร์ ซึ่งผู้ศึกษาค้นคว้าจะต้องเรียบเรียงเรื่อง หรือนำเสนอข้อมูลในลักษณะที่เป็นการตอบหรืออธิบายความอยากรู้ ข้อสงสัย ตลอดจนความรู้ใหม่ ความคิดใหม่ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้านั้นในขั้นตอนนี้ ผู้ศึกษาจะต้องนำข้อมูลที่ผ่านการตีความมาวิเคราะห์ หรือแยกแยะเพื่อจัดแยกประเภทของเรื่อง โดยเรื่องเดียวกันควรจัดไว้ด้วยกัน รวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กัน เรื่องที่เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน จากนั้นจึงนำเรื่องทั้งหมดมาสังเคราะห์หรือรวมเข้าด้วยกัน คือ เป็นการจำลองภาพบุคคลหรือเหตุการณ์ในอดีตขึ้นมาใหม่ เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง โดยอธิบายถึงสาเหตุต่างๆ ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

สรุปได้ว่า วิธีการทางประวัติศาสตร์เป็นการค้นหาความจริงในอดีตมีวิธีการในการศึกษาเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยหลักฐานต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและน่าเชื่อถือมากที่สุด โดยมีขั้นตอนการศึกษา 5 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) กำหนดเรื่องที่จะศึกษา
- 2) การรวบรวมข้อมูล
- 3) การตรวจสอบข้อมูล
- 4) การตีความข้อมูล
- 5) การเรียบเรียงและนำเสนอ

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์ (ม.ป.ป. : 45) ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ ว่าการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด หมายถึง การกำหนดจุดมุ่งหมาย สาระ กิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดประเมินผล ที่มุ่งพัฒนา "คน" และ "ชีวิต" ให้เกิดประสบการณ์ การเรียนรู้เต็มตามความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของ ผู้เรียน กิจกรรมการเรียน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้สัมผัส และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นเพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติ และเทคโนโลยี ผู้เรียน ได้ค้นคว้า ทดลองฝึกปฏิบัติ แลกเปลี่ยนเรียนรู้จนค้นพบสาระสำคัญของบทเรียน ได้ฝึกวิधिकิวิเคราะห์ สร้างสรรค์จินตนาการ และสามารถแสดงออกได้ชัดเจนมีเหตุผล ครุมีบทบาทปลูกเร้าและ เสริมแรงศิษย์ในทุกกิจกรรมให้ค้นพบคำตอบและ แก้ปัญหาด้วยตนเอง รวมทั้งการร่วมทำงาน เป็นกลุ่ม จัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรม ความมีวินัย รับผิดชอบในการทำงาน ผู้เรียนมีโอกาสฝึก การประเมินและปรับปรุงตนเอง ยอมรับ ผู้อื่น สร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองและเป็น พลโลก การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา เกิดขึ้นได้ในหลายระดับ ทั้งในตัวผู้เรียน ในห้องเรียน และนอกเหนือไปจากห้องเรียนที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ระดับผู้เรียน เป็นกระบวนการ เรียนรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมาย กิจกรรม และวิธีการเรียนรู้ ได้คิดเอง ปฏิบัติเอง ได้เรียนรู้ด้วยตนเองรวมทั้งร่วมประเมินผลการพัฒนาการเรียนรู้ ตามศักยภาพ ความต้องการ ความสนใจ และความถนัดของแต่ละคน การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียน เป็นสำคัญ คำนึงถึงตัวบ่งชี้แบ่งออกเป็น 2 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

1. ตัวบ่งชี้การเรียนรู้ของผู้เรียน ได้แก่
 - 1.1 ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 - 1.2 ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจนค้นพบความถนัดและวิธีการของตนเอง
 - 1.3 ผู้เรียนทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม
 - 1.4 ผู้เรียนฝึกคิดอย่างหลากหลายและสร้างสรรค์จินตนาการ ตลอดจนได้ แสดงออกอย่างชัดเจนและมีเหตุผล
 - 1.5 ผู้เรียนได้รับการเสริมแรงให้ค้นหาคำตอบ แก้ปัญหา ทั้งด้วยตนเองและ ร่วมด้วยช่วยกัน
 - 1.6 ผู้เรียนได้ฝึกค้นคว้า รวบรวมข้อมูล และสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง
 - 1.7 ผู้เรียนได้เลือกทำกิจกรรมตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจ ของตนเองอย่างมีความสุข

1.8 ผู้เรียนฝึกตนเองให้มีวินัย และมีความรับผิดชอบในการทำงาน

1.9 ผู้เรียนฝึกประเมิน ปรับปรุงตนเอง และยอมรับผู้อื่น ตลอดจนสนใจใฝ่หา

ความรู้อย่างต่อเนื่อง

2. ตัวบ่งชี้การสอนของครู ได้แก่

2.1 ครูเตรียมการสอนทั้งเนื้อหาและวิธีการ

2.2 ครูจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่ปลูกเร้า ชูใจ และเสริมแรงให้ผู้เรียนเกิด

การเรียนรู้

2.3 ครูเอาใจใส่นักเรียนเป็นรายบุคคล และแสดงความเมตตาผู้เรียน

อย่างทั่วถึง

2.4 ครูจัดกิจกรรมและสถานการณ์ให้ผู้เรียนได้แสดงออกและคิด

อย่างสร้างสรรค์

2.5 ครูส่งเสริมให้ผู้เรียนฝึกคิด ฝึกทำ และฝึกปรับปรุงตนเอง

2.6 ครูส่งเสริมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม พร้อมทั้งสังเกตส่วนดีและ

ปรับปรุงส่วนด้อยของผู้เรียน

2.7 ครูใช้สื่อการสอนเพื่อการคิด การแก้ปัญหา และการค้นพบความรู้

2.8 ครูใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย และเชื่อมโยงประสบการณ์กับชีวิตจริง

2.9 ครูฝึกฝนกิจกรรมรายสัปดาห์และวินัยตามวิถีวัฒนธรรมไทย

2.10 ครูสังเกตและประเมินพัฒนาการของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

3. หลักการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีดังนี้

3.1 เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา

สังคม และอารมณ์ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนอย่าง

ทั่วถึงและมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การที่ผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้เรียนเกิดความพร้อมและ

กระตือรือร้นที่จะเรียนอย่างมีชีวิตชีวา กิจกรรมที่จัดจึงควรเป็นกิจกรรมลักษณะ ดังนี้

3.1.1 ช่วยให้ผู้เรียนได้เคลื่อนไหวในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเป็นระยะๆ

เหมาะสมกับวัยและความสนใจของผู้เรียน

3.1.2 มีประเด็นท้าทายให้ผู้เรียนได้คิด เป็นประเด็นที่ไม่ยากหรือง่ายเกินไป

เหมาะสมกับวัยและความสามารถของผู้เรียน เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดหรือลงมือทำเรื่องใด

เรื่องหนึ่ง

3.1.3 ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากบุคคลหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว

3.1.4 ส่งผลต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้เรียน เกี่ยวข้องกับชีวิต ประสบการณ์ และความเป็นจริงของผู้เรียน

3.2 ชีตกลุ่มเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญ โดยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่ม ได้พูดคุยปรึกษาหารือ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ข้อมูลต่างๆ เหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่นและจะปรับตัวให้สามารถอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้

3.3 ชีตการค้นพบด้วยตนเองเป็นวิธีการสำคัญ โดยครูผู้สอนพยายามจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้ค้นหาคำตอบด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะการค้นพบความจริงใด ๆ ด้วยตนเองนั้น ผู้เรียนมักจะจดจำได้ดีและมีความหมายโดยตรงต่อผู้เรียน รวมทั้งเกิดความความรู้

3.4 เน้นกระบวนการ (Process) ควบคู่ไปกับผลงาน (Product) โดยการส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ถึงกระบวนการต่างๆ ที่ทำให้เกิดผลงาน มิใช่มุ่งจะพิจารณาถึงผลงานแต่เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้เพราะประสิทธิภาพของผลงานขึ้นอยู่กับประสิทธิผลของกระบวนการ

3.5 เน้นการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้หรือใช้ในชีวิตประจำวัน โดยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิดหาแนวทางที่จะนำความรู้ความเข้าใจไปใช้ในชีวิตประจำวัน พยายามส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติจริง และพยายามติดตามผลการปฏิบัติของผู้เรียน

4. รูปแบบของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมีหลายรูปแบบ ซึ่งแต่ละรูปแบบจะมีบทบาทของครูและผู้เรียนแตกต่างกัน (วัฒนาพร ระงับทุกข์, 2542 ก : 11-14) ดังนี้

4.1 รูปแบบที่ 1 Student-centered Class รูปแบบนี้ครูจะเป็นผู้เตรียมเนื้อหา วัสดุ อุปกรณ์ และสื่อทั้งหมด แล้วให้ผู้เรียนดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีครูคอยดูแลกำกับและให้คำปรึกษา กิจกรรมในรูปแบบนี้ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมกลุ่มหรือจับคู่

4.2 รูปแบบที่ 2 Learner-based Teaching รูปแบบนี้ครูจะคอยกระตุ้นหรือมอบหมายให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลในเรื่องที่เรียนเอง หรืออาจจัดทำสื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยอาศัยประสบการณ์ ความรู้ ความชำนาญของผู้เรียนเป็นพื้นฐาน

4.3 รูปแบบที่ 3 Learner Independence หรือ Self-directed Learning รูปแบบนี้ผู้เรียนจะเป็นอิสระจากชั้นเรียน ผู้เรียนสามารถศึกษาค้นคว้าจากสื่อที่จัดไว้ในศูนย์การเรียน

ด้วยตนเอง แล้วเลือกงานหรือฝึกปฏิบัติตามต้องการ ตามความสนใจและศักยภาพของตน โดยอาจศึกษาตามลำพังหรือจับคู่ หรือศึกษาเป็นกลุ่มเล็กๆ ก็ได้

5. บทบาทของครูในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

5.1 บทบาทด้านการเตรียมการ ประกอบด้วย

5.1.1 การศึกษาและวิเคราะห์เรื่องที่จะสอน เพื่อเตรียมตนเองให้พร้อมสำหรับบทบาทของผู้เป็นแหล่งความรู้ (Resource Person) ซึ่งจะต้องให้คำอธิบาย คำแนะนำ คำปรึกษา และให้ข้อมูลความรู้ที่เพียงพอและชัดเจนแก่ผู้เรียน ครูจะต้องมีภาระหนักในการเตรียมตนเอง ด้วยการศึกษาค้นคว้า อ่าน และการทดลองปฏิบัติมาก ๆ ในประเด็นและเนื้อหาที่ตนรับผิดชอบ รวมทั้งเตรียมข้อมูลและประสบการณ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน

5.1.2 การเตรียมแหล่งข้อมูล เมื่อบทบาทครูไม่ใช่ผู้บอกเล่ามวลความรู้อีกต่อไป ครูจึงต้องเตรียมแหล่งข้อมูลความรู้แก่ผู้เรียน ทั้งในรูปแบบของสื่อการเรียน ใบความรู้ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะใช้ประกอบกิจกรรมในห้องเรียนหรือศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเองที่มีข้อมูลความรู้ที่ผู้เรียนสามารถเลือกศึกษาค้นคว้าตามความต้องการ หรือแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ วิชาต่าง ๆ และห้องพิพิธภัณฑน์ในโรงเรียน ทั้งนี้รวมไปถึงแหล่งเรียนรู้ภายนอกโรงเรียนด้วยซึ่งครูสามารถสำรวจบัญชีรายชื่อหนังสือ อุปกรณ์ หรือสื่อต่าง ๆ ไว้สำหรับผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าตามที่กำหนดในกิจกรรมการเรียน หรือศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมทั้งในและนอกเวลาเรียน

5.1.3 การจัดทำแผนการสอน บทบาทของครูก่อนเรียนการสอนทุกครั้งคือการวางแผนจัดกิจกรรมตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนด ครูจะต้องวิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้เพื่อให้ได้สาระสำคัญ และเนื้อหาข้อความรู้อันจะนำไปสู่การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยบทบาทในส่วนนี้ครูจะทำหน้าที่คล้ายผู้จัดการ (Manager) ที่กำหนดบทบาทในการเรียนรู้ และความรับผิดชอบแก่ผู้เรียน ให้เขาได้ทำกิจกรรมตามความต้องการ ความสามารถ และความสนใจของแต่ละคน เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนด

5.1.4 การเตรียมสื่อ วัสดุอุปกรณ์ เมื่อออกแบบหรือกำหนดกิจกรรมการเรียนแล้วครูจะต้องพิจารณาและกำหนดว่าจะใช้สื่อ วัสดุอุปกรณ์ เอกสาร หนังสือหรือข้อมูล แหล่งความรู้ต่าง ๆ รวมถึงห้องเรียนหรือสถานที่ใดบ้างในการจัดกิจกรรม เพื่อให้การเรียนรู้ดังกล่าวบรรลุจัดเตรียมให้พร้อม บทบาทของครูนี้จึงเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) เพื่อให้การเรียนรู้บรรลุผล

5.1.5 การเตรียมการวัดและประเมินผล บทบาทในด้านการเตรียมการอีกประการหนึ่ง คือ การเตรียมเครื่องมือวัดและประเมินผลการเรียนรู้ โดยการวัดให้ตรงตามจุดประสงค์การเรียนรู้ และให้ครอบคลุมทั้งในส่วนของกระบวนการ (Process) และผลงาน (Product) ที่เกิดขึ้น ทั้งด้านพุทธิพิสัย (Cognitive) จิตพิสัย (Affective) และทักษะ (Skill) โดยเตรียมวิธีการวัดและเครื่องมือวัดให้พร้อมก่อนทุกครั้ง

5.2 บทบาทด้านการดำเนินการ เป็นบทบาทขณะผู้เรียนดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ประกอบด้วย

5.2.1 การเป็นผู้ช่วยเหลือให้คำแนะนำปรึกษา (Helper and Advisor) คอยให้คำตอบเมื่อผู้เรียนต้องการความช่วยเหลือ เช่น ให้ข้อมูลหรือความรู้ในเวลา que ผู้เรียนต้องการ เพื่อให้การเรียนรู้นั้นมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

5.2.2 การเป็นผู้สนับสนุนและเสริมแรง (Supporter and Encourager) ช่วยสนับสนุนหรือกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจเข้าร่วมกิจกรรมหรือลงมือปฏิบัติด้วยตนเองรวมทั้งให้การเสริมแรงตามความเหมาะสม

5.2.3 การเป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรม (Active Participant) โดยมีส่วนร่วมขณะผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรม ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการและผลการเรียนรู้ของผู้เรียน และอาจให้ข้อมูล เนื้อหาความรู้เพิ่มเติมแก่ผู้เรียนตามความเหมาะสม

5.2.4 การเป็นผู้ติดตามตรวจสอบ (Monitor) ตรวจสอบผลการทำงานตามกิจกรรมของผู้เรียน เพื่อให้ถูกต้องชัดเจน และสมบูรณ์ สังเกตและบันทึกพฤติกรรมและกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมทั้งประเด็นสำคัญ ๆ ที่มีผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นขณะดำเนินการ กิจกรรม

5.2.5 การเป็นผู้ให้ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) ให้ข้อมูลป้อนกลับแก่ผู้เรียนเกี่ยวกับพฤติกรรมและกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน และให้ข้อเสนอแนะแก่ผู้เรียนตามความเหมาะสม

5.2.6 การเป็นผู้สร้างเสริมบรรยากาศที่อบอุ่นเป็นมิตร โดยการสนับสนุนเสริมแรงและกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมทำงานกับกลุ่ม แสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผยเต็มที่ ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน อภิปรายโต้แย้งแสดงความคิดเห็นด้วยท่วงทีนุ่มนวล ให้เกียรติและเป็นมิตร โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เป้าหมายของกลุ่มบรรลุความสำเร็จ

5.3 บทบาทด้านการประเมินผล เป็นบทบาทที่ครูผู้สอนต้องดำเนินการเพื่อตรวจสอบว่าสามารถจัดการเรียนการสอนบรรลุผลตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้

หรือไม่ ทั้งนี้ครูควรเตรียมเครื่องมือและวิธีการให้พร้อมก่อนถึงขั้นตอนการวัดและประเมินผล
 ทุกครั้ง และการวัดควรให้ครอบคลุมทุกด้าน โดยเน้นการวัดจากสภาพจริง (Authentic
 Measurement) จากการปฏิบัติ (Performance) และจากแฟ้มสะสมผลงาน (Portfolio) ซึ่งในการ
 วัดและประเมินผลนี้นอกจากครูจะเป็นผู้วัดและประเมินผลเองแล้ว ผู้เรียนและสมาชิก
 ของแต่ละกลุ่มควรจะมีบทบาทร่วมวัดและประเมินผลตนเองและกลุ่มด้วย

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั้น ครูจะต้องวาง
 แผนการจัดกิจกรรมโดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิด แสดงความคิดเห็น ลงมือปฏิบัติ
 กิจกรรมต่าง ๆ ส่งเสริมกระบวนการคิด ค้นคว้า และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองเป็นหลักการ
 ที่สำคัญความสัมพันธ์ระหว่างการยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ และการประเมินตามสภาพจริงนั้น
 กระบวนการเรียนรู้ทุกรูปแบบที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างมากในการเรียนรู้ และใช้การสะท้อน
 ความรู้สึกรับต่อการเรียนรู้ ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญของการเรียนอย่างมีความหมายสิ่งที่
 เรียนกับสิ่งที่ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันควรเหมือนกัน การประเมินต้องใช้แบบการวัดที่
 หลากหลาย ไม่ใช่เพียงแบบทดสอบที่แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนรู้อะไรเพียงอย่างเดียว แต่ไม่
 สามารถแสดงให้เห็นได้ว่าผู้เรียนจะใช้สิ่งที่เขาารู้ได้อย่างไร ดังนั้น การประเมินผลที่ควรใช้
 ควบคู่กับการเรียนแบบยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางดังกล่าวก็คือ การประเมินตามสภาพจริง
 นอกจากยุทธศาสตร์ การเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้นซึ่งเป็นเพียงตัวอย่างบางประการของการยึด
 ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้สอนอาจพัฒนาหรือสร้างสรรควิธีการที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน
 โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางขึ้น ได้ด้วยตนเอง วิธีการใดก็ตามที่คำนึงความสนใจและความ
 ต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม ฝึกการใช้กระบวนการคิด
 ระดับสูงฝึกทักษะ ด้านอภิปัญญา เน้นความร่วมมือ และเปิด โอกาสให้ผู้เรียนได้ประเมินตนเอง
 จัดได้ว่าเป็นการยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ หากวิธีการจัดการเรียนการสอนเปิด โอกาสให้เป็นไปตาม
 เกณฑ์น้อยลงโดยบางกิจกรรม ผู้สอนยังคงมีการอธิบายหรือนำเสนอเนื้อหาสาระที่มีความสลับ
 ซ้อนอยู่ ระดับของการยึดผู้เรียนเป็นสำคัญก็ลดลง แต่มิได้หมายความว่าไม่ถูกต้องหรือไม่ดี
 ผู้สอนสามารถปรับเปลี่ยนและตัดสินใจในการเลือกใช้วิธีการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสม
 ได้ตลอดเวลา ทั้งนี้ควรคำนึงถึงประ โยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญ

การจัดการความรู้

1. ความหมายของการจัดการความรู้

ฐิติพร ชมพุกำ (2548 : 53) กล่าวว่า การจัดการความรู้ หมายถึง การจัดการที่นำด้วยการนำเอาความรู้และความเข้าใจถึงการทำงานร่วมกันของปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันในองค์กรมาเก็บรวบรวมและเรียบเรียงให้เป็นประโยชน์ในการสร้างคุณค่า เพื่อความแตกต่างและพัฒนากระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

กรรณก ทิพรส และพิชัย ตั้งภิญโญพิศุณ (2548 : 32) กล่าวว่า การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการของการเก็บรวบรวมความรู้ในองค์กรและนำความรู้ที่เก็บรวบรวมจากบุคลากรแต่ละคนมาถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเป็นการแบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิผลขององค์กร รวมถึงการจัดเก็บความรู้ไว้เป็นทรัพย์สินที่คงอยู่กับองค์กรตลอดไป ซึ่งสอดคล้องกับ วุฒิสักดิ์ พิศสุวรรณ (2548 : 22) ที่กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นการจัดการสารสนเทศและความรู้ที่นับว่าสำคัญหรือเป็นทรัพย์สินที่เป็นนามธรรม (Intangible Asset) ซึ่งมีความสำคัญที่องค์กรต้องใช้ในการสร้างความแตกต่างทางการแข่งขันโดยอาศัยกระบวนการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาองค์กรมีความได้เปรียบ

วิจารณ์ พานิช (2547 : 2-5) ได้ให้ความหมายของการจัดการความรู้สรุปสาระได้ว่า การจัดการความรู้ หมายถึง การยกระดับความรู้ขององค์กรเพื่อสร้างประโยชน์จากต้นทุนทางปัญญา โดยเน้นกิจกรรมที่ซับซ้อนและกว้างขวาง เพราะเป็นการรวบรวมการจากระบบการจัดเก็บและการเข้าถึงข้อมูลเพื่อสร้างเป็นความรู้เทคโนโลยีด้านข้อมูลและด้านคอมพิวเตอร์ เป็นเครื่องมือช่วยเพิ่มพลังในการจัดการความรู้ด้วยตัวของมันเอง แต่เทคโนโลยีดังกล่าวไม่ใช่การจัดการความรู้ การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ้าไม่มีการแลกเปลี่ยนความรู้แล้วความพยายามในการจัดการความรู้ก็ไม่สำเร็จ

สุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์ (2548 : 16) ได้ให้นิยามว่า การจัดการความรู้ คือ การเรียนรู้เอาความรู้จัดการเชิงสร้างความรู้ใหม่ เพื่อการปรับตัวให้สอดคล้องกับโลกยุคใหม่ ด้วยสติปัญญา ปรับรูปแบบการพัฒนา แต่รักษาความสมดุลของระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนตลอดไป

อัญญาณี คล้ายสุบรรณ (2550 : 89) “ได้ให้ความหมายของการจัดการความรู้ว่า หมายถึงการแสวงหา ค้นคว้ารวบรวม การจำแนกประเภทหรือหมวดหมู่ การจากระบบ การแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความรู้ทุกประเภทจากทุกแหล่งโดยอาศัยเครื่องมือสำคัญ

คือ คนและเทคโนโลยี ด้วยกลยุทธ์และกระบวนการต่างๆ ที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ความรู้ ที่ถูกต้องเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของบุคคล หรือองค์กรในการนำไปใช้ให้เกิด ประโยชน์ในการพัฒนาตนเองและองค์กรโดยรวม

บุรณชัย ศิริมหาสาคร(2550 : 236) ได้กล่าวถึงไว้ว่าการจัดการความรู้ หมายถึง การรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในองค์กร ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคล หรือเอกสาร มาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาตนเอง ให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่าการจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับการ ประมวลข้อมูล ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคลเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ที่เกิดจากการถ่าย โอนความรู้เพื่อเพิ่มพูนความรู้และพัฒนาระบบการทำงานและพัฒนาผลผลิตในองค์กร

2. เครื่องมือชุดธารปัญญา

เป็นเครื่องมือของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเป็นระบบใช้กระบวนการเล่าเรื่องราว ของความสำเร็จเล็ก ๆ สกัดขุมความรู้ นำมาจัดกลุ่มเป็นแก่นความรู้และทำตารางแห่งอิสรภาพ (วิจารณ์ พานิช. 2549 : 57-69) ได้กล่าวถึงเครื่องมือชุดธารปัญญา ดังนี้

2.1 เรื่องเล่า

เรื่องเล่าคือ “สำเนาบรรทุกความรู้บูรณาการ” หรือ “นาวาความรู้ปฏิบัติ” ไม่ใช่ ความรู้แยกส่วนอย่างที่เราคุ้นเคยแต่เป็นความรู้ที่ผสมปนเปกันแบบต้มยำหรือขนมเปียกปูน เรื่องเล่าที่ดีต้องเป็นเรื่องจริง เล่าแบบถ่อมตัว/จริงใจ มีรายละเอียด บอกความรู้ลึกของผู้เล่า ถ้อยคำ / ท่าทางของตัวละครและบรรยากาศของเหตุการณ์อย่างละเอียด มีความรู้ปฏิบัติ ผู้ความสำเร็จสามารถใช้รูปภาพ ไดอะแกรม PowerPoint ฯลฯ ประกอบการเล่าได้เพราะ “รูปภาพหนึ่งภาพสื่อแทนคำพูดได้พันคำ” ไม่ควรเล่าเรื่องที่ผูกขึ้นเพื่อ โอ้อวด “ดีไข่ใส่สี” จนเกินจริง

เทคนิคการเล่าเรื่องที่ดีวิธีหนึ่งคือ “เล่าแบบย้อนศร” เล่าผลสำเร็จที่เกิดขึ้นแล้ว จึงบอกวิธีปฏิบัติ / เหตุการณ์ที่นำไปสู่ผลนั้น มีข้อดีคือทำให้ใช้เวลาสั้น เทคนิคการเล่าเรื่องอีก วิธีหนึ่งคือ เล่าแบบเรื่องสั้นที่มีการหักมุมตอนจบ เล่าจากต้นไปหาปลาย มีข้อดีคือเข้าใจ กระตุ้นความอยากรู้ แต่อาจใช้เวลานาน

พลังของเรื่องเล่าไม่ได้อยู่เฉพาะคำของผู้เล่าเพียงฝ่ายเดียว แต่อยู่ที่ฝ่ายผู้ฟัง ครั้งหนึ่งด้วย ผู้ฟังที่ฟังอย่างตั้งใจ / อย่างลึกซึ้ง / อย่างชื่นชม ผู้ฟังที่ดีจะส่งกระแสคลื่น ไป

กระตุ้นผู้เล่า ให้เล่าออกมาได้ลึก ได้ใสกระจ่างได้อารมณ์ มากกว่าจะได้ด้วยตนเอง กระแสคลื่นนั้นและรับส่งทางจักษุประสาท (แหวดตา สีหน้า ท่าทาง) ทางโสตประสาท (เสียงแห่งความเงียบ เสียงหัวเราะ คำถามที่ถามอย่างชื่นชม (Appreciative Inquiry) และทางวิญญาณประสาท (อารมณ์) เมื่อผู้ฟังผลัดกันตีความเรื่องเล่า นั้น ก็จะได้มุมมองที่หลากหลาย

ผลการเล่าเรื่องจึง ไม่ใช่แค่ให้ความรู้ แต่ยังให้ความสนุกสนาน มีชีวิตชีวา ให้ความสัมพันธ์ที่กระหว่างคน ให้ความเคารพเห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน ให้ความภาคภูมิใจ ให้ความเชื่อมั่นในตนเอง / ในกลุ่มหรือทีมงานแต่ต้อง ไม่ลืมการบันทึกในหลากหลายรูปแบบ เช่น วิดีโอ บันทึกเสียง และภาพนิ่ง บันทึกเรื่องราวเป็นตัวอักษร บันทึก “ขุมความรู้” จากเรื่องเล่า ต้องไม่ลืมบันทึกชื่อและสถานที่ติดต่อผู้เล่า

2.2 สุนทรียสนทนา (Dialogue)

สุนทรียสนทนา (Dialogue) เป็นเครื่องมือหลักของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ที่ช่วยให้คนปล่อยความรู้ฝังลึกออกมาและช่วยให้คนฟัง ได้รับรู้และดูดซับ (Capture) เอาไว้ได้ สามารถทำได้แม้จะมีสมาชิกเพียง 2 คน

สุนทรียสนทนาประกอบด้วย การพูดออกมาจากใจ พุดจากความรู้สึก จากประสบการณ์ตรง และการฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) ฟังอย่างไม่ตัดสินถูก-ผิด ไม่แย้ง (ไม่ว่าจะโดยวาจาหรือคิด) แต่ฟังไปจนจบ โดยยังไม่ตัดสิน

สุนทรียสนทนาที่มีพลัง ผู้เข้าร่วมต้องทำตัวทำใจให้เป็นอิสระ และเสมอภาคกัน และร่วมกันสร้างบรรยากาศเชิงบวก เชิงชื่นชมยินดีสายตาและใบหน้าที่แสดงความชื่นชม ความสนใจ การจดบันทึก จะช่วยกระตุ้นผู้พูดให้พูดออกมาได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น ต้องมีทักษะ ในการเปิดตัว เปิดใจ เปิดตา เปิดปาก เพื่อแลกเปลี่ยนเรื่องราวดี ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อทุกคน นั่นคือ นำเอา AI (Appreciative Inquiry) มาใช้เป็นเครื่องมือของสุนทรียสนทนาด้วย

อุปสรรคของสุนทรียสนทนา คือ วัฒนธรรมอำนาจ วัฒนธรรมควบคุมสั่งการ ความยึดมั่นถือมั่นในความเชื่อหรือทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง จนไม่เปิดรับแนวความคิดใหม่ ๆ การที่ไม่เปิดหู ไม่เปิดตาไม่เปิดใจ และไม่เปิดปาก การเข้าใจ Mental Model ของสมาชิก วงสุนทรียสนทนา จะช่วยให้สุนทรียสนทนา เกิดผลลัพธ์ที่ดีขึ้น ในกรณีที่มีสมาชิกหลายคน “คุณอำนวย” จะมีผลอย่างมากต่อความสำเร็จของสุนทรียสนทนา “ดูเหมือนว่าทักษะการฟัง จะสำคัญกว่าทักษะการพูด แต่ที่จริงแล้วสำคัญทั้งสองทักษะ”

2.3 ขุมความรู้ (Knowledge Assets)

ขุมความรู้ (Knowledge Assets) เป็นความรู้ปฏิบัติประเด็นเล็ก ๆ ซึ่งอาจ

เป็นความรู้ในเชิงทักษะ คือเป็นวิธีการ เคล็ดลับ หรือวิธีปฏิบัติ ก็ได้ เป็นความรู้เชิงวิถีคิดหรือความเชื่อที่นำไปสู่การปฏิบัติก็ได้ เป็นความรู้ในเชิงบรรยากาศที่ช่วยกระตุ้นหรือส่งเสริมการปฏิบัติก็ได้ ในหนึ่งเรื่องเล่า อาจมี “ขุมความรู้” หลายประเด็น อาจมากเป็นสิบหรือหลายสิบประเด็นก็ได้ บางส่วนเปิดความรู้แจ้งชัด และบางส่วนเป็นความรู้ฝังลึก ยิ่งสกัดความรู้ฝังลึกออกมาได้มากและลึกยิ่งถือว่ามีความสามารถสูง ผู้สกัด “ขุมความรู้” แต่ละคนจะสกัดขุมความรู้ออกมาจากเรื่องเล่าหรือเรื่องราวได้ไม่เหมือนกัน การสกัด “ขุมความรู้” จากเรื่องเล่าหรือเรื่องราวเป็นทั้งศาสตร์และศิลปะ สามารถฝึกได้ เมื่อสกัด “ขุมความรู้” ได้แล้วควรนำไปจัดหมวดหมู่ ыกระดับความรู้ความเข้าใจ ฐานข้อมูล “ขุมความรู้” ต้องทำให้ค้นหาแบ่งปัน ถ่ายทอดง่าย ต้องเป็นบ้านข้อมูลที่มีชีวิต มีการเอาไป re - use และมีการปรับปรุง แก้ไข ลบทิ้ง และเพิ่มเติมตลอดเวลา

2.4 แก่นความรู้ (Core Competence)

“แก่นความรู้” คือ ชุดความรู้ชุดหนึ่ง สำหรับใช้ทำงานใดงานหนึ่ง ให้ประสบผลสำเร็จ เป็น “แก่นความรู้” ของบุคคล หรือของกลุ่มก็ได้ เพียงระดมความคิดกัน 2-3 ชั่วโมงก็จะสามารถถกร่าง “แก่นความรู้” ฉบับร่างเพื่อนั้นได้ หรือจะเชิญคนที่ทำงานได้ผลดีเยี่ยมมี “วิถีเลิศ” (Best Practice) จำนวนประมาณ 10 คน ให้เล่าเรื่องความสำเร็จของตน (Storytelling) และช่วยกันสกัด “ขุมความรู้” เมื่อเอามาจัดหมวดหมู่ก็จะได้ “แก่นความรู้” “แก่นความรู้” ในการปฏิบัติงานใดงานหนึ่งของกลุ่มคนหรือบุคคลย่อมพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ หรือเปลี่ยนแปลงได้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีหรือการเปลี่ยนแปลงที่ตัวผลผลิตที่ต้องการ หรือการเปลี่ยนแปลงที่ความชำนาญของทีมงาน “แก่นความรู้” มีลักษณะเป็นความรู้ปฏิบัติ หรือความรู้ฝังลึก ไม่ใช่ความรู้เชิงทฤษฎี หรือถ้าจะมีส่วนที่เป็นความรู้เชิงทฤษฎีอยู่บ้าง ก็เป็นส่วนประกอบเล็กน้อยเท่านั้น

2.5 ทบทวนหลังกิจกรรม

การทบทวนหลังกิจกรรม (AAR – After Action Review) หรืออีกชื่อหนึ่งคือ Debriefing เป็นเครื่องมือจัดการความรู้ ที่ใช้งานที่สุด แต่ทรงพลังที่สุด เป็นเครื่องมือที่ทำให้การจัดการความรู้เนียนอยู่ในงานประจำ ใช้สำหรับแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากการทำงานชิ้นเล็ก ๆ ร่วมกัน หรือหลังการทำงานชิ้นใหญ่ไปได้ระยะหนึ่ง เช่น ในการจัด workshop 3 วัน อาจทำ AAR ในกลุ่มทีมผู้จัดงาน ตอนเย็นหลังเสร็จการประชุมประจำวัน โดยใช้เวลาประมาณครึ่งชั่วโมง

วิธีการทำ AAR คือ นั่งล้อมวงเป็นวงกลมหรือรูปตัวยู สร้างบรรยากาศที่เป็นอิสระ เท่าเทียมกัน ให้ทุกคนพูดออกมาจากใจ ไม่มีถูก-ผิด เน้นการตีความ การนำเสนอแบบมองต่างมุม การสร้างคุณค่า / มูลค่า เพิ่ม จากความแตกต่างหลากหลาย ในขณะเดียวกัน ทุกคนพร้อมที่จะฟังอย่างลึกซึ้ง พร้อมทั้งจะซักถามด้วย Appreciative Inquiry ให้ทุกคนตอบคำถามปลายเปิดโดยพูดออกมาจากใจ อย่างอิสระ (อาจเพิ่ม – ลด ข้อ หรือปรับเปลี่ยนแต่ละข้อตามความเหมาะสม)

- 2.5.1 ตนเองคาดหวังอะไรบ้างจากกิจกรรมที่ผ่านมา
- 2.5.2 ส่วนใดที่บรรลุเกินความคาดหมาย เพราะเหตุใด
- 2.5.3 ส่วนใดที่ไม่ค่อยบรรลุ หรือไม่บรรลุเลย เพราะเหตุใด
- 2.5.4 ตนเองจะทำอะไรต่อ
- 2.5.5 ถ้าจะทำงานแบบนี้อีก จะปรับปรุงวิธีการอย่างไรบ้าง

เนื่องจาก การจัดการความรู้ เน้นที่การปฏิบัติ ดังนั้นต้องเน้นที่คำถามว่า หลังจากบทเรียนนี้แล้ว ตนจะกลับไปทำงานอะไรบ้างแตกต่างไปจากเดิม ทำอย่างไร เพราะอะไร ผู้ร่วม AAR มีอิสระที่จะไม่ตอบข้อใดก็ได้ “คุณอำนวย” ของกิจกรรม AAR ควรสรุปประเด็นสำคัญ ๆ ของแต่ละข้อ รวมทั้งสรุปภาพรวม โดยมี “คุณลิขิต” คอยจดบันทึกประเด็นสำหรับนำไปใช้

สรุปได้ว่า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีประสิทธิผลนั้น จะต้องประกอบไปด้วย 3 องค์ประกอบหลัก คือ คน สถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก รวมทั้งดำเนินกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยใช้เครื่องมือในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น การเล่าเรื่อง การสนทนา การสกัดขุมความรู้ การทบทวนหลังกิจกรรม ด้วยการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างแท้จริง

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นคำที่มีความหมายหลายนัยด้วยกันซึ่งนักการศึกษาได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ต่างๆ กันดังนี้

รัตนะ บัวสนธิ์ (2534 : 26) กล่าวถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง กระบวนการปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุคคลซึ่งอยู่ในท้องถิ่น โดย

สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัย บุคคลที่สามารถปรับเปลี่ยนแบบแผนชีวิตนี้เรียกว่า ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น

ศรีศักร วัลลิโภคม (2536 : 146) ได้กล่าวถึงความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า หมายถึงศักยภาพของมนุษย์ในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ทำให้ดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างราบรื่น

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2536 : 6) อธิบายว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งที่มิชอบเขตกว้างขวาง ลึกซึ้ง หมายถึง คตินิยม ความรู้ ความสันทัด การรู้เท่าทันธรรมชาติของสรรพสิ่งรอบตัว และการเลือกเฟ้น ความคิด วิธีการ ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างได้ผล เป็นเรื่องของการสั่งสมประสบการณ์มาหลายชั่วคน

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2538 : 14) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคม ซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรความรู้ก็ได้

ทองวิชัยการศึกษา (2539 : 5) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึงพื้นเพรากฐานความรู้ชาวบ้าน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านที่เรียนและมีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรง คือประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้ที่สะสมสืบต่อกันมา

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดเองได้ และนำมาใช้ในการแก้ปัญหาเป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้างและลึก ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่ แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

ภูมิปัญญาชาวบ้าน เกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะที่เชื่อมโยงกันหมดในทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชาแบบที่เราเรียน ฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่ การศึกษาวัฒนธรรม จะผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันหมด

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง แกนหลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุขซึ่งมีความหมายในแง่ปัจเจกบุคคล โดยได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมา ผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

นันทสาร สีสลับ (2541 : 18) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ว่า คือ ทักษะและเทคนิคอันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ มวลความรู้ทุกด้านที่ผ่านกระบวนการ

สืบทอดปรับปรุง พัฒนาและเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดี ในการสร้างผลงาน แก้ไขปัญหา และพัฒนา

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น ที่ผ่านประสบการณ์และกระบวนการเรียนรู้ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาและเป็นแบบแผนในการดำรงชีวิต ตามศักยภาพของมนุษย์ที่จะต้องปรับตัวให้อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมได้อย่างราบรื่นและสืบทอดองค์ความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

2. ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเวศ วะสี (2534 : 4) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้ “มีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์” โดยมีองค์ความรู้ 3 ประการ คือ

1. ความรู้สืกรับผิดชอบต่อศีลธรรมและสิ่งต่างๆ
2. ความรู้ในเรื่องการบริหารจัดการให้เกิดพลัง โดยอยู่บนพื้นฐานสำนึก

ที่ถูกต้อง

3. ความรู้ในเทคนิค วิธีการปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จ

องค์ความรู้ 3 ประการนี้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาที่มุ่งเทคนิคและวิธีการอย่างเดียว แต่ขาดการบริหารจัดการก็ไม่มีพลังของการพัฒนาที่เพียงพอ ในขณะที่แก่นด้านบุคคลขาดสำนึกที่จะรับผิดชอบ ศีลธรรม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมต่างๆ การบริหารจัดการที่ขาดความรู้สำนึกเชื่อมโยงก็ย่อมล้มเหลว การพัฒนาภูมิปัญญาจึงต้องเน้นที่องค์ความรู้ 3 ประการ ควบคู่และหนุนหลังกัน

นันทสาร สีสลับ (2541 : 21) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะที่เป็นทั้งนามธรรมและรูปธรรม จะสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ แบ่งลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ
2. ความสัมพันธ์ของคนกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชน
3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดจนทั้งสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

จากทั้ง 3 ลักษณะที่กล่าวมานี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน ซึ่งหมายถึง ชีวิตชุมชน สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพเหมือนสามมุมของสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทย

จากลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นข้างต้นสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะที่สำคัญที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งต่างๆ ที่จะต้องมีความสำนึกรับผิดชอบต่อศีลธรรม และสิ่งต่างๆ ซึ่งมีความแตกต่างกันหลายรูปแบบ แต่ละแบบจะมีเอกลักษณ์อยู่ในตนเองที่มีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา

3. ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น แบ่งได้หลายประเภท ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่หน่วยงานองค์กร และนักวิชาการแต่ท่านนำมากำหนด

เวลวรรกพันธ์ นำสันเทียะ (2541 : 25) แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านความเชื่อ เป็นการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เน้นความสำคัญทางด้านจริยธรรมมากกว่าทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสืบต่อกันมา เพื่อให้มีคุณค่าจรรยา ใฝ่รักงานโบราณสถาน โบราณวัตถุ สาธารณสมบัติ และทรัพยากรธรรมชาติที่มุ่งส่งเสริมความดีและความยุติธรรม เช่น ความเชื่อเรื่องศาสนา ความเชื่อเรื่องผีปอบตา ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ พิธีการ ไสยศาสตร์ การเสี่ยงทาย ทำนายฝัน เป็นต้น
2. ภูมิปัญญาด้านการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน เป็นการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับงานที่ปฏิบัติกันทั้งครอบครัวและชุมชน แสดงออกมาในรูปแบบของคำสอน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีประชา อันเป็นวิถีชีวิตของคนส่วนรวมให้รู้จักประหยัดคอดออม รู้จักรักษาความสะอาด รู้จักการแต่งกาย รู้จักการทำเครื่องใช้ไม้สอยเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ฮีต 12 คอง 14 การทำบายศรีสู่ขวัญ การแต่งงาน งานศพ งานบวช การละเล่น การอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น
3. ภูมิปัญญาด้านการทำมาหากิน เป็นการจัดการความสัมพันธ์ให้มีขึ้นระหว่างคนกับการทำมาหากิน เพื่อให้รู้จักคิด รู้จักสร้างเครื่องมือ รู้จักสร้างความสำเร็จทางวัตถุ รู้จักเพิ่มพูนรายได้ ซึ่ง ได้แก่ การประกอบอาชีพ การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน สวนเกษตร ข้าราชการโรค การใช้แหล่งน้ำ การรักษาป่าไม้ชุมชน การเย็บปัก ถัก ทอ เป็นต้น

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 208-209) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 11 ประเภทตามสาขา ดังนี้

1. สาขาการเกษตร หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยพัฒนาบนพื้นฐานดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งตนเองในภาวะต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด แก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีเหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น
2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ตลอดทั้งการผลิต และการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม
3. สาขาแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านสุขภาพและอนามัย
4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งการอนุรักษ์การพัฒนาการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน
5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง การจัดการด้านสมทบและบริการกองทุนในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
6. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในด้านการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทักษะศิลป์ เป็นต้น
7. สาขาการจัดองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนนั้น ๆ ให้สามารถพัฒนาและบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาทหน้าที่ขององค์กร เช่น การจัดองค์กรกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น
8. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษา ตลอดจนงานด้านวรรณกรรมทุกประเภท
9. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์และ

ปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าเหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติที่บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม

10. สาขากองทุนและสวัสดิการ หมายถึง การจัดการด้านสมทบและบริการกองทุนในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

11. สาขาการศึกษา หมายถึง ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้การอบรมเลี้ยงดู การสอนสั่ง การสร้างสื่อและอุปกรณ์การวัดผลสำเร็จ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่าการแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน ตามเกณฑ์จัดประเภทและความเชื่อของแต่ละบุคคล โดยภาพรวมแล้วสามารถจัดกลุ่มภูมิปัญญาที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็น 4 ด้าน คือ ด้านที่ 1 ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี ด้านที่ 2 ได้แก่ ด้านวรรณกรรม ด้านที่ 3 การประกอบอาชีพ ด้านที่ 4 ได้แก่ แนวคิด หลักการ หลักปฏิบัติและการใช้เทคโนโลยี

4. ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นนับว่ามีความสำคัญต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนในแต่ละสังคมซึ่งได้มีนักการศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าและสรุปถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้หลายประการ ดังนี้

ประกอบ ใจมั่น (2539 : 10) ได้สรุปความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ ดังนี้

1. ช่วยให้มีสมาชิกในชุมชน หมู่บ้านดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข
2. ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม
3. ช่วยให้ผู้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนทันต่อความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบอันเกิดจากสังคมภายนอก

4. เป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบทของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อที่จะกำหนดการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น

นิคม ชมพูลง (2548 : 8) กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่ามีความสำคัญต่อสังคมหลายประการ สรุปได้ดังนี้

1. ทำให้เกิดความสงบสุขทั้งในชุมชน หมู่บ้าน หรือในส่วนตัวของชาวบ้านเอง และสามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม
2. ทำให้คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม

ประเพณีในการลดการพึ่งตนเองจากสังคมภายนอก

3. ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนและช่วยปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย

4. ใช้ในการกำหนดแนวทางการทำงานของกลุ่มบุคคล หรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ ให้สอดคล้องและผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน

5. ทำให้ผู้เรียนรู้จักท้องถิ่น รักและภูมิใจในท้องถิ่น เป็นการเชื่อมโยงความรู้ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตที่ก่อให้เกิดความสุขของตนเองและสังคม เพราะภูมิปัญญาช่วยสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้

5. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้พัฒนาผู้เรียน

หน่วยงานทางการศึกษา และนักวิชาการ เสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้พัฒนาผู้เรียน ไว้ดังนี้

1. ขั้นสำรวจ กิจกรรมการสำรวจ เป็นก้าวแรกที่เชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเรียนการสอน เนื่องจาก ครูเป็นแม่พิมพ์ หรือเป็นต้นแบบของศิษย์ สิ่งใดที่ครูยังไม่เข้าใจหรือทำไม่เป็น การจะถ่ายทอดไปยังศิษย์ก็คงเป็นไปไม่ได้ ครูเท่านั้นที่ทราบถึงสาระข้อมูล ทรัพยากรบุคคลหรือวิธีการใด ๆ ที่สอดคล้องกับรายวิชาที่ต้องรับผิดชอบ ซึ่งการสำรวจอาจทำได้ในช่วงเวลาที่ไม่มีชั่วโมงสอน

2. ขั้นการเลือกสรร โดยปกติแล้วภูมิปัญญาท้องถิ่น มีอยู่อย่างกระจัดกระจาย การบูรณาการในการเรียนการสอน จึงจะต้องมีการเลือกสรร โดยยึดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรแต่ละเรื่อง เป็นแบบการคัดเลือกเฉพาะข้อมูล เนื้อหา บุคคล หรือวิธีการ ที่สอดคล้องกับรายวิชาซึ่งขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของครูผู้สอน

3. ขั้นบูรณาการ ภายหลังจากที่มีการสำรวจและเลือกสรรภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับหลักสูตรหรือสาระรายวิชาต่าง ๆ แล้ว ขั้นสุดท้าย คือ การผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไปในกระบวนการเรียนการสอนทุก ๆ ขั้นตอน และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดไว้ในหลักสูตรรายวิชาต่าง ๆ ทั้งในส่วนวัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน รวมทั้งการวัดและประเมินผล

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้พัฒนาคุณภาพผู้เรียนว่า ในบางท้องถิ่นการ
ประสานสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรใน โรงเรียนและชุมชนไม่ชัดเจนคืบคั้น ดังนั้น บทบาทของ
ครูผู้สอน ควรมีการปรับเปลี่ยนดังนี้

1. ครูจะต้องศึกษาชุมชน พร้อมกับข้อมูลจากชุมชน ทั้งจากการสังเกตและ
สอบถามชาวบ้านผู้รู้ท้องถิ่น ตลอดจน นำสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวผู้เรียนหรือสิ่งที่ปัญหาของ
ชุมชน มากำหนดไว้ในหลักสูตรเพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนการสอน

2. ครูต้องศึกษาศาสตร์ชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน พร้อมทั้งศึกษาวิธีการ
ดึงเอาสิ่งที่เป็นศาสตร์สากลเข้าไปผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. ครูควรรหาโอกาสเพิ่มเติมความรู้ และศึกษาวิธีการต่าง ๆ จากการเยี่ยมชม
โรงเรียนอื่น เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาคน และพัฒนาโรงเรียนให้ดีขึ้น

4. การจัดการเรียนการสอนเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ การดึง
ศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าร่วมเป็นวิทยากรหรือเป็นที่ปรึกษา โดยการระดมบุคลากรหรือ
คณะบุคคลที่เข้าใจในการศึกษา เช่น พระสงฆ์ องค์กรท้องถิ่น หรือวิทยากรในท้องถิ่น ให้เข้ามา
มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนเท่าที่จะทำได้

5. ครูควรจัดให้มีกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลาย ไม่ยึดแต่ในหนังสือ
เรียนเท่านั้น นอกจากนั้น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประกอบการสอน จะต้องอาศัย
กระบวนการวิจัย ซึ่งเป็นการนำเอาวิธีการแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้ทั้งนี้ เพื่อให้ได้
ข้อเท็จจริง มีหลักฐานยืนยัน และสามารถพิสูจน์ได้ ซึ่งจะส่งผลทำให้การนำภูมิปัญญาท้องถิ่น
มาใช้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

รัตนะ บัวสนธ์ (2536 : 7) กล่าวถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียน
โดยการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า แบ่งเป็น 2 วิธีการ คือ

1. ครู เป็นผู้ดำเนินการจัดการเรียนการสอน กรณีนี้ บทบาทการจัดการกิจกรรม
การเรียนการสอน อยู่ภายใต้การกระทำของครู ซึ่งเป็นไปตามลักษณะกิจกรรมที่ได้จากการ
พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น นั่นก็คือ ครูเป็นตัวแทนของปราชญ์ชาวบ้าน ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอด
ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งภูมิปัญญาดังกล่าวได้กำหนดเป็นหลักสูตรแล้ว

2. ปราชญ์ท้องถิ่น เป็นผู้ดำเนินการกิจกรรมการเรียนการสอน แทนที่โรงเรียน
จะให้ครูดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา ก็เปลี่ยนเป็นปราชญ์
ชาวบ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้สอนหรือเป็นครูแทน รวมทั้ง การให้ปราชญ์ชาวบ้าน ทำหน้าที่
ประเมินผลการเรียนของนักเรียนด้วย

สำหรับขั้นตอน การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย การวิเคราะห์หลักสูตรแม่บท การจัดสนทนากลุ่มเพื่อรวบรวมความคิดเห็นหรือ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรและวิธีการจัดการเรียนการสอนจากบุคคล หลายฝ่ายในชุมชน การนำข้อมูลจากการวิเคราะห์หลักสูตร และการสนทนากลุ่มประมวล สรุป เพื่อการพัฒนาหลักสูตร การนำหลักสูตรฉบับ โครงร่างไปตรวจสอบความเหมาะสม ด้วยวิธีการให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มบางคนได้ตรวจสอบ

จากการศึกษา เรื่อง การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้พัฒนาผู้เรียนสรุปได้ว่าการนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้พัฒนาผู้เรียน ประกอบด้วย ขั้นสำรวจ โดยการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ขั้นการเลือกสรร โดยการเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับ เนื้อหาของกลุ่มสาระต่าง ๆ และขั้นการ บูรณาการ เป็นการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไป ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ทุกขั้นตอน ทั้งในด้านวัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้และการวัดและการประเมินผล โดยมีการประสานสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคลากร ของสถานศึกษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความรู้เกี่ยวกับศาลหลักเมือง

นอกจากความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติทั่วไป วิญญาณนิยม บุญบาป และความ เชื่อในพุทธศาสนาแล้ว ชาวมหาสารคามยังมีความเชื่อในเจ้าพ่อหลักเมือง ซึ่งเป็นความเชื่อที่ เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของชาวจังหวัดมหาสารคาม ที่ได้สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่เมือง มหาสารคาม พ.ศ. 2408 จนกระทั่งปัจจุบัน ความเชื่อในเจ้าพ่อหลักเมืองก็ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับ วิธีชีวิตของคนในจังหวัดมหาสารคาม ทั้งส่วนบุคคลและส่วนชุมชน

1. ความหมายของหลักเมือง

หลักเมือง ชาวมหาสารคามให้ความเคารพยำเกรง เพราะชาวมหาสารคามถือว่าเป็น คู่บ้านคู่เมือง เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวมหาสารคาม และเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง ปกป้องภัยพิบัติทั้งปวง เพื่อให้ชาวมหาสารคามอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขกันทั่วหน้า มีผู้รู้ได้ให้ ความหมายของหลักเมืองไว้ เช่น

ราชบัณฑิตยสถาน (2531 : 565) อธิบายหลักเมือง หมายถึง เสาเอกของเมืองเป็น ศูนย์รวมของความมั่นคง เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน เป็นหลักชัยของเมือง

ซูร์ตน์ ชัยมงคล (2527 : 71) ได้อธิบายว่าเสาอินทขิลก็คือหลักเมือง หมายถึง เสาหรือหลักหน้าประตูเมือง หลักเมือง เสาเขื่อน เสาอินทขิลเป็นหลักเมืองของจังหวัดเชียงใหม่

ศรีศักร วัลลิโภคม (2527 : 7) ได้กล่าวว่า หลักเมืองเป็นคติความเชื่อว่าเมื่อสร้างเมืองต้องสร้างหลักเมือง อาศัยหลักบ้านหลักเมืองปกป้องดูแลรักษาเมืองให้เจริญรุ่งเรืองและประชาชนมีความสุขปลอดภัย

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2534 : 78) ได้อธิบายความหมายหลักเมืองว่า หลักเมืองเป็นประธานของเมือง เป็นศูนย์รวมความมั่นคงของเมือง เป็นนิมิตมงคลของประชาชน

สรุปได้ว่า หลักเมือง คือ เสาเอกของเมือง เป็นศูนย์รวมความมั่นคงความปึกแผ่น เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของจิตใจของประชาชน เป็นหลักชัยของเมือง เป็นศูนย์รวมความสามัคคีของประชาชน ซึ่งวิวัฒนาการมาจากเสาอินทขิลตามคติความเชื่อของศาสนาฮินดู

2. ความเป็นมาของคติความเชื่อหลักเมือง

หลักเมืองเป็นคติความเชื่อตามศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ลัทธิไสวินิกาย จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่า คติของหลักเมืองนั้นได้แก่ ศูนย์กลางของบริเวณอันกำหนดจะให้ที่บ้านเมืองหรือใจกลางเมือง ประมาณ 1,000 กว่าปีล่วงมาแล้ว ตามศาสนาฮินดู ลัทธิไสวินิกาย ได้กำหนดเอาภูเขาไว้กลางเมือง บนภูเขานั้นสมมุติว่าเป็นที่สถิตอยู่ของพระมหาทเทพ คือ พระศิวเจ้า หมายถึง ไกรลาส ยอดเขาสร้างปราสาท เพื่อประดิษฐานศิวลึงค์ทองคำ อันเป็นสัญลักษณ์แห่งพระราชอำนาจของกษัตริย์ จากนั้นกษัตริย์จะอัญเชิญพระศิวลึงค์ทองคำ ประดิษฐานไว้เหนือยอดเขาในปราสาทหรือพระปรารค์ การกระทำเช่นนี้มีมาแล้วแต่ครั้งพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 แห่งกัมพูชา อันเป็นที่มาของคำว่า “ปราสาททอง” หรือ “ปรารค์ทอง”

ต่อมาภายหลังได้มีการสร้างศาสนสถานบนยอดเขากลางเมือง ได้ลดรูปแบบลง เพราะหาสถานที่ให้เหมาะสมยากขึ้น จึงต้องเปลี่ยนแปลงไปเป็นการสร้างเป็นชั้นๆ คู่ง ไกรลาสหรือเขาพระสุเมรุ เพื่อรักษาคติความเชื่อดั้งเดิมแห่งพระราชอำนาจของกษัตริย์นั้นๆ สืบต่อมา ร่องรอยของภูเขากลางเมืองที่ยังพบเห็นในประเทศไทยทุกวันนี้ เป็นต้นว่า ที่เมืองศรีสะเกษนาลัย ริมฝั่งแม่น้ำยม อันเป็นเมืองโบราณควบคู่กันมากับสุโขทัย มีเขาพนมเพลิงอยู่ภายในวงกำแพงศิลาแลง อันเป็นกำแพงเมือง บนยอดเขาพนมเพลิงมีศาสนสถานในคติพุทธศาสนาเดรวาทอย่างลึงกวางค์ ปรางค์เจดีย์ทรงกลมแบบลังกาประดิษฐานอยู่บนนั้น และเรียกนามว่า “สุวรรณคีรี” ซึ่งหมายถึง “ภูเขาทอง” ในดินแดนทางภาคเหนือของประเทศไทย ร่วม

สมัยเดียวกันกับสุโขทัยได้พบศาสนสถานในคติพุทธศาสนาอย่างลี้ลับได้แก่ วัดจอมทอง หรือวัดคอยทอง ในที่สุดได้วิวัฒนาการครั้งสุดท้ายเรื่องศูนย์กลางของเมือง หรือศูนย์กลางแห่งราชอาณาจักรของกษัตริย์จึงกระทำให้เป็นสัญลักษณ์ส่วนเดียว มุ่งในเรื่องของความเป็นหลักเมือง จึงสรุปสัญลักษณ์แห่งความเป็นมาให้ยุติลงใน “หลักเมือง” เป็นที่ฝังสถิตอยู่ของเทพยดาศรี ประจำเมือง (ศิลปากร. 2525 : 43-47)

3. คติความเชื่อในการฝังหลักเมือง

ตามจารีตประเพณีโบราณก่อนสร้างบ้านแปลงเมือง จะต้องกระทำพิธีอย่างหนึ่ง เพื่อเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมืองที่สร้างขึ้น นั่นคือ การยกเสาหลักเมือง ซึ่งหลักเมืองอาจจะทำด้วยไม้หรือหินก็ได้ ตั้งขึ้นในที่ชัยภูมิที่เหมาะสม ตามฤกษ์ยามอันดี ซึ่งมีโหราจารย์คำนวณอย่างถูกต้องเพื่อให้เป็นมิ่งขวัญแก่ประชาชนยึดถือเป็นหลักแห่งจิตใจ ว่าบ้านเมืองที่สร้างขึ้นนี้ได้มีรากฐานที่มั่นคงที่ฝังไว้อย่างแน่นอนแล้ว และมีความเชื่อกันว่า โดยอานุภาพของหลักเมืองนั้น จะเป็นหลักชัยให้ประชาชนในบ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข รุ่งเรืองสถาพรตลอดไป

การยกเสาหลักเมือง จะต้องมิฉะนั้นพิธีกรรมที่ซับซ้อน มีการประกอบพิธีทั้ง พุทธและพราหมณ์ หลักฐานตามพงศาวดารกรุงรัตน โกสินทร์ได้บ่งชี้ถึงลักษณะและพิธีการตั้งเสาหลักเมือง เทพย์ สาริกบุตร ได้อ้างถึงตำราพระราชพิธีนาครสถานว่าด้วยการฝังหลักเมือง โดยตรง ไว้ในหนังสือโหราศาสตร์วรรณคดี ว่า “...ให้เอาไม้ชัยพฤกษ์มาทำเสาหลักเมือง เอาไม้แก่นประดับภายนอก กำหนดความสูงของเสาเมื่อพื้นดินขึ้นมาแล้ว 108 นิ้ว ฝังลงในดิน 79 นิ้ว มีหัวเม็ดเป็นยอดสวมไว้ข้างบน ยอดหลังลงรักปิดทอง ภายในกลวงไว้เป็นช่องสำหรับบรรจุดวงพระธาตุหรือดวงพระชันษาพระมหานคร การฝังหลักเมืองกรุงรัตน โกสินทร์นี้กระทำตามพิธีนาครสถาน เมื่อวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2325 เวลา 06.45 น. หลังจากได้ทำพิธีต่างๆ เรียบร้อยแล้ว เมื่อใกล้ถึงเวลาพระฤกษ์ พระโหราจารย์กล่าวโศลกบูชาฤกษ์ แล้วพระมหาราชครูอ่านกระแสพระบรมราชโองการตั้งพระมหานคร ขุนโหรเริ่มประกอบพิธีกล่าวอุทิศเทพสังฆรณ์ อันเชิญก้อนดินซึ่งพลีมาแต่ทิศทาง 4 แห่งพระนคร กระทำให้เป็นก้อนกลมจุกถูกนิมิตลงสู่ก้นหลุมเป็นลำดับกันไปเริ่มแต่ทิศบูรพา ทักษิณ ประจิม และอุดร จากนั้นนำแผ่นยันต์ศิลาสำหรับรองรับวางลงบนก้อนดินทั้งสิ้น ส่วนภายในก้อนหลุมนั้นได้ตกแต่งเรียบร้อยแล้ว กรูด้วยผ้าขาวบริสุทธิ์ มีใบไม้มงคลครบ 9 ประการ โปรยปรายแก้วนพรัตน์เรียงรายภายใน ก้นหลุมนั้น

ครั้งได้ฤกษ์ พระโหราจารย์ย้ายเมืองบอกกำหนดฤกษ์ พ่อพราหมณ์เป่ามหาสังข์
แกว่งบัณเฑาะ เจ้าพนักงานประ โคมครุียงค์ แตร สังข์ และพิณพาทย์ เจ้าหน้าที่ประจำป็นอิง
ป็นใหญ่ เป็นมหาพิชัยฤกษ์ เริ่มพระราชพิธีอันเชิญเสาหลักเมืองลงสู่หลุมโดยวางไว้บน
แผ่นยันต์ศิลา..”

จังหวัดมหาสารคาม เป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้ทำพิธีฝังหลักเมืองก่อนที่จะสร้างเมือง
มหาสารคามตั้งแต่ต้น ประวัติเมืองมหาสารคามปรากฏตามพงศาวดารอีสานว่า โปรคเกล้าฯ
ให้ตั้งขึ้นเมื่อปีฉลู สัปตศก จุลศักราช 1227 (พ.ศ. 2408) ในสมัยรัชกาลที่ 4 โดยที่พระขัติย
วงศา (ใบ) เจ้าเมืองร้อยเอ็ด มีใบบอกกราบทูลขอตั้งบ้านลาดกุดยางใหญ่ (หรือนางโย) เป็นเมือง
มหาสารคาม ให้ท้าวมหาชัย (กวด) บุตรอุปฮาด (สิงห์) เมืองร้อยเอ็ด เป็นพระเจริญราชเดช
เชษฐาขัติยวงศ์ เป็นเจ้าเมืองมหาสารคามคนแรก ให้ท้าวบัวทอง บุตรอุปฮาด (ภู) เป็นอัครฮาด
ให้ท้าวไชยวงศา (อิง) หลานพระขัติยวงศา (สุทนต์) เป็นอัครบุตร ขึ้นเมืองร้อยเอ็ด

ท้าวมหาชัยและคณะ ได้นำใบบอกไปทูลเกล้าฯถวายพระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ปี พ.ศ. 2402 คณะที่นำใบบอกทูลเกล้าฯ ทั้งหมดต้องอยู่ศึกษา
วิชาการปกครองที่กรุงเทพฯ สมัยนั้นเรียกว่า “เรียนเมือง” เป็นเวลานานถึง 6 ปี จึงได้ชิมชั้รับ
เอาวัฒนธรรมของกรุงเทพฯ ก่อนที่จะกลับมาสร้างเมือง

เมื่อกลับมาสร้างเมือง ท้าวมหาชัยได้ตัดสินใจตั้งเมืองที่ฝั่งกุดนางโย โดยไปตั้ง
กองบัญชาการชั่วคราวอยู่ที่บริเวณสูงแห่งหนึ่ง แล้วสร้างศาลเจ้าพ่อหลักเมืองขึ้น ณ บริเวณ
ใกล้เคียงแห่งนี้ (ที่ตั้งศาลหลักเมืองในปัจจุบัน) เนินสูงซึ่งเป็นที่ตั้งกองบัญชาการชั่วคราวนั้น
ในภายหลังได้สร้างวัดขึ้นวัดหนึ่ง เรียกชื่อว่า วัดคอนเมือง แล้วเปลี่ยนชื่อว่า วัดข้าวฮ้าวและ
วัดชัยภูวาทส ตามลำดับ กองบัญชาการสร้างเมือง ได้ถูกย้ายไปตั้งที่ริมกุดนางโย แล้วย้ายไปตั้ง
ที่ริมหนองกระทุ่มด้านเหนือของวัดโพธิ์ศรี แล้วจึงขยายมาสู่ส่วนที่เป็นตลาดในปัจจุบัน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2494 นายเชื่อม ศิริสนธิ ผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคามในสมัย
นั้น ได้เริ่มคิดหาเงินเพื่อสร้างศาลหลักเมืองหลังใหม่ให้สง่างามสมฐานะ จึงได้ของบประมาณ
และออกแบบแปลนก่อสร้างศาลหลักเมืองใหม่ ได้เงินงบประมาณมาสร้างเป็นศาลถาวร
แบบอิฐถือปูนทาสีแดง ศาลหลักเมืองนี้สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2495 ในสมัย หลวงอนุมิตราชกิจ
ผู้ราชการจังหวัดในขณะนั้น (คำข จันทร. 2502 : 261) ได้มีแผ่นทองเหลืองจารึกอักษรไว้ว่า
ในปี พ.ศ. 2502 ได้มีการขยายบริเวณที่ตั้งศาลเจ้าพ่อหลักเมืองออกไปให้กว้างขวางสร้างพื้น
คอนกรีตและรั้วเหล็กถาวร โดยความดำริและอุปการะของ นายนวน มีชำนาญ ผู้ว่าราชการ

จังหวัดในขณะนั้น และนายแฉล้ม สวัสดิ์ชัย ปลัดจังหวัด อำนวยการสร้างโดยนายบุญช่วย อรรถ
ถาวร ช่างออกแบบและควบคุมโดย นายสงวน เทพา นายศักดิ์สันต์ โรจน์แสงรัตน์ และนาย
สุภาพ

นี้ลานุช สำเร็จเรียบร้อยในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2502

จังหวัดมหาสารคามเริ่มพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ ด้านการศึกษา มีการ
ก่อตั้งสถานศึกษาขึ้นหลายแห่ง ด้านการคมนาคม มีการสร้างและขยายถนนหลายสายใน
จังหวัดมหาสารคาม โดยเฉพาะถนนนพมาศคำรัส ซึ่งเป็นถนนสายสำคัญผ่านหน้าศาลเจ้าพ่อ
หลักเมืองทำให้บริเวณศาลเจ้าพ่อหลักเมืองต่ำกว่าถนน มองดูไม่สง่างาม จนกระทั่งปี พ.ศ.
2527 ได้มีการอนุมัติเพื่อบูรณะศาลเจ้าพ่อหลักเมืองอีกครั้งหนึ่ง ให้สง่างามเหมาะสมกับความ
เคารพศรัทธาของชาวจังหวัดมหาสารคาม ได้รับความเห็นชอบจากนายสมบูรณ์ ผู้ว่าราชการ
จังหวัดและได้มอบหมายการดำเนินงานทั้งหมดเกี่ยวกับการบูรณะศาลเจ้าพ่อหลักเมือง
ให้เทศบาลเมืองมหาสารคาม เป็นฝ่ายดำเนินการ นายเกียรติ นาคะพงษ์ นายกเทศมนตรี
ได้ประชุมมอบหมายงานบูรณะศาลเจ้าพ่อหลักเมืองให้ นายคิลก บุญเสริม เป็นผู้ดำเนินการ
ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

นายคิลก บุญเสริม เทศมนตรีฝ่ายการศึกษา เทศบาลเมืองมหาสารคาม ในขณะนั้น ได้
ติดต่อมอบหมายการออกแบบแปลนในการก่อสร้าง และพิธีกรรมเกี่ยวกับการปรับปรุงบูรณะ
ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง และเสาศลภูมิ ให้กรมศิลปากรเป็นผู้ดำเนินการทั้งหมด เพื่อให้ถูกต้อง
ตามจารีตประเพณีโบราณ และเป็นรูปแบบสากลของกรมศิลปากร ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง
ในปัจจุบันสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2529 มีลักษณะเป็นอาคารจตุรมุข (4 หน้า) ยอดปราสาท หลังคา
เป็นปูนปั้นมนต์ มีทางขึ้นทั้ง 4 ทิศ เสาศลภูมิประดิษฐานอยู่ในศาลหลักเมือง บนแท่นแปลน
เหลี่ยมทำด้วยไม้ชัยพฤกษ์ซึ่งถือเป็น ไม้มงคล เสาศลภูมินี้ได้รับการตกแต่งแกะสลักลวดรัก
ปิดทองอย่างสวยงาม ที่ปลายเสาศลภูมิทำเป็นรูปหัวเม็ดทรงมณฑล บรรจุแผ่นยันต์ปิดทอง
อย่างสวยงามประดิษฐานในศาลหลักเมือง ตั้งอยู่บริเวณโรงเรียนหลักเมือง ถนนนพมาศคำรัส
อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งชาวมหาสารคามมีความเชื่อว่าเป็นที่สถิตของ “เจ้าพ่อหลัก
เมือง” ผู้ปกป้องคุ้มครองเมืองและประชาชนมหาสารคามให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข พ้นจากภัย
พิบัติทั้งปวง

บุคคลดังกล่าวได้ประสานงาน ประสานใจของชาวจังหวัดมหาสารคาม งานก่อสร้าง
กำแพงซึ่งมีความยาว 98 เมตร จึงแล้วเสร็จเรียบร้อย สิ้นค่าก่อสร้างทั้งหมด 357,032.48 บาท
(สามแสนห้าหมื่นเจ็ดพันสามสิบสองบาทสี่สิบแปดสตางค์) และได้เฉลิมฉลองถวายแด่เจ้าพ่อ

หลักเมืองเมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2535 มีผู้เคารพศรัทธา เชื่อนั่นในเจ้าพ่อหลักเมืองไปร่วมพิธีเฉลิมฉลองจำนวนมาก เป้าหมายที่โอนถ่ายเจ้าพ่อหลักเมืองกันอย่างครึกครื้นสนุกสนาน

4. คติความเชื่อจากประเพณี พิธีกรรม ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต

แนวคิดพื้นฐานของผู้คนที่อยู่อาศัยในจังหวัดมหาสารคาม ที่มีความเชื่อ ความศรัทธา และเคารพนับถือต่อเจ้าพ่อหลักเมือง ว่าเป็นสถานที่สำคัญ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดมหาสารคาม ที่มีอายุก่อสร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2408 พร้อมกับการสร้างเมืองมหาสารคาม อีกทั้งชาวมหาสารคามยังเชื่อและยอมรับในความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อหลักเมือง ความเชื่อและความเคารพศรัทธาของชาวมหาสารคามที่มีต่อเจ้าพ่อหลักเมืองดังกล่าว ทำให้ชาวมหาสารคามและชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงให้ความเคารพศรัทธารักษาประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อหลักเมืองมาจนถึงปัจจุบัน

ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเจ้าพ่อหลักเมือง เป็นประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องในเรื่อง ฤกษ์ ผี วิญญาณ เทวดา ประเพณี พิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์ และประเพณี พิธีกรรมในศาสนาพุทธ ซึ่งชาวมหาสารคามได้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ถ้าพิจารณาตามหลักมานุษยวิทยา จะเห็นได้ว่าชาวมหาสารคามยึดถือศาสนาพุทธเป็นหลัก ปรับปรุงผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องผีนางเทวดา ตลอดจนความเชื่อในศาสนาพราหมณ์

ความเชื่อเป็นรากฐานให้เกิดประเพณี พิธีกรรม เมื่อบุคคลใดหรือสังคมนั้นใดมีความเชื่ออย่างไร ก็จะมีประเพณีและแสดงพิธีกรรมออกมาตามความเชื่อนั้น ประเพณี พิธีกรรมจึงเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อ (พิสมัย แสงจันทร์เทศ. 2536 : 208) เมื่อศึกษาคติความเชื่อที่ยังคงดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของชาวมหาสารคาม พบว่ายังคงมีความเชื่อในเรื่องฤกษ์ ผี วิญญาณ เทวดา ความเชื่อในเรื่องศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเนื่องในศาสนาพุทธ ซึ่งยังคงมีบทบาทและอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวมหาสารคามจนไม่สามารถแยกได้ เพราะชาวมหาสารคามได้นำคติความเชื่อดังกล่าวปรับผสมผสานเป็นความเชื่อของท้องถิ่นแล้วยึดถือปฏิบัติสืบทอดมาช้านาน

ความเชื่อเกี่ยวกับองค์ประกอบของประเพณี พิธีกรรม เป็นการศึกษาความเชื่อของชาวมหาสารคามที่มีต่อเจ้าพ่อหลักเมือง จนได้มีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อหลักเมือง โดยแบ่งการศึกษาเกี่ยวกับคติความเชื่อเกี่ยวกับองค์ประกอบของพิธีกรรม 4 องค์ประกอบ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลที่

เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม จะได้แยกกล่าวตามรายละเอียดของคติ ความเชื่อในแต่ละด้านต่อไป

องค์ประกอบที่สำคัญในการประกอบประเพณี พิธีกรรม ก็คือสถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม เพราะเมื่อมีการใช้สถานที่ในการประกอบประเพณี พิธีกรรมบ่อยครั้งและสืบต่อกันมาช้านาน ก็จะทำให้สถานที่นั้นกลายเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2534 : 180-192) ได้กล่าวถึงลักษณะของการใช้พื้นที่ในคติไทยว่า คนไทยจะแบ่งใช้พื้นที่โดยแบ่งเขตชัดเจนว่าส่วนหนึ่งเป็นเขตที่อยู่อาศัย อีกส่วนหนึ่งเป็นสถานที่อยู่หรือที่พักพิงของจิตวิญญาณ ถือเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ คนไทยจะให้ความสำคัญเคารพนับถือในเขตแดนนี้ บุคคลใดจะกระทำหรือล่วงละเมิดไม่ได้

บุคคลถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการประกอบประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อหลักเมือง เพราะคนเป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมให้เป็นไปตามลำดับขั้นตอนของพิธีกรรม ตามปกติแล้วชาวมหาสารคามจะนับถือพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก มีการประกอบภารกิจเหมือนกับชาวพุทธทั่วไป แต่ในขณะเดียวกันชาวมหาสารคามก็ยังคงประกอบพิธีกรรมตามคติความเชื่อที่เกี่ยวกับภูติ ผี วิญญาณ ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในสังคมชาวมหาสารคามไปพร้อม ๆ กัน

สรุปได้ว่า ตามความเชื่อของชาวมหาสารคามเป็นความเชื่อแบบผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องภูติ ผี วิญญาณ กับความเชื่อตามคติในพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ คือ ชาวมหาสารคามมีความเชื่อว่า ที่ศาลหลักเมืองมีเจ้าพ่อหลักเมืองสิงสถิต คอยปกป้องรักษา คู่ครองดูแลผู้คนในบ้านในเมือง เป็นที่พึ่ง ที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เป็นพลังใจในการประกอบคุณงามความดี และการดำรงชีวิต ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อหลักเมืองจึงมีบุคคลทำหน้าที่เป็นตัวแทน เป็นสื่อกลางติดต่อสื่อสารระหว่างเจ้าพ่อหลักเมืองกับชาวมหาสารคาม ทำให้บุคคลที่มาร่วมพิธีมีความรู้สึกรู้ว่าพวกเขาได้มาพบ มาบอกกล่าว และขอพรกับเจ้าพ่อหลักเมืองโดยตรง

5. คติความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม

ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อหลักเมือง จะได้มีการนำสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ มาใช้ในการประกอบพิธีกรรม สิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อหลักเมืองจะมีไม่มาก และจะมีการใช้ซ้ำกันของการประกอบพิธีทุกครั้ง เช่น จันทมหากเบ็ง เครื่องดนตรี เป็นต้น

เสถียร พันธรังสี (2534 : 29-31) ได้กล่าวถึงการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับคติความเชื่อของลัทธิศาสนาแบบดั้งเดิมว่า จะมีการนำเอาสิ่งของต่าง ๆ มาใช้ในการประกอบพิธีกรรม เพราะเชื่อว่าวัตถุสิ่งของที่นำมาใช้ในการประกอบพิธีนั้นเป็นสิ่งจำเป็นที่มีความสำคัญต่อการประกอบพิธีกรรม และยังเชื่ออีกว่าสิ่งของที่ผ่านพิธีกรรมแล้วเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จากการศึกษาภาคสนามพบว่า การสร้างบรรยากาศในการประกอบพิธีกรรม นับว่าสิ่งของเครื่องใช้ที่นำมาใช้ประกอบพิธีกรรม มีส่วนสำคัญในการสร้างบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้ง

การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อหลักเมืองทั้งส่วนบุคคลและส่วนชุมชนในแต่ละลำดับขั้นตอน เป็นการประกอบพิธีที่แฝงไว้ด้วยความศักดิ์สิทธิ์ เป็นการเสริมสร้างความศรัทธาของชาวจังหวัดมหาสารคามต่อความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อหลักเมือง ตลอดจนความศักดิ์สิทธิ์ในประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา โดยเฉพาะพิธีที่มีการเช่น บวงสรวง และการเชิญเจ้าพ่อหลักเมืองมาประทับทรง ทำให้ชาวมหาสารคามเกิดความรู้สึกว่า ได้มีความใกล้ชิดสัมพันธ์กับเจ้าพ่อหลักเมือง พิธีกรรมในสังคมของชาวมหาสารคาม โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อหลักเมือง เป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี

การประกอบพิธีกรรมเกิดขึ้น ได้เพราะความเชื่อพื้นฐานของความเชื่อมาจากความต้องการให้การดำรงชีวิตของตนเองอยู่ในสังคมมนุษย์ได้อย่างมีความสุข ทั้งทางด้านร่างกายและด้านจิตใจ ชาวบ้านจึงต้องแสวงหาปัจจัยสี่เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง เมื่อชาวบ้านไม่ได้รับการตอบสนองจึงต้องหาที่พึ่งพิง จึงทำให้เกิดคติความเชื่อในสิ่งลึกลับ มีอำนาจ และเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ เมื่อประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อหลักเมืองแล้ว เจ้าพ่อหลักเมืองจะทำให้การดำเนินชีวิตดีขึ้น ความเชื่อที่สามารถดำรงอยู่ได้มาจนถึงปัจจุบันย่อมมีประโยชน์ สอดคล้อง ตอบสนองความต้องการของผู้ปฏิบัติสืบมา (พิสมัย แสงจันทร์เทศ. 2536 : 263) ความเชื่อคือส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือคตินชาวบ้าน ความเชื่อจึงมีบทบาทต่อสังคมส่วนรวมหลายประการ นั่นคือ มีอิทธิพลต่อสมาชิกทั้งหมดของสังคมนั้น

สนิท สมักรการ และสุนทรী โคมิน (2528 : 590-592) ได้จำแนกบทบาทหน้าที่ของความเชื่อของคนไทยได้ดังนี้

1. หน้าที่ให้คำอธิบายสนองตอบความไม่รู้และให้ข้อมูล ความเชื่อเกิดจากความกลัวและความไม่รู้ของมนุษย์ คั้งนั้นมนุษย์จึงพยายามตอบความไม่รู้ด้วยการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่คนสนใจ คำอธิบายนั้นอาจถูกหรือผิดก็ได้ แต่ผู้ได้รับคำอธิบายก็ได้รับคำตอบสนองความข้องใจระดับหนึ่งในแง่การให้ข้อมูลนั้น ปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ มนุษย์ยังอธิบายด้วยหลักการเหตุผลไม่ได้ แต่ประสบการณ์ก็สอนว่าควรจะทำอย่างไรต่อไป

2. ให้แรงเสริมด้านกำลังใจ และสร้างความเป็นสิริมงคล ความเชื่อเป็นเรื่องของกำลังใจมากกว่าเหตุผล หน้าที่ของความเชื่อจึงช่วยในเรื่องกำลังใจ พลังใจ ความเป็นมงคลมากกว่าอย่างอื่น

3. ให้ความสนับสนุนและความชอบธรรมแก่สถาบันสังคม ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันศาสนา ความเชื่อมีส่วนช่วยในการธำรงอยู่ การอ้างความชอบธรรมของสถาบันสังคมอื่น ๆ เช่น สถาบันการปกครอง สถาบันเศรษฐกิจ เป็นต้น

4. เป็นปทัสถานทางสังคม และเป็นเครื่องควบคุมสังคม เมื่อมนุษย์ได้คำอธิบายจากข้อสงสัยแล้ว มนุษย์ย่อมแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับคำอธิบายข้างต้น นั่นคือที่มาของปทัสถาน กฎระเบียบ แบบแผนต่าง ๆ ที่มนุษย์กำหนดขึ้นมาจากความเชื่อนี้เอง

สรุปได้ว่า ความเชื่อของชาวมหาสารคามที่เกี่ยวกับการถวายเครื่องเซ่นไหว้ บวงสรวงในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเจ้าพ่อหลักเมือง จะไม่กำหนดว่าจะต้องประกอบด้วยอะไรบ้าง ขึ้นอยู่กับความสะดวก ความพอใจและสภาพแวดล้อม ทางภาวะเศรษฐกิจของผู้ประกอบพิธีกรรม เพื่อเป็นสิริมงคลต่อตนเองและให้พ้นจากภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นทั้งปวง

บริบทของโรงเรียนหลักเมืองมหาสารคาม

โรงเรียนหลักเมืองมหาสารคาม เดิมเป็นโรงเรียนเทศบาล ตั้งอยู่ที่วัดโพธิ์ศรี ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 3 เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2465 โดยมีนายกว้าง สืบสารคาม เป็นครูใหญ่คนแรก ต่อมาย้ายมาอยู่บริเวณ โรงเรียนการช่างมหาสารคาม (วิทยาลัยเทคนิคปัจจุบัน) ในปี พ.ศ. 2486 ได้ย้ายมาอยู่หลังศาลเจ้าพ่อหลักเมืองมหาสารคาม ซึ่งเป็นที่ราชพัสดุอยู่เดิม มีเนื้อที่ 24 ไร่ 3 งาน 80.3 ตารางวา และได้โอนให้เทศบาลเมืองมหาสารคาม ดำเนินการทั้งหมด โดยใช้ชื่อว่า "โรงเรียนเทศบาล 1

(ถนนนครสวรรค์)” ภายหลังจากได้ออนกลับมาเป็น โรงเรียนประชาบาล สังกัดกระทรวง
ศึกษาธิการเดิม โดยมีนายเพชร ชำของ ผู้ตรวจการประถมศึกษา เป็นผู้รักษาการในตำแหน่ง
ครูใหญ่และเห็นว่าชื่อโรงเรียนยังไม่เหมาะสม จึงขออนุญาต เปลี่ยนชื่อโรงเรียนใหม่เป็น
“โรงเรียนหลักเมืองมหาสารคาม” ตั้งแต่วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2495 และได้ใช้มาจนถึง
ปัจจุบันนี้

โรงเรียนหลักเมืองมหาสารคาม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
มหาสารคาม เขต 1 เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ เปิดสอนตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงชั้นประถมศึกษา
ปีที่ 6 โดยมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนที่มีคุณภาพ มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ
สติปัญญา มีความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมที่ดีงาม สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่าง
มีความสุข โดยใช้การบริหารงาน 4 งาน คือ งานวิชาการ งานบุคคล งานงบประมาณ และ
งานบริหารทั่วไปโดยกำหนดทิศทางการบริหารจัดการให้มีคุณภาพดังนี้

1. วิสัยทัศน์

โรงเรียนหลักเมืองมหาสารคาม มุ่งให้นักเรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข ชุมชนและ
ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การบริหารจัดการด้วยระบบคุณภาพ ส่งเสริมนักเรียน
มีคุณภาพตามมาตรฐานสากล มีทักษะชีวิตและการเป็นพลโลกบนพื้นฐานของความเป็นไทย
โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การเรียนรู้

2. พันธกิจ

ภายในปีการศึกษา 2554 โรงเรียนหลักเมืองมหาสารคามสามารถดำเนินการ
บริหารจัดการพัฒนาครู และนักเรียนให้มีคุณภาพสู่มาตรฐานสากล โดย

1. มีการจัดทำหลักสูตรตามมาตรฐานสากล
2. มีการจัดระบบการเรียนการสอนตามมาตรฐานสากล
3. มีระบบการบริหารจัดการคุณภาพ TQM
4. พัฒนานักเรียนมีความรู้ความสามารถจัดการเรียนการสอน
5. จัดแหล่งเรียนรู้และสื่อ อุปกรณ์ และระบบ ICT อย่างพอเพียง
6. จัดให้มีชุมชน ภูมิปัญญามีส่วนร่วมในการสนับสนุนส่งเสริมการศึกษา
7. มีการสร้างเครือข่ายร่วมพัฒนาในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์
ปรัชญาของโรงเรียน วิชาการเด่น เน้นคุณธรรม เลิศล้ำอนามัย ร่วมใจกับชุมชน

ตารางที่ 2 แสดงข้อมูลนักเรียนโรงเรียนหลักเมืองมหาสารคาม ปีการศึกษา 2554

ระดับชั้น	ห้องเรียน	จำนวนนักเรียนปีการศึกษา 2553		
		ชาย	หญิง	รวม
อนุบาล 1	6	85	98	183
อนุบาล 2	8	117	115	232
ประถมศึกษาปีที่ 1	7	144	130	274
ประถมศึกษาปีที่ 2	6	133	123	256
ประถมศึกษาปีที่ 3	6	138	108	246
ประถมศึกษาปีที่ 4	6	130	124	254
ประถมศึกษาปีที่ 5	8	154	154	308
ประถมศึกษาปีที่ 6	8	177	156	333
รวม	55	1078	1008	2086

*หมายเหตุ ข้อมูลจำนวนนักเรียน วันที่ 10 มิถุนายน 2554

ตารางที่ 3 แสดงข้อมูลข้าราชการครูจำแนกตามวุฒิการศึกษาโรงเรียนหลักเมืองมหาสารคาม ปีการศึกษา 2554

ตำแหน่ง	วุฒิการศึกษา						รวม
	ปริญญาโท		ป.บัณฑิต		ปริญญาตรี		
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	
ผู้อำนวยการโรงเรียน	1	-	-	-	-	-	1
รองผู้อำนวยการโรงเรียน	2	-	1	1	-	-	4
ครู	1	9	-	-	20	63	93
พนักงานราชการ	-	-	-	-	-	-	-
รวม	4	9	1	1	21	62	98
รวมทั้งหมด	13		2		83		98

3. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

เป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพมุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้เรียนรู้ตามกลุ่มสาระทั้ง 8 กลุ่ม การเข้าร่วมและปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขกับกิจกรรมที่เลือกด้วยตนเองตามความถนัดและความสนใจอย่างแท้จริง การพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่ การพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ให้ครบทุกด้าน ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม โดยอาจจัดเป็นแนวทางหนึ่งที่จะสนองนโยบายในการสร้างเยาวชนของชาติให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีคุณภาพ เพื่อพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม ซึ่งสถานศึกษาจะต้องดำเนินการอย่างมีเป้าหมาย มีรูปแบบ และวิธีที่เหมาะสม กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ

3.1 กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล สามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเอง เสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์ การเรียนรู้ในเชิงพหุปัญญาการสร้างสัมพันธที่ดี ซึ่งผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิต การศึกษาต่อและการพัฒนาตนเองสู่โลกอาชีพและการมีงานทำ

3.2 กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบวงจร ตั้งแต่ศึกษาวิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมิน และปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้นำเพื่อประโยชน์ เป็นต้น

3.3 กิจกรรมชุมนุมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนหลักเมืองมหาสารคาม ประกอบด้วย ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ วัฒนธรรม ศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์ ฟุตบอล วอลเลย์บอล ตระกร้อ ส่งเสริมสุขภาพ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1 งานวิจัยในประเทศ

เมธาวี อุดมธรรมมานุภาพและคณะ (2545 : 60) ได้วิจัยเรื่อง ผลการเรียนรู้ทักษะชีวิตเพื่อพัฒนาตนด้านความฉลาดของอารมณ์ (เก่ง ดี สุข) ตามแนวคิดของกรมสุขภาพจิตด้วยโปรแกรมการฝึกทางจิตวิทยา ได้กล่าวสรุปว่า นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมมีคะแนนความฉลาดทางอารมณ์สูงขึ้นกว่าคะแนนนักศึกษาที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรม (ดี เก่ง สุข) ตามแนวคิด

ของกรมสุขภาพจิตด้วย โปรแกรมฝึกทางจิตวิทยาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้ง 9 ด้าน ได้แก่ การควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนเอง การเห็นใจผู้อื่น ความรับผิดชอบ การรู้จักและมีแรงจูงใจในตนเอง การตัดสินใจและการแก้ปัญหา การมีสัมพันธภาพกับผู้อื่น ความภูมิใจในตนเอง ความพึงพอใจในชีวิต การมีความสงบทางใจ

นาตยา มุกตาคูล (2549 : 115) ได้วิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยและทักษะชีวิตกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและกลวิธานการปรับตัวของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยและทักษะชีวิตกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและกลวิธานการปรับตัวมีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ได้แก่ ทักษะชีวิตโดยรวมและรายด้านการตัดสินใจและการแก้ปัญหา ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด ด้านการคิด อย่างมีวิจารณญาณ ด้านการเห็นใจผู้อื่น ด้านการตระหนักรู้ในตน ด้านการเห็นคุณค่าในตนเอง มีค่าเท่ากับ .206, .216, .198, .189, .144, .141, .137 และ .126 ตามลำดับ

โสภณพันธ์ นาขวัญ (2549 : 120) ได้วิจัยเรื่อง ทักษะชีวิตในการป้องกันโรคเอดส์ของนักเรียนและบุคลากรในการแก้ปัญหาโรคเอดส์ พบว่า การใช้ทักษะชีวิตที่นำไปสู่การป้องกันโรคเอดส์ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 มี 6 ทักษะประกอบด้วย ความสามารถวิเคราะห์โอกาสเสี่ยงต่อการติดโรคเอดส์ มีความตระหนักรู้ในตน รู้ถึงความมีคุณค่าในตน การปฏิเสธสามารถจัดการกับอารมณ์และความเครียด ได้ และมีวิธีการระงับความต้องการทางเพศ โดยจะสอดคล้องกับทักษะชีวิตด้านพุทธรพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย เพราะเป็นการเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยด้านความรู้ ทักษะ และค่านิยมกับพฤติกรรมป้องกันการติดเชื้อเพื่อไปสู่การป้องกันโรคเอดส์

อรุณวรรณ บุญเทียมทิฆัมพร (2549 : 88) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาทักษะชีวิตของเยาวชนด้วยพุทธทาวนา กรณีศึกษาค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์ เพื่อศึกษาวิธีการอบรมคุณธรรมด้วยพุทธทาวนา และศึกษาการพัฒนาทักษะชีวิตของเยาวชนด้วยพุทธทาวนา กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนที่มาจากโรงเรียนในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 400 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถาม พบว่า วิธีการอบรมของค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์เน้นการใช้หลักพุทธทาวนา 4 คือ ด้านกาย ฝึกความสง่างามของพฤติกรรมทางกาย ด้านศีล ฝึกความพร้อมเพรียงเป็นระเบียบ การเสียดสละการควบคุมตนเอง ด้านจิตและปัญญา ฝึกให้มีจิตเมตตา และนำไปพัฒนาทักษะชีวิตของตนเองได้

บรรพต แสนสุวรรณ (2550 : 106) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนากิจกรรมการสอน โดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยเครื่องมือแบบวัดทักษะชีวิต และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสุขศึกษา แบบวัดเจตคติ แบบบันทึกการเรียนรู้ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยกิจกรรมการเรียน การสอน โดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีทักษะชีวิตหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีเจตคติต่อกิจกรรมการเรียนการสอนสุขศึกษาอยู่ระดับมาก

อรวรรณ วรรณชาติ (2550 : 97) ได้วิจัย เรื่อง ทักษะชีวิตตามการรับรู้ของผู้ดูแล การสนับสนุนทางสังคมและการรับรู้ตราบาปของผู้ที่เป็น โรคจิตเภท เป็นการวิจัยแบบพรรณนา หาความสัมพันธ์โดยศึกษาจากผู้ป่วยโรคจิตเภท จำนวน 372 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บ รวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าหากผู้เป็น โรคจิตเภทมีทักษะชีวิต ที่ดีและได้รับการสนับสนุนทางสังคม การรับรู้ตราบาปของผู้ที่เป็น โรคจิตเภทมีแนวโน้มที่จะ ลดลง ดังนั้นพยาบาลควรตระหนักถึงความสำคัญของการส่งเสริมทักษะชีวิตและการให้ การสนับสนุนทางสังคมแก่ผู้ที่เป็น โรคจิตเภท

2. งานวิจัยต่างประเทศ

บลอยด์ (Bloyd. 2004 : 4023-A) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความตึงเครียด ความอดทนและความคิดสร้างสรรค์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อพิจารณาว่าความทรหดอดทนมีอิทธิพล ต่อการเข้าถึงความสามารถในการคิดเชิงสร้างสรรค์ภายใต้สภาพที่ตึงเครียด ได้อย่างไร กลุ่มตัวอย่างเป็นพนักงานลูกจ้างจำนวน 205 คน ในวิทยาลัยทางตอนใต้ของแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกาผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความอดทนต่ำกับกลุ่มตัวอย่างที่มีความอดทน สูงเมื่อเปรียบเทียบโดยการกำหนดเวลาให้กับกลุ่มตัวอย่างในการแสดงความสามารถ ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีความอดทนต่ำไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างความตึงเครียดและความคิด สร้างสรรค์แต่ตรงกันข้ามกลุ่มตัวอย่างที่มีความอดทนสูงจะมีความสัมพันธ์กับความตึงเครียด และจะมีความสามารถในการแสดงความคิดอย่างสร้างสรรค์ได้ดี นอกจากนี้ ความตึงเครียด และความอดทนยังเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความสามารถในการคิดสร้างสรรค์อีกด้วย

บอลด์วิน (Baldwin. 2004 : 2049) ได้ศึกษาสิ่งที่สัมพันธ์ของการอบรมเลี้ยงดูที่มี ผลต่อการปรับตัวเข้ากับสังคมและการเชื่อมั่นในตนเอง โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาการเลี้ยงดู ภายในครอบครัวให้เด็กมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสังคมและยอมรับในตนเอง

มากขึ้น กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอายุ 10-12 ปี การวิจัยพบว่า การอบรมเลี้ยงดูที่มีผลต่อการปรับตัวเข้ากับสังคมและการเชื่อมั่นในตนเองเด็กต้องได้รับการเลี้ยงดูแบบให้โอกาส การรู้จักรับผิดชอบในตนเอง โดยเฉพาะการส่งเสริมให้รู้จักการทำงานให้เป็นประโยชน์

เกรซเซล-รอกซ์ (Griessel-Roux. 2005 : abstract) ศึกษาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับโรคเอดส์ในนักเรียนวัยรุ่น เกรด 11 จำนวน 90 คน จากโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 3 แห่ง ที่เข้าร่วมโครงการเอชไอวีและเอดส์ เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร ในการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับเชื้อเอชไอวีและโรคเอดส์ อีกทั้งกำหนดเป็นวิชาให้ลงทะเบียนเรียนในอนาคต โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า การให้ความรู้เรื่องเชื้อเอชไอวีและโรคเอดส์ขึ้นอยู่กับความน่าเชื่อถือ การถ่ายทอดความรู้ ความไว้วางใจ ในการศึกษาพบว่านักเรียนที่เข้าร่วมโครงการมีความรู้ในเรื่องเอชไอวีและเอดส์อยู่บ้างแต่อยู่ในเกณฑ์ต่ำ เนื่องจากนักเรียนมีความรู้ที่ผิด ๆ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับความเชื่อเอาใจใส่ของพ่อแม่ จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้เข้าร่วมอบรมเห็นด้วยกับการมีการจัดการเรียนการสอนเอชไอวีและโรคเอดส์ โดยมีข้อเสนอแนะว่าการจัดการเรียนการสอนเอชไอวีและโรคเอดส์ควรพัฒนาให้มีเนื้อหาความรู้เรื่องเอชไอวีและโรคเอดส์ ทักษะชีวิต และการรับรู้คุณค่าในตน ซิดดีคิโย (Siddiqui. 2005 : abstract) ประเมินพฤติกรรมเสี่ยง ความรู้ และเจตคติเกี่ยวกับการติดเชื้อเอชไอวีและโรคเอดส์ในผู้ติดยาเสพติดที่ใช้เข็มฉีดยาในประเทศบังกลาเทศ เพื่อทำความเข้าใจเงื่อนไขทางสังคมของกลุ่มผู้ติดยาเสพติดที่ใช้เข็มฉีดยาและหาความสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไขกับปัจจัยเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวีและโรคเอดส์ โดยการสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่าผู้ติดยาเสพติดที่ใช้เข็มฉีดยามีความรู้และเจตคติดี และนำไปสู่พฤติกรรมที่เหมาะสมในการลดการแพร่ระบาดของเชื้อเอชไอวีและโรคเอดส์จากการศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น แสดงให้เห็นว่าวัยรุ่นในปัจจุบันมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อโรคเอดส์อยู่มาก แม้จะมีความรู้เรื่องโรคเอดส์อยู่บ้างก็ตาม หากแต่ยังไม่สามารถจัดการกับสถานการณ์วิกฤตต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความต้องการภายในบุคคลหรือสภาพแวดล้อม

คูริเบร์ (Ribiere. 2001 : 103) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความสำเร็จของการนำเอาการบริหารจัดการความรู้ไปใช้กับทิศทางและคุณสมบัติวัฒนธรรมองค์กร โดยพัฒนาเครื่องมือที่เป็นแบบสอบถามที่ประกอบด้วยคำถามที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมองค์กรการบริหารจัดการความรู้และดัชนีบ่งชี้ความสำเร็จของการบริหารจัดการความรู้ ประชากร ผู้บริหาร และพนักงานองค์กรในอเมริกาและยุโรป จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์มีทั้งสิ้น 88 คน ผลการวิจัย พบว่าความสัมพันธ์ระหว่าง วัฒนธรรม

ด้านการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กับ โอกาสการบรรลุผล มีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก

คูริโกวา (Durcikova. 2004 : 106) ได้วิจัยบทบาทของนักจัดการความรู้กับการสร้างบรรยากาศการจัดระบบการจัดการความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาในองค์กรเพื่อศึกษาสาเหตุการสร้างปรับปรุงและผลกระทบการทำงานของจัดการความรู้ต่อบรรยากาศในองค์กรและการผลิต ผลกระทบอย่างหนึ่งที่พบคือ การให้การสนับสนุนทางเทคโนโลยีการนำเสนอรูปแบบ ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะนิสัยการศึกษาความรู้ การนำการจัดการความรู้มาใช้ ข้อจำกัดของเวลาการสนับสนุนสิ่งประดิษฐ์ใหม่ และบรรยากาศขององค์กร การใช้เทคโนโลยีกับการมีสิ่งแวดล้อมเพื่อการทำงานที่เหมาะสม ดำเนินการสำรวจนักปฏิบัติการ 150 คน จากจำนวนบริษัท 7 บริษัท มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 110 คน ตั้งสมมติฐานว่าในองค์กรมีการจัดการเรียนรู้โดยการนำเทคโนโลยีกับสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมมาใช้มีความสำคัญในการช่วยประหยัดเวลาทำงานและการให้การสนับสนุนเครือข่าย เพื่อการปฏิบัติงานผ่านเครือข่ายส่งผลการปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

เบ (Ba. 2004 : 99) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ การจัดการความรู้และวัฒนธรรมองค์กร ตามทัศนะทางสังคมเพื่อทดสอบความสัมพันธ์การจัดการความรู้กับวัฒนธรรมองค์กร รูปแบบที่ใช้ในการศึกษา 2 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบระบบองค์กรแห่งการเรียนรู้ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนสำคัญ คือ ศึกษาสภาพแวดล้อม การสร้างความรู้ การแบ่งปันความรู้ และการบันทึกเหตุการณ์สำคัญขององค์กร และ 2) รูปแบบการแข่งขันสร้างมูลค่าของวัฒนธรรมในองค์กรที่ปรากฏชัดเจน 4 ด้าน คือ ด้านความสนใจร่วมกัน ด้านการตลาด ด้านงานเฉพาะกิจ และลำดับขั้นสายงาน ตัวแปรทั้ง 8 ตัวแปร ได้รับการศึกษาด้วยวิธีการสำรวจไขว้สายวิทยาการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 51 ทีมใน 21 องค์กร แบ่งตามระดับความเข้มแข็งเป็น 3 ระดับคือ ระดับทีมงานที่มีความเข้มแข็งมาก ระดับทีมงานที่มีความเข้มแข็งปานกลาง และทีมงานที่อ่อนแอ ผลการศึกษา พบว่า แต่ละกลุ่มมีระดับการจัดการความรู้ที่แตกต่างกัน ทีมงานที่มีความเข้มแข็งมากมีกระบวนการจัดการความรู้ส่งผลต่อการสร้างผลงานอย่างมีคุณภาพแสดงถึงการมีวัฒนธรรมในการทำงานร่วมกันที่ดี

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า กิจกรรมกลุ่มหรือกิจกรรมที่เสริมสร้างพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง ด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด ด้านการคิดวิจารณ์ญาณ ความเสียสละเห็นใจผู้อื่น ความรับผิดชอบ การตัดสินใจ เป็นพฤติกรรมที่พัฒนาทักษะชีวิตทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย

และส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่งและมีความสุข พลังความรู้ที่เกิดจากการจัดการความรู้
ในท้องถิ่นกับความรู้ในแนวสมัยใหม่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
ในทุกด้าน โดยน่าจะก่อให้เกิดการเรียนรู้สิ่งดี ๆ ในท้องถิ่นจากผู้รู้ในท้องถิ่นที่อุดมไปด้วยภูมิรู้
จึงเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อชุกค้นความรู้ภูมิปัญญาเหล่านั้นออกมา
เรียนรู้และบันทึกไว้เพื่อถ่ายทอดสืบต่อไปซึ่งสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภูมิการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน

กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องในการวิจัย

ครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น นักเรียน ผู้ปกครอง

กิจกรรมการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน (3 ระยะ)

ระยะที่ 1	ระยะที่ 2	ระยะที่ 3
<p>ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน ด้วยสถานการณ์จริง โดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่น</p> <p>ขั้นที่ 1 ศึกษาและสำรวจบริบทสภาพปัญหาความต้องการ</p> <p>ขั้นที่ 2 สำรวจแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น</p> <p>ขั้นที่ 3 เสวนาสวนทากลุ่มแบบสุ่มหรือสนทนา</p>	<p>ออกแบบกิจกรรมโดยจัดฐานการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต แบ่งออกเป็น 5 ชั้น</p> <p>ขั้นที่ 1 ศึกษาหลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง</p> <p>ขั้นที่ 2 กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน</p> <p>ขั้นที่ 3 กำหนดฐานการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้</p> <p>ขั้นที่ 4 ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้</p> <p>ขั้นที่ 5 วัดและประเมินผล</p>	<p>ศึกษากระบวนการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนชั้น ป. 6</p> <p>ขั้นที่ 1 สังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้</p> <p>ขั้นที่ 2 ประมวลกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้</p> <p>ขั้นที่ 3 จัดเวทียืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูล</p>

ผลผลิต

กระบวนการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ศาลหลักเมืองมหาสารคาม

การพึ่งตนเองและภาคภูมิใจในตนเอง

- รับผิดชอบตนเอง
- แก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง

การตระหนักรู้และการประมาณตน

รู้จักประมาณตนเองตามอัตภาพในกิจกรรมต่าง ๆ ของการดำเนินชีวิต

การแสวงหาความรู้และการใช้ความรู้ในการทำงาน

- แสวงหาความรู้ด้วยความขยัน อดทน ไม่ท้อถอย
- ทำงานเป็น

การมีความสามัคคีและการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

ให้ความร่วมมือกับผู้อื่นและ มีจิตอาสาเห็นประโยชน์ส่วนรวม

แผนภาพที่ 2 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย